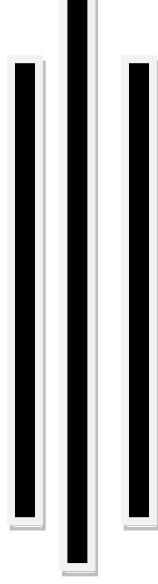

नलगाड नगरपालिकाको विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना, २०८०-२०८४

नलगाड नगरपालिका
शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा
दल्लि, जाजरकोट
कर्णाली प्रदेश
नेपाल

मेरो दुई शव्द

नेपालको संविधानको धारा ३१ ले प्रत्येक नागरिकलाई मौलिक हकको रूपमा आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यस्तै संविधानको अनुसूची ८ मा आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र राखेको छ । यसर्थ राज्यले सबै नागरिकलाई अनिवार्य शिक्षा उपलब्ध गराउनु अनिवार्य देखिन्छ । देश संधिय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक व्यावस्थामा गएसंगै ७ वटा प्रदेश सरकार र ७५३ वटा स्थानीय सरकारको स्थापना भएको छ । स्थानीय सरकारको आगमनसंगै आ-आफ्नो स्थानीय तहको मौलिक विशेषतालाई समेटेर विकास निर्माण, शिक्षा, स्वास्थ्य तथा पालिकाको समग्रपक्षको विकासको लागि प्रत्येक स्थानीय तहले आफ्नो छुट्टै योजना बनाएर अगाडी वढी रहेका कुरा तपाईं हाम्रो अगाडी प्रष्टै छ । नलगाड नगरपालिकाको आधारभूत आवश्यकतालाई प्राथमिकिकरण गरेर नगरपालिकाको समग्र पक्षको व्यवस्थित विकासको लागि योजना अपरिहार्य छ । जुन कुराको शुरुवात हाम्रो शिक्षा क्षेत्रवाट भएको छ । नेपाल राज्यका शिक्षा क्षेत्रका विद्यमान विकास योजना लगायतका मुल नीतिलाई आधार वा मार्गदर्शकको रूपमा लिई नलगाड नगरपालिकाको ५ वर्षे विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना तयार भएकोमा खुसि लागेको छ ।

नलगाड नगरपालिकाको यस शिक्षा योजनाले कुनै पनि नागरिकलाई शिक्षाबाट वञ्चित नगरी , लैंगिक समतामुलक शिक्षा, गुणस्तरिय शिक्षा, समावेशी शिक्षा , महिला शिक्षा , सीप तथा रोजगारमुलक व्यभारिक शिक्षामा जोड दिने छ । र शैक्षिक पूर्वाधार निर्माणको क्षेत्रमा पनि अपाडगता मैत्री, बाल मैत्री पूर्ण वातावरण भएका भौतिक संरचनाहरुको विकास गर्ने छ । यस शिक्षा क्षेत्र योजनाले विद्यालय पहुँच भन्दा बाहिर रहेका बालबालिकाहरुलाई विद्यालयभित्र ल्याउन , विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्न, सिकाई उपलब्धी वृद्धि गर्न, प्रविधिमैत्री शिक्षा, विद्यालयमा सुशासन, शिक्षकहरुको क्षमता विकास, र शिक्षामा अधिकतम लगानी वृद्धि गर्ने कुरामा म पूर्ण रूपमा विश्वस्त रहेको छु ।

“समृद्ध र सफा नगर, सुशासन दिगो विकास र सुशासनको शहर” भन्ने यस नलगाड नगरपालिकाको मूल नारालाई पुरा गर्नका लागि यस शिक्षा योजनाले टेवा पुग्नेछ भन्ने विश्वासका साथ यस नगरपालिकाको शिक्षाको विकासलाई गुणात्मक तरिकाले अगाडी वढाउन सहयोग गर्नेछ भन्ने शुभकामना दिन चाहान्छु।

डम्बरबहादुर रावल

प्रमुख

मेरो दुई शब्द

नेपालको संविधानको धारा ३१ ले प्रत्येक नागरिकलाई मौलिक हकको रूपमा आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यस्तै संविधानको अनुसूची ८ मा आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र राखेको छ । यसर्थ राज्यले सबै नागरिकलाई अनिवार्य शिक्षा उपलब्ध गराउनु अनिवार्य देखिन्छ । देश संधिय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक व्यावस्थामा गएसंगै ७ वटा प्रदेश सरकार र ७५३ वटा स्थानीय सरकारको स्थापना भएको छ । स्थानीय सरकारको आगमनसंगै आ-आफ्नो स्थानीय तहको मौलिक विशेषतालाई समेटेर विकास निर्माण, शिक्षा, स्वास्थ्य तथा पालिकाको समग्रपक्षको विकासको लागि प्रत्येक स्थानीय तहले आफ्नो छुट्टै योजना बनाएर अगाडी वढी रहेका कुरा तपाईं हाम्रो अगाडी प्रष्टै छ । नलगाड नगरपालिकाको आधारभूत आवश्यकतालाई प्राथमिकिकरण गरेर नगरपालिकाको समग्र पक्षको व्यवस्थित विकासको लागि योजना अपरिहार्य छ । जुन कुराको शुरुवात हाम्रो शिक्षा क्षेत्रबाट भएको छ । नेपाल राज्यका शिक्षा क्षेत्रका विद्यमान विकास योजना लगायतका मुल नीतिलाई आधार वा मार्गदर्शकको रूपमा लिई नलगाड नगरपालिकाको ५ वर्षे विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना तयार भएकोमा खुसि लागेको छ ।

नलगाड नगरपालिकाको यस शिक्षा योजनाले कुनै पनि नागरिकलाई शिक्षाबाट वञ्चित नगरी , लैंगिक समतामुलक शिक्षा, गुणस्तरिय शिक्षा, समावेशी शिक्षा , महिला शिक्षा , सीप तथा रोजगारमुलक व्यभारिक शिक्षामा जोड दिने छ । र शैक्षिक पूर्वाधार निर्माणको क्षेत्रमा पनि अपाडगता मैत्री, बाल मैत्री पूर्ण वातावरण भएका भौतिक संरचनाहरूको विकास गर्ने छ । यस शिक्षा क्षेत्र योजनाले विद्यालय पहुँच भन्दा बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालयभित्र ल्याउन , विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्न, सिकाई उपलब्धी वृद्धि गर्न, प्रविधिमैत्री शिक्षा, विद्यालयमा सुशासन, शिक्षकहरूको क्षमता विकास, र शिक्षामा अधिकतम लगानी वृद्धि गर्ने कुरामा म पूर्ण रूपमा विश्वस्त रहेको छु ।

“समृद्ध र सफा नगर, सुशासन दिगो विकास र सुशासनको शहर” भन्ने यस नलगाड नगरपालिकाको मूल नारालाई पुरा गर्नका लागि यस शिक्षा योजनाले टेवा पुग्नेछ भन्ने विश्वासका साथ यस नगरपालिकाको शिक्षाको विकासलाई गुणात्मक तरिकाले अगाडी वढाउन सहयोग गर्नेछ भन्ने शुभकामना दिन चाहान्छु।

सरिता सिंह

उपप्रमुख

मेरो दुई शब्द

नेपालको संविधानको धारा ३१ ले प्रत्येक नागरिकलाई मौलिक हकको रूपमा आधारभुत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यस्तै संविधानको अनुसूची ८ मा आधारभुत र माध्यमिक शिक्षा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र परेको उल्लेख गरेको छ । संविधान र कानूनले अंगिकार गरेको व्यवस्थालाई आत्मसाथ गर्दै समाज परिवर्तनको वहाक भनेकै शिक्षालाई समय सापेक्ष, वैज्ञानिक, सीपमुलक, रोजगारमुलक बनाउदै समाजवाद उन्मुख राष्ट्रनिर्माणको बलियो आधारको रूपमा शिक्षालाई विकास गर्दै लैजानु आजको आवश्यकता हो । राज्यले अन्तराष्ट्रिय क्षेत्रमा गरेका प्रतिवद्धता, दिगो विकासको लक्ष्य, पन्ध्रौं योजना, कर्णाली प्रदेशको पञ्चवर्षिय योजना, राष्ट्रिय विद्यालय क्षेत्र विकास योजना लगायतका मुल नीतिलाई आधार वा मार्गदर्शकको रूपमा लिई नलगाड नगरपालिका, जाजरकोटको ५ वर्षे विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना तयार गर्न लागिआएकोमा खुसि लागेको छ ।

यसै सन्दर्भमा नलगाड नगरपालिका जाजरकोटको शैक्षिक प्रणालीलाई सहज र व्यवस्थित रूपमा संचालन गर्नका लागि सबैभन्दा पहिला विद्यालय पहुँच भन्दा बाहिर रहेका बालबालिकाहरुलाई विद्यालयभित्र ल्याउनु, विद्यालय शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार गर्नु, सिकाई उपलब्धी वृद्धि गर्नु, प्रविधिमैत्री शिक्षा, विद्यालयमा सुशासन, शिक्षकहरुको क्षमता विकास, भौतिक पूर्वाधारका संरचना निर्माण र शिक्षामा अधिकतम लगानी वृद्धि गर्नु जस्ता कुराहरुलाई अग्रस्थानमा राख्नु जरूरी देखिएको छ । राष्ट्रिय स्तरमा वनेका योजनाले ग्रमिण तहका पक्षहरुलाई समेट्नु नसकेकै कारण हाल संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको सरकारले साझा र एकल दुवै अधिकारको रूपमा बोध गरी विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाको निर्माण गरि कार्यान्वयन गर्नु आजको आवश्यकता देखिन्छ । यस नगर शिक्षा क्षेत्र योजना पूर्णरूपमा कार्यान्वयन गरि नलगाड नगरपालिकालाई ५ वर्षमा यसले लिएका लक्ष्य र उद्देश्य पुरा भई शैक्षिक गन्तव्यको रूपमा विकास हुने कुरामा विश्वस्त रहेकोछु । यस नलगाड नगरपालिकाको विद्यालय शिक्षा क्षेत्र विकास योजना निर्माणका क्रममा केही कुराहरु छुटेका वा दोहोरिका पनि हुन सक्दछन्, योजना कार्यान्वयनको क्रममा देखिएका विभिन्न समस्याको समाधान गर्दै प्राप्त हुन आएका सकारात्मक सुझावहरुलाई समेत समेट्दै पूर्णरूपमा कार्यान्वयनको लागि शुभकामना व्यक्त गर्दछु । यस कार्यमा महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने जनप्रतिनिधि, शिक्षा, यूवा तथा खेलकुद शाखा, शिक्षक तथा यस कार्यमा सहयोग गर्नु हुने विभिन्न सरोकारवालाहरु सबैलाई हार्दिक धन्यवाद सहित आभार व्यक्त गर्न चाहान्छु ।

मानबहादुर गिरी

प्रमुख प्रशासक अधिकृत

मेरा दुई शब्द

योजना एक मार्गदर्शन हो । निश्चित उद्देश्य प्राप्त गर्नका लागि उपलब्ध स्रोत साधनको समुचित परिचालन गरी निश्चित अवधिमा लक्षित उपलब्धि हासिल गर्न गरिएको प्रयत्नलाई योजना भनिन्छ । योजना नीतिको अंश हो । नीतिकै आधारमा योजना तयार गरिन्छ । योजना खास गन्तव्यतिर जाने मार्ग चित्र हो ।

नलगाड नगरपालिकाको विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना, २०८०/२०८४ शिलिशिलाबद्ध रूपले नलगाड नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रको विकास गर्नको लागि समग्र विकासमा प्रत्यक्ष जोडिने स्थानीय सरकार तथा शिक्षा क्षेत्रमा सरोकार राख्ने सम्पूर्ण बुद्धिजीवीहरू, प्रधानाध्यापकहरू, शिक्षकहरू, राजनीतिक नेतृत्व, आम जनता तथा शिक्षा क्षेत्रका कर्मचारीहरूको प्रत्यक्ष तथा अप्रत्यक्ष संलग्नतामा तयार पारीएको छ । यस योजनाले नलगाड नगरपालिकाको भु-धरातल, सस्कृति तथा जातिगत विशेषताहरूलाई मध्यनजर गरेर नगरपालिकाको शिक्षाको वस्तुगत अवस्थालाई समेटेको छ ।

यस पञ्चवर्षिय विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाले यस नगरपालिकाका सबै बालबालिकालाई विद्यालय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गर्नेछ । विद्यालय शिक्षामा गुणस्तर कायम गर्दै शिक्षालाई प्रविधिमैत्री बनाउनेछ । विद्यालय छोड्ने र कक्षा दोहोराउने दर घटाई विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धि बढाउने छ । प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षामा नगरपालिका भित्रका मानिसको पहुँच विस्तार र पालिकाको शैक्षिक गतिविधी चुस्त दुरुस्त गराउने कुरामा कोशेदुङ्गा सावित हुने कुरामा आशा गर्न सकिन्छ ।

योजना निर्माण कार्य आफैमा एउटा सामुहिक कार्य हो । नलगाड नगरपालिकाको योजना निर्माणमा सहयोग गर्नु हुने यस नगरपालिकाका प्रमुख, उपप्रमुख, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत तथा सम्पूर्ण सरोकारवालाहरूमा कृतज्ञता प्रकट गर्न चाहान्छु । यो योजना निर्माणमा निरन्तर खटेर यसलाई यहाँसम्म ल्याउनु हुने यस नलगाड नगरपालिकाका स्रोत व्यक्ति श्री मणिराम पोखरेल सरलाई हृदय देखी नै आभार प्रकट गर्दछु । शिक्षा योजना निर्माणका लागि प्राविधिक सहयोग प्रदान गर्नु हुने सुनिल सन शाक्य र तेज प्रकाश रिमाल सरको सहयोग सदा स्मरणीय छ । योजना निर्माणका क्रममा आवश्यक सल्लाह तथा सुझाव दिनुहुने पेशागत महासंघ तथा शिक्षकहरूका संघसंगठनलाई धन्यवाद दिन चाहान्छु । यस कार्यलाई त्रुटी रहित बनाउने हर प्रयास गरेता पनि केही कमी कम्जोरी भएमा क्षमा प्राथिका साथै रचनात्मक सल्लाह सुझावको अपेक्षा राख्दछु । धन्यवाद

बलविर वि क

शिक्षा अधिकृत (सातौं)

विषयसूची

विषयसूची	6
परिच्छेद: १, परिचय	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
१.१ पृष्ठभूमि	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
परिच्छेद: २, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
२.१ सन्दर्भ र औचित्य	17
२.२ दीर्घकालीन राष्ट्रिय सोच	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
२.३ स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच तथा गन्तव्य	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
२.४ लक्ष्य (GOAL)	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
२.५ उद्देश्यहरू	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
२.६ रणनीतिहरू	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
२.७ प्रमुख उपलब्धि सूचकहरू (KEY PERFORMANCE INDICATORS-KPI)	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
परिच्छेद: ३, शिक्षाका उपक्षेत्रहरू	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
३.२ आधारभूत शिक्षा	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
३.३ माध्यमिक शिक्षा	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
३.४ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
३.५ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
३.६ अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
३.७ प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
परिच्छेद: ४, अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
४.१ शैक्षिक समता र समावेशिकरण	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
४.२ दिवा खाजासहित पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
४.३ आपतकालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
४.४ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
४.५ विद्यालयमामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
परिच्छेद ५: सुशासन र व्यवस्थापन	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
५.१ संस्थागत संरचना र क्षमता विकास	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
५.२ स्थानिय शिक्षा योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्यांकन	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.
परिच्छेद ६: लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

परिच्छेद ७: मुख्य मुख्य क्रियाकलाप र उपलब्धी सूचक.....ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

७.१ वित्तिय योजना..... 109

७.२ कार्यक्रम तथा नतिजा खाका (PROGRAM AND RESULTS FRAMEWORK-PRF ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

सन्दर्भ सामग्रीहरू.....ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

परिच्छेद १

परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

शिक्षाले मानिसको सर्वाङ्गीर्ण विकासमा महत्वपूर्ण भूमिका खेलेको हुन्छ। यो मानिसको नैसर्गिक अधिकारको विषय हो। यतिमात्र होइन शिक्षा देश विकासको मेरुदण्ड पनि हो। विश्वमा जतिपनि विकसित देशहरू छन् ति सबै देशहरू विकसित र समृद्ध हुनुमा शिक्षाको ठूलो देन छ। भनिन्छ कुनै पनि देशलाई ध्वस्त पार्नु छ भने त्यस देशको शिक्षा प्रणालीलाई विगारिदिए पुग्छ। यस तथ्यलाई हेर्दा शिक्षा देश विकासको आधारशिला हो। गुणस्तरीय शिक्षाको प्राप्तिबाट उत्पादन भएका सक्षम जनशक्तिले नै देशमा उपलब्ध स्रोत साधनहरूको सहि रूपमा सदुपयोग र तिनिहरूको परिचालन गरी देशलाई विकासको गतिमा डोहोर्‍याउने गर्दछन।

नेपालमा लामो समयसम्म राज गरेको राजतन्त्रको अवसान पश्चात उदय भएको गणतन्त्रान्त्रिक व्यवस्थाले उपहार स्वरूप नेपालको संविधान २०७२ दिएको छ। उक्त संविधानको मर्म अनुरूप देशमा संघीयता कार्यान्वयन भएको छ। देश संघीयतामा जाँदै गर्दा नेपालमा ३ तहका सरकारद्वारा शासन सञ्चालन गर्ने कार्यको थालनी भएको छ। नेपालको संविधान २०७२ ले मानिसको मौलिक हकको रूपमा रहेको शिक्षा लाई संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारको अधिकारको साझा सूचीमा राखेको छ। भने आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षालाई स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र समावेश गरेको छ। साथै सोहि संविधानको भाग ३ धारा ३१ मा नागरिकका शिक्षा सम्बन्धी ५ वटा हकहरूको व्यवस्था गरिएको छ। उक्त धारामा प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुने, प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुने, अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा प्राप्त गर्ने हक हुनेछ, दृष्टिविहिन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाई सम्बन्धि अपाङ्गता भएका व्यक्तिलाई साङ्केतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुने, नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुने कुरा उल्लेख गरिएको छ। यसैगरी नेपालले विद्यमान छरपष्ट नीतिहरूलाई एउटै स्वरूपमा ल्याई नागरिकको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने हकलाई सुनिश्चित गर्नका लागि विविध ५५ वटा नीतिहरू सहितको राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ सबै तहको शिक्षालाई प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री, रोजगारमूलक र उत्पादनमूखी बनाई देशको आवश्यकता अनुरूपको मानव संसाधन विकास गर्ने लक्ष्य तय गरेको छ। साथै उक्त नीतिको कार्यान्वयनका लागि सबै तहहरूमा संस्थागत संरचनाको व्यवस्था गरी ती संस्थागत संरचनाहरूको जिम्मेवारी समेत किटान गरिदिएको अवस्था छ। साथै सन २०३० सम्मका लागि तय भएको दिगो विकासका १७ वटा लक्ष्यहरूमध्येको लक्ष्य नं ४ मा सबैलाई समावेशी तथा समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध गराउने र आजीवन सिकाइलाई प्रवर्द्धन गर्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ। यसरी माथि उल्लेखित संविधान, शिक्षा नीति तथा दिगो विकासका लक्ष्यमा व्यवस्था भएका मानिसको शिक्षा प्राप्त गर्न पाउने हकलाई सुनिश्चित गर्नका लागि नेपालले अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा ऐन, २०७५ मन्त्रिपरिषदबाट स्वीकृत गरी कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ जसमा वि.सं. २०८५ सम्म सबै नागरिकलाई आधारभूत तह सम्मको शिक्षामा पहुँच पुर्याउने व्यवस्था उल्लेख गरिएको छ। साथै नेपालको शैक्षिक प्रशासन तथा व्यवस्थापनको क्षेत्रलाई कानूनी दायरामा ल्याउन शिक्षा ऐन, २०२८ र शिक्षा नियमावली, २०५९ तथा शिक्षक सेवा आयोग नियमावली २०५७ तयार पारि कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ। संविधानले प्रदत्त गरेको स्थानीय

तहको आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धि अधिकारको कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले तयार पारेको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (२) को उप दफा (ज) मा स्थानीय तहका शिक्षा सम्बन्धि २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरिएको छ । जसमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, अभिभावक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, खुला तथा वैकल्पिक र निरन्तर सिकाइ, सामुदायिक सिकाइ र विशेष शिक्षासम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा, कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन र नियमन गर्ने भन्ने कुरा उल्लेख छ । साथै विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम SSDP तथा नेपालको १५ औँ आवधिक योजनाले पनि आर्थिक तथा सामाजिक रुपान्तरणका लागि मानव संसंधानको विकास गर्ने र सो का लागि शिक्षा प्रणालीलाई व्यवस्थित, प्रविधिमैत्री र गुणस्तरीय बनाउने लक्ष्य लिएको छ । यसरी नेपालको संविधान २०७२, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ दिगो विकास सम्बन्धी लक्ष्य, अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन २०७५, शिक्षा ऐन तथा नियमावली, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, पन्ध्रौँ योजना लगायतका शिक्षा सम्बन्धी ऐन, नीति, नियम कानून, योजनाहरूले तय गरेका लक्ष्य र उद्देश्यहरूको प्राप्तिका लागि यस नलगाड नगरपालिकाको शिक्षालाई हरेक दृष्टिकोणबाट व्यवस्थित, गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री, दिगो, समावेशी, समतामूलक बनाउदै सबै नागरिकको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्न पाउने मौलिक हकलाई सुनिश्चित गर्नका लागि पञ्चवर्षीय नगर शिक्षा योजना (२०८०/८१-२०८४/८५) तयार पारिएको छ । विभिन्न कार्यशाला, गोष्ठी, सामुदायिक भेटघाट मार्फत शिक्षासँग सम्बन्धित स्थानीय स्तरका सरोकारवालाहरूको सहभागितामा यो योजना तयार पारिएको हो । यस योजनाको कार्यान्वयन गर्नका लागि मुख्यरूपमा नलगाड नगरपालिकाको महत्वपूर्ण भूमिका रहनेछ । यसका साथै यस क्षेत्रका विद्यालय, शैक्षिक संस्था, जनप्रतिनिधि, आम अभिभावक, विभिन्न शिक्षासँग सम्बन्धित सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरू र सरोकारवालाको भूमिका पनि उत्तिकै महत्वपूर्ण हुनेछ । यस शिक्षा योजनाले यस नगरपालिकाको शैक्षिक प्रणालीलाई गुणस्तरीय, प्रविधिमैत्री र युग सुहाउँदो बनाइ गुणस्तरीय र सिपयुक्त तथा देशप्रेमले भरिएको दक्ष नागरिक तयार गर्न तथा समृद्ध र सफा नगर, दिगो विकास र सुशासनको शहर भन्ने नारालाई पूरा गर्न मद्दत गर्नेछ ।

१.१.१ अवधारणा

शिक्षा देश विकासको आधारशीला हो । यतिमात्र नभइ शिक्षा मर्यादित एवम् परिष्कृत जीवन र सम्मानित रोजगारी तथा उद्यम विकासको आधार समेत हो । ज्ञानमा आधारित समाजको माध्यमबाट मुलुकको दिगो शान्ति र समृद्धिका लागि शिक्षालाई महत्वपूर्ण माध्यमको रूपमा स्वीकार गरिदै आएको छ । लामो समयको अथक प्रयास पश्चात संविधान सभाबाट मिति २०७२ असोज ३ गते जारी भएको नेपालको संविधान २०७२ ले शिक्षालाई मानिसको मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ । संविधानले आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निशुल्क पाउने हकको व्यवस्था गरेको छ । साथै शिक्षालाई वैज्ञानिक, प्राविधिक, व्यवसायिक, सीपमूलक तथा रोजगारमूलक बनाउदै शिक्षामा राज्यको लगानी अभिवृद्धि गर्दै निजी क्षेत्रको लगानीलाई नियमन र व्यवस्थापन गरी सेवामूलक बनाउने नीति अवलम्बन गरेको छ । नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ को मौलिक हक र कर्तव्य सम्बन्धी धारा ३१ मा शिक्षा सम्बन्धी ५ वटा मौलिक हकहरूको व्यवस्था गरिएको छ । जस अन्तर्गत निम्न वुँदाहरू उल्लेख छन् :-

१. प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ ।
२. प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ ।

३. अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
४. दृष्टिविहिन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता भएका नागरिकलाई साङ्केतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।
५. नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्न र सञ्चालन गर्ने हक हुनेछ ।

यतिमात्र नभई सोही संविधानको धारा ३८ मा महिलाको हक सम्बन्धी उपधारा(५) मा , धारा ३९ मा बालबालिकाको हक सम्बन्धी उपधारा (२), (३), (७) र (९), दलितको हकसम्बन्धी धारा (४०) उपधारा(२) मा, सामाजिक न्यायको हक सम्बन्धी धारा ४२ को उपधारा २ र उपधारा ५ मा शिक्षा सम्बन्धी विशेष व्यवस्था गरिएको छ ।

यसैगरी नेपालको संविधान २०७२ को अनुसूची ८ मा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा रहने व्यवस्था गरिएको छ । सो अधिकारको प्रयोग संविधान र नगरसभाले बनाएको कानून बमोजिम हुनेछ भन्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस्तै अनुसूची ९ अन्तर्गत शिक्षालाई संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको क्षेत्रमा समावेश गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा (ज) ११ मा स्थानीय तहको शिक्षा सम्बन्धी २३ वटा अधिकारहरू उल्लेख गरिएको छ । यसरी नेपालको संविधान २०७२ ले स्थानीय तहलाई प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा, आधारभूत तथा माध्यमिक तहको शिक्षाको जिम्मेवारी पनि सुम्पिसँगै विद्यालय शिक्षालाई व्यवहारिक प्रतिस्पर्धी वैज्ञानिक, रोजगार उन्मुख, गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी ,अनुसन्धानमूलक, समालोचनात्मक बनाई समुदाय र देशको विकासमा योगदान गर्न सक्ने विद्यार्थी उत्पादन गर्ने जिम्मेवारी स्थानीय तहको काँधमा आएको छ । वर्तमान नेपालको सन्दर्भमा विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर खस्कदै गएको भन्ने गुनासो व्यापक भएसँगै शिक्षा सबैको चासो र चिन्तनको विषय बनेको छ । नेपालको विद्यालय शिक्षालाई गुणस्तरीय तथा सान्दर्भिक बनाइ सबैको पहुँचमा पुऱ्याउन र शिक्षा पाउने मानिसको नैसर्गिक अधिकारलाई सुनिश्चित गर्न नेपालले शिक्षा सम्बन्धि विभिन्न अन्तराष्ट्रिय स्तरका घोषणाहरूमा हस्ताक्षर गरिसकेको छ । जसअनुसार नेपाल सरकारले हाल शिक्षाको महत्वपूर्ण दस्तावेज मानिएको इन्चोन घोषणामा (INCHEON Declaration) हस्ताक्षर गरी सन २०३० सम्म सबैका लागि समाहित/समावेशी,समतामूलक,गुणस्तरीय शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका लागि सार्वजनिक शिक्षा सुदृढीकरण गरिनेछ भनि प्रतिबद्धता जनाएको छ । यसका साथै सन २०३० सम्मका लागि तय गरिएको दिगो विकासका लक्ष्यहरू (SDGs) अन्तर्गत लक्ष्य नं.४ मा गुणस्तरीय शिक्षा सम्बन्धि लक्ष्यहरू समावेश गरिएको छ जसमा नेपालले पनि सबैका लागि समावेशी तथा गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने र आजीवन सिकाइका अवसरहरूलाई प्रवर्धन गर्ने र सोका लागि सन २०३० सम्ममा अपाङ्गता लगायत सबै किशोर किशोरीहरूको निशुल्क समतामूलक तथा गुणस्तरीय प्राथमिक र माध्यमिक शिक्षा सुनिश्चित गर्ने र यसबाट यसबाट सान्दर्भिक र प्रभावकारी सिकाइ प्रतिफल प्राप्त हुने गन्तव्य तय गरिएको छ । नेपालको संविधानले शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा उल्लेख गरी अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा पाउने व्यवस्थालाई सुनिश्चित गर्नको लागि निःशुल्क तथा अनिवार्य शिक्षा ऐन, २०७५ जारी गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको पाइन्छ जसमा जसमा वि.सं. २०८५ सम्म सबै नागरिकलाई आधारभूत तह सम्मको शिक्षामा पहुँच पुर्याउने व्यवस्था उल्लेख गरिएको छ । नेपाल सरकारले विद्यालय शिक्षामा सबैको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नका साथै गुणस्तर सुधार गर्न तथा नेपालको शिक्षा

प्रणालीमा भएका उपलब्धिलाई संस्थागत गर्न र विद्यालय शिक्षाका विविध सकारात्मक प्रयासहरूलाई निरन्तरता दिनका लागि शिक्षाका नवीन कार्यक्रमहरूको प्रस्तावसहित २०७३ साउनदेखि २०८० असार (सन् २०१६ जुलाईदेखि २०२३ जुलाई) सम्मको सात वर्षे विद्यालय क्षेत्र विकास योजना (SSDP) निर्माण गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको थियो । जसले राष्ट्रको सामाजिक-आर्थिक रूपान्तरणका लागि आवश्यक स्वावलम्बी, प्रतिस्पर्धी, प्रवर्तनात्मक र मूल्य उन्मुख नागरिकको उत्पादनमा योगदान पुऱ्याउने भिजन सहित नेपालको शिक्षा क्षेत्रमा समता, गुणस्तर, सक्षमता, सुशासन तथा व्यवस्थापन र उथ्थानशीलता जस्ता विषयबस्तुहरूमा सुधार गर्ने उद्देश्य लिएको थियो । साथै नेपालको शैक्षिक प्रशासन तथा व्यवस्थापनको क्षेत्रलाई कानूनी दायरामा ल्याउन शिक्षा ऐन, २०२८ र शिक्षा नियमावली, २०५९ तथा शिक्षक सेवा आयोग नियमावली २०५७ तयार पारि कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । यस्तै संघीय ढाँचाअनुरूप सरकारका तीव्रतै तहमा शिक्षा प्रशासन प्रभावकारी एवम् ढङ्गले सञ्चालन गरी जनताको शिक्षा प्राप्तिको अधिकार सुनिश्चित गर्नका लागि छरिएर रहेका शिक्षा क्षेत्रका नीतिहरूलाई एकीकृत र संहिताबद्ध गरी राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ तयार पारिएको छ । जसले शिक्षित,सभ्य,स्वस्थ र सक्षम जनशक्ति;सामाजिक न्याय रूपान्तरण र समृद्धि भन्ने दूरदृष्टिका साथ सबै तहको शिक्षालाई प्रतिस्पर्धी, प्रविधिमैत्री, रोजगारमूलक र उत्पादनमूखी बनाइ देशको आवश्यकता अनुरूपको मानव संसाधन विकास गर्ने लक्ष्य लिदै ५५ वटा शिक्षा सम्बन्धी नीतिहरू तय गरेको छ । संविधानले प्रदत्त गरेको स्थानीय तहको आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धि अधिकारको कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारले तयार पारेको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ (२) को उप दफा (ज) मा स्थानीय तहका शिक्षा सम्बन्धि २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरिएको छ । जसमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, अभिभावक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा,खुला तथा वैकल्पिक र निरन्तर सिकाइ, सामुदायिक सिकाइ र विशेष शिक्षासम्बन्धी नीति, कानून, मापदण्ड, योजना तर्जुमा,कार्यान्वयन, अनुगमन,मूल्याङ्कन र नियमन गर्ने भन्ने कुरा उल्लेख छ । साथै विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम SSDP तथा नेपालको १५ औँ आवधिक योजना (२०७६/०७७-२०८०/०८१)ले पनि सामाजिक तथा आर्थिक रूपान्तरणका लागि मानव संसाधनको विकास गर्ने सोचका साथ गुणस्तरीय शिक्षा मार्फत सिर्जनशील,दक्ष, प्रतिस्पर्धी, उत्पादनशील र नवप्रवर्तनशील मानव स्रोतको विकास गर्ने लक्ष्य लिएको छ । साथै सो का लागि शिक्षा प्रणालीलाई आधारभूत तह देखि नै व्यवस्थित,प्रविधिमैत्री र गुणस्तरीय बनाउने कार्यनीति अवलम्बन गरेको छ । यसरी नेपालको संविधान २०७२, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ दिगो विकास सम्बन्धी लक्ष्य, अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन २०७५,शिक्षा ऐन तथा नियमावली, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४, पन्ध्रौँ योजना लगायतका शिक्षा सम्बन्धी ऐन, नीति,नियम कानून, योजनाहरूले तय गरेका लक्ष्य र उद्देश्यहरूको प्राप्तिका लागि यस नलगाड नगरपालिकाको शिक्षालाई हरेक दृष्टिकोणबाट व्यवस्थित, गुणस्तरीय,प्रविधिमैत्री,दिगो,समावेशी, समतामूलक बनाउदै सबै नागरिकको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्न पाउने मौलिक हकलाई सुनिश्चित गर्नका लागि नलगाड नगर शिक्षा योजना २०८० तयार पार्नु अपरिहार्य भएको छ ।

१.१.२ नलगाड नगरपालिकाको भौगोलिक अवस्थिति, जनसाङ्खिक संरचना, सामाजिक सांस्कृतिक अवस्था ,आर्थिक तथा शैक्षिक अवस्था

नेपाल सरकारको वि.सं. २०७३ साल फागुन २७ गतेको निर्णय अनुसार साविकका डाडागाँउ,लहँ,खगेनकोट,रम्दा र भगवति ५ वटा गा.वि.स.हरूलाई गाभेर हाल १३ वटा वडाहरूमा विस्तारित गरि नलगाड नगरपालिकाको संरचना तयार पारिएको हो । कुल ३८७.४४ वर्ग कि.मि. क्षेत्रफलमा फैलिएको यो नगरपालिका जाजरकोट जिल्लाको

नगरपालिकाहरु मध्ये क्षेत्रफलका हिसावले सबैभन्दा ठुलो स्थानीय तह हो । समुन्द्री सतहबाट ७६० मिटर उचाईदेखि ५२०० मिटर उचाईसम्ममा अवस्थित यस नगरपालिकाको उत्तरमा बारेकोट गा पा र डोल्पा जिल्ला , पुर्वमा रुकुम पश्चिम जिल्ला, पश्चिममा जाजरकोट जिल्लाकै कुशे गा पा र दक्षिणमा भेरि न पा रहेको छ। भौगोलिक हिसावले विकट र विकासको हिसावले विकासोन्मुख अवस्थामा रहेको यस पालिकामा देशकै रणनीतिक महत्वको क्षेत्र अन्तर्गत नेपाल सरकारको गौरवको आयोजना ४१७ मेघावटको नलसिङगाड जलविद्युत आयोजना रहेको यो पालिकाको नामाकरण यहि नलगाड खोलाको नामबाट नै राखिएको हो ।

१.१.२.१ भौगोलिक अवस्थिति

राजनीतिक हिसावले यस नलगाड नगरपालिका जाजरकोट जिल्लाको एकमात्र प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र नं.१ तथा प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र १, क अन्तर्गत पर्दछ । विश्व मानचित्रमा यसको फैलावट २८ डिग्री ७९ मिनेट उत्तरी अक्षांश र ८२ डिग्री ३१ मिनेट पूर्वी देशान्तर रहेको छ । यस नगरपालिकाको क्षेत्रफल ३८७.४४ वर्ग कि.मि. रहेको छ । भौगोलिक हिसावले विकट र विकासको हिसावले विकासोन्मुख अवस्थामा रहेको यो नगरपालिका क्षेत्रफलका हिसावले जाजरकोट जिल्लाको सबैभन्दा ठुलो नगरपालिका हो । क्षेत्रफलका हिसावले यस नगरपालिकाको वडागत क्षेत्रफल निम्नानुसार रहेको छ:

तालिका नं. १.१ नगरपालिकाको वडा विभाजन र वडा केन्द्र सम्बन्धि विवरण

वडा नं	साविक गा.वि.स.	साविक गा.वि.स. का वडाहरु	वडा केन्द्र रहेको ठाँउ
१	डाँडागाउँ	१ देखि ३	अनापानी
२	डाँडागाउँ	४ देखि ५	डाँडागाउँ
३	डाँडागाउँ	६ देखि ९	कैना
४	लहँ	३ देखि ५	खालचौर
५	लहँ	६ देखि ८	कालीमाटी
६	लहँ	१, २ र ९	भारगाउँ
७	खगेनकोट	१ देखि ४	दल्ली
८	खगेनकोट	५ देखि ९	कायाखेत
९	रग्दा	१ देखि ३	तान्त्र
१०	रग्दा	४ देखि ६	रावतगाँउ
११	रग्दा	७ देखि ९	चौखा
१२	भगवती	१ देखि ५	तल्लुबगर
१३	भगवती	६ देखि ९	गेउ

स्रोत: नलगाड नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण, २०७४

१.१.२.२ जनसांख्यिक संरचना

वि.स. २०६८ सालको जनगणना अनुसार यस नगरपालिकाको जम्मा जनसंख्या १५ हजार ८ सय ८३ जना रहेको छ । जसमा पुरुषको जनसंख्या ७ हजार ५ सय ५३ र महिलाको जनसंख्या ८ हजार ३ सय ३० रहेको छ । साथै यस गाउँपालिका भित्र जम्मा ३ हजार ४४ घरधुरी रहेका छन् । यस गाउँपालिकाको वडागत घरधुरी संख्या, जनसंख्यालाई निम्नानुसार तालिकामा देखाइएको छ:

तालिका नं. १.२ नगरपालिकाको वडागत घरधुरी संख्या, जनसंख्या विवरण

वडा नं	कूल घरधुरी	जनसंख्या विवरण		
		महिला	पुरुष	जम्मा जनसंख्या
१	६०८	१६५६	१६९८	३३५४
२	३३१	८७३	९४३	१८१६
३	४५१	१२६४	१२२२	२४८६
४	३४०	९९८	९८१	१९७९
५	४६३	१३२५	१४२२	२७४७
६	३८१	१११२	११३०	२२४२
७	३९७	१२०६	१०८६	२२९२
८	६२२	१६४४	१७४१	३३८५
९	२५७	८२७	८२९	१६५६
१०	२६६	८०५	७१६	१५२१
११	२४२	६८३	६९०	१३७३
१२	३८५	१०८१	१०४२	२१२३
१३	३५९	९६०	१०१६	१९७६
जम्मा	५१०२	१४४३४	१४५१६	२८९५०

स्रोत: नलगाड नगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरण, २०७४

१.१.२.३ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

सामाजिक,सांस्कृतिक भाषिक रुपमा विविधताले भरिएको यस नलगाड नगरपालिकामा विभिन्न जातजाती र धर्मावलम्बीहरूको मिश्रित बसोबास रहेको छ। ठकुरी, क्षेत्री, जनजाती र दलित समुदायको बसोबास रहेको यस नगरपालिकामा सबै जातजातीहरूको आफ्नो आफ्नो संस्कृति र परम्परा भएता पनि विशेष गरी दशैं ,तिहार तथा स्थानीय जात्रा,मेला यहाँका सांस्कृतिक पहिचानका रुपमा रहेका छन्। यहाँ हिन्दु धर्मावलम्बीहरूको बाहुल्यता भएपनि इसाई र बौद्ध हरूको पनि बसोबास रहेको पाइन्छ। यसरी धार्मिक तथा साँस्कृतिक सम्पदाका रूपमा नहकुली लेक, प्यारीलेख ,खानटाकुरा, भगवति मन्दिर , नलसिङगाड खोला आदि रहेका छन्।

१.१.२.४ आर्थिक अवस्था

कृषि,पर्यटन र पशुपालनको उच्च सम्भावना रहेको यस नगरपालिकाको कालिमाटी , दल्ली , कैना, बगरा र तल्लु बजारलाई मुख्य व्यापारिक केन्द्र मानिन्छ। मुख्य गरी मौरीपालन, पशुपालन, र कृषि उत्पादनलाई मुख्य आमदानीको स्रोत मानिने यस नगरपालिकाका मानिसहरू कृषिका अतिरिक्त सरकारी सेवामा तथा केही मानिसहरू ज्याला मजदुरीमा काम गर्नका निमित्त भारत लगायतका विभिन्न मुलुकहरूमा जाने गरेको पाइन्छ। विकासको हिसावले विकासोन्मुख अवस्थामा रहेको यस पालिकामा देशकै रणनीतिक महत्वको क्षेत्र अन्तर्गत नेपाल सरकारको गौरवको आयोजना ४१७ मेघावटको नलसिङगाड जलविद्युत आयोजना रहेको छ।

१.१.२.५ शैक्षिक अवस्था

संघीय संरचना अनुसार १३ वटा वडामा विभाजन भएको यस नलगाड नगरपालिकामा हाल ७१ वटा सामुदायिक र ३ वटा संस्थागत गरी जम्मा ७४ वटा विद्यालयहरू सञ्चालित छन् । जम्मा ७१ वटा सामुदायिक विद्यालयहरू मध्ये १६ वटा विद्यालयहरूमा कक्षा १ देखि कक्षा ३ सम्म, ३६ वटा विद्यालयहरूमा कक्षा १ देखि कक्षा ५ सम्म, ९ वटा विद्यालयहरूमा कक्षा १ देखि कक्षा ८ सम्म, १० वटा विद्यालयमा कक्षा १ देखि कक्षा १२ सम्म पठनपाठन सञ्चालन हुने गर्दछ । यसैगरी ३ वटा संस्थागत विद्यालयहरू मध्ये १ वटा विद्यालयमा नर्सरी देखि ५ कक्षा सम्म र २ वटा विद्यालयमा नर्सरी देखि १० कक्षा सम्म पठनपाठन हुँदै आएको छ । एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा अद्यावधिक भएको तथ्याङ्क अनुसार शैक्षिक सत्र २०७९ मा सामुदायिक विद्यालयमा बालविकास कक्षा देखि कक्षा १२ सम्म अध्ययन गर्ने विद्यार्थीको संख्या ५२२४ जना छात्र र ५६७३ जना छात्रा गरी जम्मा १०८९७ जना रहेको छ । यस्तै यस नगरपालिका भित्र जम्मा ६८ वटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरू रहेका छन् । जसमा ६८ वटा बालविकास केन्द्र विद्यालयमा आधारित छन् । शैक्षिक सत्र २०७९ को तथ्याङ्क अनुसार बालविकास केन्द्रहरूमा ६२८ छात्रा र ६१२ छात्र गरी जम्मा १२४० जना बालबालिकाहरू अध्ययनरत छन् भने प्रत्येक बालविकास केन्द्रहरूमा एक/एक जना गरी ६७ जना बालविकास सहजकर्ताहरू कार्यरत छन् । साथै यस नगरपालिकाका ७१ वटा सामुदायिक विद्यालयहरूमा प्राथमिक तहमा १४९ जना, निम्न माध्यमिक तहमा ४३ जना र माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा ३८ जना गरी जम्मा २७२ जना शिक्षकहरू, ७१ जना कार्यालय सहयोगीहरू र १० जना लेखा सहायक कार्यरत छन् । यस नगरपालिकाअन्तर्गत वडा नं. ७ दल्लिमा उच्च शिक्षा अध्ययनका लागि नलगाड बहुमुखी क्याम्पस रहेको छ । उक्त क्याम्पसमा त्रिभुवन विश्वविद्यालयको शिक्षा शास्त्र संकाय अन्तर्गतको ४ वर्षे स्नातक तहको पठनपाठन हुँदै आएको छ । साथै सोही ठाउँमा रहेको त्रिभुवन माध्यमिक विद्यालयमा प्राविधिक शिक्षा तर्फको ३ वर्षे बाली विज्ञान र वीरेन्द्र हिमालय माध्यमिक विद्यालयमा नलगाड १२, तल्लुमा ३ वर्षे सिभिल इन्जिनियरीड कार्यक्रम सञ्चालित छ । विशेष शिक्षा संचालनका लागि पालिकामा रहेका जनता प्रा वि र जनकल्याण आधारभूत विद्यालयमा सञ्चालन भएका छैन । साथै विशेष शिक्षा अध्ययन गर्ने विद्यार्थीहरूका लागि जनता प्राथमिक विद्यालयमा आवाशिय विद्यालयको रूपमा सञ्चालित गरिएको छ । यस्तै नगरपालिकाभित्र जम्मा ५ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरू रहेका छन् ।

१.२ शिक्षा क्षेत्रमा देखापरेका मुख्य समस्या तथा चुनौतीहरू

हरेक क्षेत्रका आ-आफ्नै किसिमका चुनौतीहरू हुन्छन् । कुनै पनि कार्य सञ्चालन तथा कार्यान्वयन गर्नका लागि थुप्रै कुराहरूले अवरोध सिर्जना गरिरहेका हुन्छन् जसलाई हामीले चुनौतीको उपनाम दिएका छौं । चुनौती नभएका कुनै कार्य हुदैनन् । नलगाड नगरपालिकाको शैक्षिक क्षेत्रको सुधारकामा निम्न चुनौतीहरू देखा परेका छन्:

१. सामुदायिक विद्यालयहरूका लागि आवश्यकतानुसार शिक्षक दरवन्दी व्यवस्थापन गर्नु
२. आर्थिक, सामाजिक, भाषिक लगायतका सांस्कृतिक विविधता सम्बोधन गर्नु
३. आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षामा बाल सहभागिता तथा पहुँचको सुनिश्चितता गर्नु
४. अनिवार्य र निःशुल्क शिक्षाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु
५. सार्वजनिक शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि प्रयाप्त लगानीमा वृद्धि गर्नु
६. आवश्यकता र मागको आधारमा विद्यालय नक्साङ्कन पुनर्स्थापना र पुनर्वितरण गर्नु,
७. दिवा खाजा कार्यक्रमलाई स्थानिय उत्पादन संग जोडनु
८. हरेक बालबालिकाको घरमा पढाइ कुनाको व्यवस्था गरी अभिभावकलाई समेत सिकाइमा जोडनु

९. बालबालिकाहरूको सिकाइको निम्ति अभिभावकहरूलाई सक्रिय बनाउनु
१०. जोखिममा परेका अति विपन्न तथा सडक बालबालिका लागि आश्रयस्थल, बालगृह तथा गुणस्तरीय आपतकालीन सेवाको विकास गर्नु
११. बालबालिकाको क्षेत्रमा फरक फरक किसिमले फरकफरक समूहद्वारा कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेकोमा सबै कार्यक्रमका लागि न्यूनतम मापदण्डसहित दिगो र प्रभावकारी संयन्त्रको विकास गर्नु
१२. शैक्षिक सुधारका लागि आवश्यक प्रयास लगानीमा वृद्धि गर्नु
१३. सामुदायिक विद्यालयहरूको सिकाइमा आधुनिक सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको अधिकतम प्रयोग गर्नु
१४. विद्यालयलाई शान्ति क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु

१.१.३ शिक्षा क्षेत्रका मुख्य अवसरहरू

तमाम चुनौतीहरूसँगसँगै शैक्षिक क्षेत्रमा फड्को मारनका लागि अवसरहरू पनि प्रशस्तै छन्। संघीयताको कार्यान्वयनसँगै नेपालको शिक्षा क्षेत्रमा थुप्रै अवसरहरू देखापरेका छन्। जसलाई निम्नानुसार बुझ्नमा उल्लेख गर्न सकिन्छः

१. संघीयता सहितको नेपालको संविधान २०७२ ले बालबालिकाको अधिकार र शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा स्वीकार गर्नु
२. संघीय संरचनाअनुसार सरकार सञ्चालन हुँदै गर्दा सबै तहमा शिक्षाका नयाँ योजना निर्माण हुनु,
३. अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले आधारभुत शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क हुनेगरी व्यवस्थापन गर्नु साथै अनाथ र असहाय बालबालिकाको लागि सम्बन्धित स्थानीय तह तथा वडा जिम्मेवार हुने व्यवस्था गर्नु,
४. नयाँ रीतितिथिको स्थापनाको काल भएकाले विगतका कमजोरी नदोहोर्याउने अवसर हुनु,
५. अतिक्रम विकसित राष्ट्रको सुविधाका रूपमा अन्तर्राष्ट्रिय सहकार्यको तमाम सम्भावना रहनु,
६. विभिन्न गैरसरकारी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गरिनेछ अवसर हुनु,
७. योजना तथा बजेट निर्माणमा स्थानीय तह स्वायत्त हुनु,
८. शिक्षा व्यवस्थापनमा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा ११ ज मा यथेष्ट व्यवस्था हुनु,
९. राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले बालविकास र शिक्षालाई प्राथमिकता दिनु,
१०. प्रायः सबै विद्यालयमा समान्य सुविधायुक्त बालविकास कक्षाहरू सञ्चालनमा रहनु,
११. गुणस्तरीय शिक्षाकोलागि सबै अभिभावकहरूको उच्च चाहना रहनु,
१२. प्रारम्भिक बालविकास कक्षा देखि माध्यमिक तह सम्मको शिक्षाको अधिकार स्थानीय सरकार लाई हुनु,
१३. विभिन्न शैक्षिक योजना सबैको स्वामित्वमा निर्माण हुनु,
१४. आवश्यकता अनुसार केही आर्थिक स्रोतको व्यवस्था हुनु,
१५. साक्षरता दरमा वृद्धि हुनु,
१६. माध्यमिक तहसम्म को शिक्षामा पहुँच र निरन्तरतामा वृद्धि हुनु,
१७. विद्यालयहरूको संस्थागत संरचनाहरू सन्तोष जनक रहनु,
१८. शिक्षकको पेसागत क्षमता विकासका लागि आवश्यक संयन्त्र र तालिमको व्यवस्था हुनु,
१९. सबै माध्यमिक विद्यालयमा विज्ञान प्रयोगशाला, कम्प्युटर ल्याब तथा पुस्तकालयको व्यवस्था हुनु,
२०. केही विद्यालयहरूमा सूचना र सञ्चार प्रविधिको प्रयोग हुनु,
२१. विद्यमान संरचना, पूर्वाधार र जनशक्तिको व्यवस्था हुनु,

२२. आधारभूत तहमा अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा र माध्यमिक तहमा निःशुल्क शिक्षाको लागि संवैधानिक, कानुनी र नीतिगत व्यवस्था हुनु,
२३. स्थानीय तहमा शिक्षा क्षेत्रमा क्रियाशिल संस्थाहरुले लगानी वृद्धि गर्नु,
२४. शिक्षाको विकासमा विभिन्न साझेदार संस्थाको लगानी र सहभागिता बढ्दै जानु,
२५. शिक्षामा लगानीको लागि स्थानीय तहको प्रतिबद्धता व्यक्त गर्नु,
२६. तीनै तहको सरकारबाट शिक्षा क्षेत्रमा लगानी र सहकार्य हुनु,

परिच्छेद २ लक्ष्य निर्धारण

२.१ सन्दर्भ र औचित्य

नेपालको संविधान २०७२ तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ ले प्रदान गरेका अधिकारहरूका साथै त्यसमा भएका व्यवस्थाहरूका आधारमा नलगाड नगरपालिका जाजरकोटले शिक्षा क्षेत्रको विकासलाई प्रमुख विषयको रूपमा उठान गर्दै आएको छ । विद्यालयका कक्षाको व्यवस्थापन देखि लिएर शिक्षक व्यवस्थापन तथा भौतिक पूर्वाधार विकासका कार्यक्रमहरूमा मुख्य रूपमा लगानी गर्दै आएको यस नगरपालिकाको मुख्य उद्देश्य भनेको शैक्षिक गुणस्तर सुधारका माध्यमबाट नलगाड नगरपालिकालाई समृद्ध र सुन्दर बनाउनु रहेको छ । नलगाड नगरपालिकाले भौगोलिक विकटताका कारण छरिएर रहेका बस्तिहरूमा आवश्यकताका आधारमा बालविकास केन्द्र तथा विद्यालयहरू स्थापना गरी शिक्षामा पहुँच वृद्धि गर्ने प्रयास गरेको छ । साथै विद्यार्थीसंख्या कम रहेका र छोटो दूरीमा अवस्थित विद्यायहरूलाई मर्ज तथा कक्षा घटाएर शैक्षिक लगानीलाई मितब्ययी बनाउने कार्य पनि गरेको छ । विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम अन्तर्गतका विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका लागि भवन, कक्षाकोठा निर्माण, खानेपानी, शौचालय निर्माणका लागि हरेक वर्ष विशेष महत्वका साथ सम्बन्धित क्षेत्रमा बजेट विनियोजन हुँदै आएको छ ।

सन् २०३० सम्म विश्वमा निश्चित लक्ष्य हासिल गर्नका लागि विश्वका साझा समस्या र उपलब्धिलाई मध्यनजर गर्दै १७ वटा दिगो विकासका साझा लक्ष्यहरू निर्धारण गरेकोछ । यी लक्ष्यहरू मध्ये ४ नं. दिगो विकासको लक्ष्यले शिक्षा सम्बन्धी दिगो विकासको लक्ष्य राखेको छ जसमा सन् २०३० सम्ममा सबैका लागि समावेशी तथा समानतामा आधारित गुणस्तरीय शिक्षाका साथै जीवनपर्यन्त सिकाइको सुनिश्चितता गरिनेछ कुराको उल्लेख गरेकोछ । त्यो साझा प्रतिवद्धताको पक्ष राष्ट्र नेपाल पनि भएकोले यस स्थानीय तह अन्तर्गत उक्त लक्ष्य पुरा गर्न तथा राष्ट्रिय उपलब्धि हासिल गर्न सहजीकरण गर्न यस योजनाको आवश्यकता परेको हो । त्यसै गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को परिच्छेद ३ को दफा ११ मा स्थानिय तहको काम, कर्तव्य र अधिकार अन्तर्गत (ज) मा आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी विद्यालय अनुमति देखि सञ्चालन एवम् नियमनको काम समेत स्थानिय तहहरूलाई दिएकोले सोही व्यवस्थापन वमोजिम विद्यालय तहको शिक्षा व्यवस्थापन र विकासको लागि यस योजनाले सहयोग गरिनेछ अपेक्षा गरिएको छ । यही सन्दर्भलाई दृष्टीगत गरी यस विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाको माध्यमबाट अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा, निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा र सर्वसुलभ साक्षरता, निरन्तर शिक्षा तथा जीवन पर्यन्त सिकाइमा पालिकाले अघको ५ वर्ष सम्ममा प्राप्त गर्ने उपलब्धिहरूलाई समेट्ने गरी यस परिच्छेदमा योजनाको दूरदृष्टि, उद्देश्यहरू, र रणनीतिहरू तथा प्रमुख उपलब्धि सूचक प्रस्तुत गरीएको छ । देशमा संघियता पश्चातको शिक्षा व्यवस्थापनमा संविधानले संघीयताका विभिन्न तहहरूको अधिकार र कार्यक्षेत्र विभाजन गरे पश्चात शिक्षा क्षेत्रमा रहेको विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम २०७८ को अषाढ मसान्तमा सकिएको र SSDP को समय सकिएसंगै तीनवटै तहका सरकारहरूद्वारा शिक्षा क्षेत्रमा १० वर्षे शिक्षा योजना निर्माण कार्य भैरहेको सन्दर्भमा यस नलगाड नगरपालिकाको आर्थिक स्रोतमा वि.सं. २०८० बैशाख देखि कार्यान्वयन गर्ने गरी यो पञ्चवर्षिय नगर शिक्षा योजना (२०८०/८१ - २०८४/८५) निर्माण गरेको हो ।

२.३ दीर्घकालीन राष्ट्रिय सोच

“ सामाजिक आर्थिक रुपान्तरणका लागि मानव संसाधनको विकास ”

२.४ स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच तथा गन्तव्य

“ समृद्ध र सफा नगर,सुशासन दिगो विकास र सुशासनको शहर ”

२.५ लक्ष्य (Goal)

प्रविधिमैत्री गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षा मार्फत प्रतिस्पर्धी,दक्ष,श्रमप्रति सकारात्मक सोच भएका नैतिकवान,सिर्जनशील, नवप्रवर्तनशील सक्षम जनशक्तिको विकास गर्ने ।

२.५ उद्देश्यहरू

नलगाड नगरपालिकाको शैक्षिक विकास तथा शिक्षाको गुणस्तर सुधारका केन्द्रित हुनेगरी तयार पारिएको यस ५ वर्षे नगर शिक्षा योजनाले तय गरेको दुरदृष्टि तथा लक्ष्यलाई हाँसिल गर्नका लागि निम्नानुसारका उद्देश्यहरू तय गरिएका छनः

१. प्रारम्भिक बालविकास शिक्षालाई बालमैत्री,पहुँचयोग्य र गुणस्तरीय बनाउनु,
२. सबैका लागि अनिवार्य तथा निशुल्क, गुणस्तरीय र समतामूलक आधारभूत शिक्षाको प्रत्याभूति दिनु,
३. माध्यमिक शिक्षालाई समतामूलक, पहुँचयोग्य, सान्दर्भिक,प्रविधिमैत्री, गुणस्तरीय र निःशुल्क बनाउनु,
४. उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गरी सामाजिक र आर्थिक विकासका लागि प्रतिस्पर्धी र उद्यमशील र सकारात्मक सोच भएका मानव संसाधनको विकास गर्नु,
५. विद्यार्थीहरूको आवश्यकताका आधारमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गरी स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसर विकास गर्नु,
६. पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई समयसापेक्ष बनाउदै त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट विद्यार्थीहरूमा जीवनोपयोगी ज्ञान,सिप र अभिवृत्तिको विकास गरी सक्षम, सृजनशील र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार गर्नु,
७. गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, क्षमतावान,उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध शिक्षकको व्यवस्था गर्नुका साथै शिक्षकहरूलाई आवश्यकतामा आधारित पेसागत सहयोग तथा विकासका लागि प्रभावकारी संयन्त्र र तालिमको व्यवस्था गर्नु,
८. विद्यालयको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक पक्षमा सुधार गर्दै विद्यालयको विकास, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाउनु,
९. अनौपचारिक तथा निरन्तर शिक्षाका क्षेत्रमा प्रयास लगानी गरी नगरपालिकालाई पूर्ण साक्षर घोषणा गर्नु,
१०. शिक्षा क्षेत्रको शैक्षिक सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता ल्याई शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्नु,
११. अपाङ्गता भएका, गरिव तथा विपन्न परिवारका नागरिकहरूका लागि आयआर्जन र सीप मूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरी बालबालिकाको लागि विद्यालय तहको शिक्षा सुनिश्चित गर्नु,
१२. सबै विद्यालयको शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप तथा शैक्षिक कार्यक्रमहरूलाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाउनु,

१३. विभिन्न समयमा देखापर्ने विभिन्न खालका आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाहरूको सिकाइलाई निरन्तरता दिनु,
१४. शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन तथा प्रभावकारिताका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गर्नु,
१५. सबै विद्यालयहरूको आवश्यकता, माग तथा नतिजा एबम् कार्यसम्पादनस्तरका आधारमा लगानी वृद्धि गर्नु,
१६. विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि आवश्यक पर्ने थप आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगका लागि विभिन्न साझेदार संघसस्था र निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय र सहकार्य गर्नु,
१७. बालबालिकाहरूको गुणस्तरिय शिक्षाका लागि आम अभिभावक तथा सरोकारवाला निकायहरूको सक्रियता र सहभागिता वृद्धि गर्नु, विद्यालय अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा पृष्ठपोषणमा नियमितता एवम् प्रभावकारितामा वृद्धि गर्नु,

२.६ रणनीतिहरू

यस पञ्चवर्षिय नगर शिक्षा योजनाले तय गरेका उद्देश्यहरूको प्राप्तिका लागि आगामी ५ वर्ष देहायबमोजिमका रणनीतिहरू तय गरिएका छनः

१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षालाई बालबालिकाको पहुँचमा रहनेगरी गुणस्तरीय शिक्षा सञ्चालन गर्नका लागि नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्रहरू स्थापना गर्ने ।
२. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको प्रभावकारि कार्यान्वयनका लागि पाठ्यक्रम परिमार्जन तथा प्रबोधिकरण गर्ने ।
३. विद्यालयहरूको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन गरी विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा सुधार गर्ने ।
४. अनिवार्य तथा निशुल्क आधारभूत शिक्षा र निशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयन गर्नुका साथै शैक्षिक उपलब्धि अभिवृद्धि गर्ने ।
५. दक्ष, क्षमतावान, शिक्षण पेशालाई सम्मान तथा कर्तव्यनिष्ठ विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने ।
६. उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको व्यवस्था गर्ने ।
७. प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा मार्फत सिपयूक्त जनशक्ति उत्पादन गर्ने ।
८. परिमार्जित राष्ट्रिय पाठ्यक्रमको प्रबोधिकरण तथा स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण गर्दै प्रभावकारि सिकाई सहजीकरणका लागि कार्यान्वयन गर्ने ।
९. विद्यालय शिक्षामा सरोकारवालाहरूको अपनत्व वृद्धि गराउदै शैक्षिक लगानीमा वृद्धि गर्ने ।
१०. गूणस्तरीय शिक्षाको समान पहुँच र प्रत्याभुति गर्ने ।
११. प्रभावकारी सिकाई सुनिश्चितताका लागि अनुगमन संयन्त्र तयार गर्ने ।
१२. विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका साधनहरूको पहुँच वृद्धि गर्ने ।
१३. विद्यालयको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक पक्षमा सुधार गर्ने ।
१४. अनौपचारिक तथा निरन्तर सिकाइका क्षेत्रमा प्रयास लगानीको व्यवस्था गर्ने ।
१५. अपाङ्गता भएका, गरिव तथा विपन्न परिवारका नागरिकहरूका लागि आयआर्जन र सीप मूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

१६. तिन वटै तहका सरकारका बिच सहसम्बन्ध, सहकार्य र समन्वयमार्फत शैक्षिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।

१७. सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर प्रदान गर्ने ।

२.७ कार्यनीतिहरू

यस पञ्चवर्षिय नगर शिक्षा योजनाले तय गरेका रणनीतिहरूको प्राप्तिका लागि आगामी ५ वर्ष देहाय बमोजिमका कार्यनीतिहरू तय गरिएका छनः

१. प्रचलित मापदण्ड, नर्म्स र ढाँचा अनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको सञ्चालन गर्न बालविकास केन्द्रहरूको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्रहरू स्थापना गरिनेछ ।
२. प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको पाठ्यक्रम परिमार्जन तथा त्यसको प्रबोधिकरण गरी आवश्यकताका आधारमा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ ।
३. विद्यालयहरूको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन गरी विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा सुधार गरिनेछ ।
४. अनिवार्य तथा निशुल्क आधारभूत शिक्षा र निशुल्क माध्यमिक शिक्षाको कार्यान्वयन गर्दै शैक्षिक उपलब्धि अभिवृद्धि गरी शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार गरिनेछ ।
५. शिक्षकको पेशागत विकास सहयोग प्रणालीलाई व्यवस्थित गरी दक्ष, क्षमतावान, पेशाप्रति सम्मान गर्ने, कर्तव्यनिष्ठ विषय शिक्षकको व्यवस्था गरिनेछ ।
६. उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्न उच्च शिक्षा प्रदान गर्ने संस्थाको स्थापना र सुदृढीकरणमा आवश्यक समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
७. मानव स्रोतको विकासका लागि कार्यक्रम बनाई कार्यान्वयन गरिनेछ ।
८. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूमा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम मार्फत उत्पादित जनशक्तिलाई श्रम बजारसँग आबद्ध गरिनेछ ।
९. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रम एव स्थानीय पाठ्यक्रमको सफल कार्यान्वयन गरिनेछ ।
१०. विद्यालय सुधारका लागि शैक्षिक योजनाहरूको निर्माण तथा कार्यान्वयन तथा विद्यालय व्यवस्थापनमा सबै सरोकारवालाहरूको सहभागिता र अपनत्व विकास गर्न विद्यालयमा शैक्षिक तथा आर्थिक पारदर्शिता मार्फत सुशासन कायम गरिनेछ ।
११. साक्षरता तथा निरन्तर सिकाइका कार्यक्रमहरूको विस्तार, व्यवस्थापन तथा सञ्चालन गरिनेछ ।
१२. विद्यालयमा उपयुक्त भौतिक, आर्थिक, शैक्षिक तथा मानवीय जनशक्तिको व्यवस्थापन गुणस्तरीय सार्वजनिक शिक्षाको प्रत्याभूति दिइनेछ ।
१३. विद्यालयमा अभिभावक तथा सरोकारवालाहरू सबैको सहभागिता बढाउनुका साथै समावेशी तथा समतामूलक शिक्षाका लागि विभिन्न निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ ।
१४. विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका साधनहरूको पहुँच वृद्धि गरी एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई सुदृढीकरण गरिनेछ ।
१५. विपत तथा जोखिमका समयमा पनि सिकाइलाई निरन्तरता दिने पद्धतिको विकास गरिनेछ ।
१६. संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारका बिच सहसम्बन्ध, सहकार्य र समन्वयको सिद्धान्त अनुसार कार्य गरिनेछ ।

१७. विद्यालय शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गर्नुका साथै लगानी वृद्धि गरिनेछ ।
१८. शैक्षिक विकासका लागि उपलब्ध स्रोतको उपयोग गर्नका लागि विद्यालयलाई जबाफदेही बनाउने वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार गर्ने तथा वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्य गरिनेछ ।
१९. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई शैक्षिक प्रणालीको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास गरी यसका आधारमा लगानी गर्ने प्रणालीको विकास गरिनेछ ।
२०. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि आवश्यक संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध तथा क्षमता विकास गरिनेछ ।
२१. शिक्षा क्षेत्रमा काम गर्ने निकायहरूको संलग्नताका लागि आवश्यक मार्गदर्शन तथा कानून निर्माण गरिनेछ ।
२२. शैक्षिक विकासका लागि विभिन्न साझेदार निकायहरूसँग सहकार्य र समन्वय गर्ने कार्यलाई प्रभावकारी बनाइनेछ ।

२.८ अपेक्षित उपलब्धि

नलगाड नगरपालिकाको यस ५ वर्षे नगर शिक्षा योजना कार्यान्वयनको अन्त्यमा निम्नानुसारका उपलब्धिहरू पुगेको हुनेछ भनी तय गरिएका छनः

१. बालमैत्री, पहुँचयोग्य र गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको व्यवस्था भएको हुनेछ ,
२. सबैका लागि अनिवार्य तथा निशुल्क, गुणस्तरीय र समतामूलक आधारभूत शिक्षाको प्रत्याभूति हुनेछ,
३. माध्यमिक शिक्षालाई समतामूलक, पहुँचयोग्य, सान्दर्भिक, प्रविधिमैत्री, गुणस्तरीय र निःशुल्क भएको हुनेछ,
४. उच्च शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गरी सामाजिक र आर्थिक विकासका लागि प्रतिस्पर्धी र उद्यमशील र सकारात्मक सोच भएका मानव संसाधनको विकास हुनेछ,
५. विद्यार्थीहरूको आवश्यकताका आधारमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गरी स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसर प्रदान गरिएको हुनेछ,
६. विद्यार्थीहरूमा जीवनोपयोगी ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकास गरी सक्षम, सृजनशील र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार गर्नका लागि पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीलाई समयसापेक्ष बनाउँदै त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिएको हुनेछ,
७. गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, क्षमतावान, उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध शिक्षकको व्यवस्था गर्नुका साथै शिक्षकहरूलाई आवश्यकतामा आधारित पेसागत सहयोग तथा विकासका लागि प्रभावकारी संयन्त्र र तालिमको व्यवस्था गरिएको हुनेछ,
८. विद्यालयको शैक्षिक, भौतिक तथा आर्थिक पक्षमा सुधार गर्दै विद्यालयको विकास, सञ्चालन तथा व्यवस्थापनलाई प्रभावकारी बनाइएको हुनेछ,
९. अनौपचारिक तथा निरन्तर शिक्षाका क्षेत्रमा प्रयास लगानी गरी नगरपालिकालाई पूर्ण साक्षर घोषणा गरीएको हुनेछ,
१०. शिक्षा क्षेत्रको शैक्षिक सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता ल्याई शिक्षाको गुणस्तर सुधार भएको हुनेछ,
११. अपाङ्गता भएका, गरिव तथा विपन्न परिवारका नागरिकहरूका लागि आयआर्जन र सीप मूलक कार्यक्रम सञ्चालन गरी बालबालिकाको लागि विद्यालय तहको शिक्षा सुनिश्चित गरीएको हुनेछ,
१२. सबै विद्यालयको शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप तथा शैक्षिक कार्यक्रमहरूलाई सूचना प्रविधिमैत्री बनाइएको हुनेछ,

१३. आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाहरूको सिकाइलाई निरन्तरता दिइएको हुनेछ ,
१४. शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन तथा प्रभावकारिताका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना र क्षमता विकास भएको,
१५. सबै विद्यालयहरूको आवश्यकता, माग तथा नतिजा एवम् कार्यसम्पादनस्तरका आधारमा लगानी वृद्धि गरिएको हुनेछ,
१६. विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि आवश्यक पर्ने थप आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोगका लागि विभिन्न साझेदार संघसस्था र निकायहरूसँग आवश्यक समन्वय र सहकार्य स्थापित भएको हुनेछ,
१७. बालबालिकाहरूको गुणस्तरिय शिक्षाका लागि आम अभिभावक तथा सरोकारवाला निकायहरूको सक्रियता र सहभागिता वृद्धी गर्नु, विद्यालय अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा पृष्ठपोषणमा नियमितता एवम् प्रभावकारितामा वृद्धि गरिएको हुनेछ,

२.१ प्रमुख उपलब्धि सूचक तथा लक्ष्य

नलगाड नगरपालिकाको यस पञ्चवर्षीय शिक्षा योजना (२०८०/०८१-२०८४/०८५)का प्रमुख उपलब्धि सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य देहायबमोजिम निर्धारण गरिएको छः

तालिका २.१: प्रमुख उपलब्धि सूचक तथा परिमाणात्मक लक्ष्य

क्र.सं	सूचकहरू	आधार वर्ष २०७८			लक्ष्य २०८४			लक्ष्य २०८९			सूचकको स्रोत
		राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय	राष्ट्रिय	प्रदेश	स्थानीय	
१. प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा											
१.१	कुल भर्नादर	८६.४	७१.६	५३.५	१००	९५	९०	१०५	१०५	१०५	
१.२	चार वर्षका बालबालिकाको भर्ना अनुपात	६७.२	५८.५	८९	९०	८०	९८	१००	१००	१००	
१.३	न्यूनतम योग्यता पुगेका शिक्षक प्रतिशत	९५.७	८२.०	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	
१.४	आधारभूत तालिम प्राप्त शिक्षक प्रतिशत	९१.२	८७.१	९१.५	१००	१००	१००	१००	१००	१००	
१.५	कक्षा १ का नवप्रवेशीमध्ये प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनुभव प्राप्त बालबालिकाको प्रतिशत	६८.७	६७.४	५७.९	९०	९०	९९	१००	१००	१००	
२. आधारभूत शिक्षा											
२.१	कक्षा १ मा कुल प्रवेशदर	१२१.९	१२६.९	१३८.३	१०६	११०	११८	१००	१००	१००	
२.२	कक्षा १ मा खुद प्रवेशदर	९६.८	९७.८	४२.०	९९	९९	९९	९९	९९	९९	
२.३	कक्षा १-५ मा कुल भर्नादर	११९.३	१२५.९	१२०.६	११२	११५	१०७	१०७	१०५	१०३	
२.४	कक्षा १-५ मा खुद भर्नादर	९७.१	९७.२	९६.९	१००	१००	१००	१००	१००	१००	
२.५	कक्षा १-५ सम्म विद्यालय शिक्षक अनुपात	३.६	२.८	२.३	N/A	३.०	५	N/A	४.०	५	
२.६	कक्षा १-५ सम्म शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	२४.०	३१.०	३५.०८	N/A	३०.०	३०.०	N/A	३०.०	३०	
२.७	कक्षा १-८ मा कुल भर्नादर	११०.४	११६.७	१२१.४	११५	११२	११०	११०	११०	१०५	

२.८	कक्षा १- ८ मा खुद भर्नादर	९३.८	९४.९	९७.४	९९	९९	९९	१००	१००	१००	
२.९	कक्षा १- ८ को खुद भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	०.९८	०.९८	१.०८	१.००	१.००	१.००	१.००	१.००	१.००	
२.१०	कक्षा ८ मा टिकाउ दर	७९.३	N/A	N/A	९८.९	N/A	९५.०	९९.५	N/A	९९.८	
२.११	आधारभूत शिक्षाको तह पुरा गर्ने दर	७२.७	N/A	९३.०३	९८.७	N/A	९७.०	९९	N/A	९९	
२.१२	कक्षा ६- ८ सम्मको विद्यालय शिक्षक अनुपात	२.१	१.६	४.३	N/A	४.००	४.३	N/A	४.००	५.०	
२.१३	कक्षा ६- ८ सम्मको शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	५१.०	७०.०	५५.३९	N/A	३०.०	३०.०	N/A	३०.०	३०.०	
२.१४	५-१२ वर्ष उमेरका विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको प्रतिशत	६.२	५.१	३.२६	१.००	N/A	१.००	०	N/A	१	
३. माध्यमिक शिक्षा											
३.१	कुल भर्नादर कक्षा ९- १०	९४.६	१२१.७	१३५.१	१०५.६	११५.०	१०५	१०९	११०	१०४	
३.२	खुद भर्नादर कक्षा ९- १०	६९.०	६५.५	६७.४	८१.४	७७.५	८२.०	९६.४	९०	९०	
३.३	कुल भर्नादर कक्षा ९- १२	७१.४	८२.१	७१.६	९१.६	९०.५	८०.०	९७	९५	९५	
३.४	खुद भर्नादर कक्षा ९- १२	४७.६	४६.१	६५.१	५८.१	५७.५	७०.०	७२.१	७०	७०	
३.५	कुल भर्नादर कक्षा ११- १२	५१.५	५१.४	१२९.३	७७.३	७७.१	६०.५	८५.८	८५.५	८५.५	
३.६	खुद भर्नादर कक्षा ११- १२	२५.८	२६.७	५१.९५	४०.१	४२.५	४५.०	६२.२	६५.५	६५.५	
३.७	कक्षा १० सम्मको टिकाउ दर	६०.३	N/A	N/A	९७.९	N/A	९५.०	९९	N/A	९९	
३.८	कक्षा १२ सम्मको टिकाउ दर	२४.०	N/A	N/A	३५.४	N/A	४०.०	५२.३	N/A	५२	
३.९	कक्षा ९- १० सम्मको विद्यालय शिक्षक अनुपात	२.८	२.०	२.६	N/A	५.०	५.०	N/A	६.०	६.०	

३.१ ०	कक्षा ९-१० सम्मको शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	४०.०	५९.०	५७.६१	N/A	३०.०	३०.०	N/A	३०.०	३०.०	
३.१ १	कक्षा ११-१२ सम्मको विद्यालय शिक्षक अनुपात	३.६	३.४	१.२	N/A	४.०	४.०	N/A	५.०	५.०	
३.१ २	कक्षा ११-१२ सम्मको शिक्षक विद्यार्थी अनुपात	७३.०	७०.०	५७.६१	N/A	४०.०	४०.०	N/A	३०.०	३०.०	
३.१ ३	कक्षा १-१२ मा खुद भर्नादरका आधारमा लैङ्गिक समता सूचकाङ्क	१.०१	१.०९	१.०९	१.००	१.०५	१.००	१.००	१.००	१.००	
४. अनौपचारिक शिक्षा तथा निरन्तर सिकाइ											
४.१	५ वर्ष माथिको साक्षरता दर	७८	८५	N/A	९६	९५	९०.०	१००	१००	१००	
४.२	१५-२४ वर्षको साक्षरता दर	९२	N/A	N/A	९९	N/A	९९.०	१००	N/A	१००	
४.३	१५ वर्ष माथिको साक्षरता दर	५८	N/A	N/A	९५	N/A	९१.०	१००	N/A	१००	
५. महिला शिक्षक प्रतिशत											
५.१	आधारभूत तह	४३.७	३०.०	२५.५२	५०	३७	३५.०	५०	४५	४५	
५.२	माध्यमिक तह	२०.६	१४.१	१०.५२	२५	२०	१५.०	३०	२५	२०	
६. प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता (PMEC) पुरा गरेका विद्यालय प्रतिशत											
६.१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्र	N/A	N/A	N/A	६०	N/A	६०.०	९०	N/A	N/A	
६.२	आधारभूत विद्यालय	१३.४	N/A	N/A	७०	N/A	५०.०	९५	N/A	N/A	
६.३	माध्यमिक विद्यालय	N/A	N/A	N/A	६०	N/A	८०.०	९०	N/A	N/A	
७. कुल बजेटमा शिक्षा क्षेत्रको बजेटको प्रतिशत											
		११.६४	N/A	७.९	१७	N/A	१५.०	२०	N/A	२०	

परिच्छेद ३

शिक्षाका उप-क्षेत्रहरू

यो परिच्छेद शिक्षा योजनाको महत्वपूर्ण भाग हो । यस परिच्छेदलाई योजना अवधिभरमा सञ्चालन गरिने शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रका क्रियाकलापहरूको संयोजन मान्न सकिन्छ । यस परिच्छेदमा नलगाड नगरपालिकाको पाँच वर्षे शिक्षा योजना (२०८०/०८१-२०८४/०८५) का शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित प्रमुख उपक्षेत्रहरू समावेश गरी तिनीहरूको विश्लेषण गरिएको छ । यस परिच्छेदमा शिक्षा क्षेत्रका प्रमुख उपक्षेत्रहरू मध्येका प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ र प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई समेटिएको छ । योजनाको यस खण्डमा प्रत्येक उपक्षेत्रहरूको वर्तमान अवस्था तथा चुनौति र अवसरहरूको पहिचान गरी सम्बन्धित उपक्षेत्रहरूको उद्देश्य, रणनीति, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्धारण गर्ने कार्य भएको छ ।

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचय

मानव जीवनको ३ वर्षदेखि ४ वर्ष सम्मको अवधिलाई प्रारम्भिक बालविकासको अवधि मानिन्छ । यसै उमेर समूहका बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक, सम्बेगात्मक, सामाजिक तथा नैतिक पक्षमा देखापर्ने सकारात्मक परिवर्तन नै बालविकास हो । प्रारम्भिक बालविकास उमेरका बालबालिकाको सर्वाङ्गीण पक्षको विकासका लागि दिइने शिक्षालाई प्रारम्भिक बाल शिक्षा भनिन्छ । अथवा कक्षा एकमा भर्ना गर्ने उमेर नपुगेका बालबालिकाहरूका लागि विद्यालय शिक्षाको पूर्वतयारीका लागि दिइने शिक्षालाई प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा भनिन्छ । यो शिक्षा औपचारिक शिक्षाको सुरुवाती चरण हो जसले बालबालिकालाई भावी शिक्षा प्राप्तिमा बलियो जगका रूपमा काम गर्दछ । नेपालको सन्दर्भमा प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा कार्यक्रमको औपचारिक रूपमा शुरुवात २००७ सालमा काठमाण्डौमा स्थापना भएको मन्तेश्वरी स्कूलबाट भएता पनि वि.सं. २०५६ सालमा साबिकको शिक्षा विभागले समुदायमा आधारित बालविकास कार्यक्रम सुरु गरे पछि सरकारी स्तरबाट बालविकास र शिक्षाको औपचारिक रूपमा सुरुवात भएको हो । हाल नेपालमा समुदायमा आधारित र विद्यालयमा आधारित गरी २ किसिमका बालविकास केन्द्रहरू मार्फत प्रारम्भिक बालशिक्षा दिने प्रचलन रहेको छ । नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ धारा ३९ (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी प्रारम्भिक बालविकास शिक्षालाई बालबालिकाको मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरेको छ । साथै शिक्षा ऐन २०२८ को आठौं संशोधनले बालविकास र प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै एक महत्वपूर्ण अंगको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ । सबैका लागि शिक्षा र विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (SSDP) ले पनि प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई केन्द्रविन्दुमा राखि विविध कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गरेको छ । यसै सन्दर्भमा नेपाल सरकारले प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड मार्गदर्शक पुस्तिका २०६७ को पहिलो संशोधन २०७५ मा प्रारम्भिक बालविकास कक्षाका न्यूनतम मापदण्डहरूको व्यवस्था गरी बालविकास केन्द्रहरूलाई बालमैत्री कक्षाको रूपमा विकास गर्नुपर्ने प्रावधान राखेको छ । राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले चार वर्षको उमेर पूरा भएका बालबालिकालाई एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकासको अवसर प्रदान गर्नुपर्ने प्रावधान उल्लेख गरेको छ । उक्त प्रारूप अनुसार चार वर्ष उमेरभन्दा मुनिका बालबालिकालाई शिशु विकास केन्द्रबाट शारीरिक, मानसिक वा बौद्धिक, संवेगात्मक र सामाजिक विकास तथा स्याहारका क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सकिने कुरा उल्लेख छ । यसरी प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा

बालबालिकाहरूको चौतर्फी विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले संचालन हुने विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले यसलाई सर्वसुलभ,पहुँचयोग्य,सहभागितामूलक, बालमैत्री र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक भएको छ ।

यस खण्डमा प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा सबैको पहुँच, गुणस्तर, समता तथा समानता र व्यवस्थापकीय प्रबन्धको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गरी आगामी पाँच वर्षका लागि नलगाड नगरपालिकाको प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा लाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने किसिमका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ ।

३.१.२ वर्तमान अवस्था

प्रारम्भिक बालविकास उमेर समूहका बालबालिकाहरूको शारीरिक, मानसिक,संवेगात्मक, सामाजिक एवम् नैतिक तथा सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यका साथ हाल यस नलगाड नगरपालिकामा ६८ वटा बालविकास केन्द्रहरू विद्यालय मातहतमा नै स्थापना र सञ्चालन भइरहेका छन् । यसैगरी नलगाड नगरपालिकाको स्वास्थ्य शाखाको वार्षिक प्रतिवेदन अनुसार यस नगरपालिकाभित्र ४ वर्ष उमेर समूहका बालबालिकाहरूको संख्या १३८९ रहेको छ । प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा कार्यक्रममा सहभागी बालबालिकाहरूको संख्या ६२८ छात्रा र ६१२ छात्र गरी जम्मा १२४० रहेको छ । यस नगरपालिकाको प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको कुल भर्नादर (GER) ५३.५ र खुद भर्नादर (NER) ५३.५ रहेको छ भने कक्षा १ मा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव सहितको भर्नादर ५७.९ तथा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा लैंगिक समता सूचक १.०२ रहेको छ । यस्तै सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा महिला शिक्षकहरू मात्र बालविकास सहजकर्ताको रूपमा कार्यरत भएको पाइन्छ जुन प्रतिशतमा हेर्दा १००% हुन आउँछ र उनीहरू सबैको शैक्षिक योग्यता SEE वा सो सरह रहेको छ । साथै प्रारम्भिक बालविकास शिक्षकहरूलाई आधारभूत तालिम लिएको भएता पनि आधुनिक सूचना प्रविधि तथा नवप्रवर्तनसंग सम्बन्धि कुनै प्रकारको तालिम तथा पेसागत सहयोग प्राप्त नभएको देखिन्छ । जसले गर्दा गुणस्तरीय र बालमैत्री शिक्षा नारामा मात्र सिमीत हुन पुगेको छ । बालविकास केन्द्रहरूको भौतिक पूर्वाधार तथा कक्षाकोठा व्यवस्थापन ज्यादै कमजोर हुनु, तालिम प्राप्त र सक्षम जनशक्तिलाई शिक्षण पेशामा आकर्षित गर्न नसकिनु,बालमैत्री सिकाइ बातावरणको अभाव हुनु, बालबालिकाहरू नियमित रूपमा बालविकास केन्द्रमा नआउनु,आफ्ना बालबालिकाहरूको शिक्षाको निमित्त अभिभावकसँग कुनै योजना नहुनु,घरायसी समस्या तथा बाध्यताका कारण कतिपय बालबालिकाहरू भोकै बालविकास केन्द्रमा आउनु, सरकार र विद्यालयहरूले समेत बालविकास केन्द्रका बालबालिकाप्रति सेवा र सुविधा उपलब्ध गराउने सवालमा होचोअर्घेलो र कञ्जुस्याइ गर्नु जस्ता तमाम समस्याहरूले गर्दा यस नगरपालिका अन्तर्गतका सामुदायिक बालविकास केन्द्रहरूले गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालशिक्षाको प्रत्याभूति दिन नसकिरहेको तितो यथार्थ स्पष्ट देखिन्छ ।

चुनौती तथा अवसरहरू:

अहिलेको बदलिदो परिवेशमा प्रारम्भिक बालविकास शिक्षालाई व्यवस्थित, सर्वसुलभ, पहुँचयोग्य तथा गुणस्तरीय बनाउनु, स्थापना तथा सञ्चालन भएका बालविकास केन्द्रहरूमा न्यूनतम मापदण्ड अनुसारको पूर्वाधार विकास गर्नु ,भुगोल, जनसङ्ख्या, मानववस्ती आदीलाई मध्यनजर गरी नक्साङ्कनको आधारमा बालविकास केन्द्रको समायोजन, स्थानान्तरण एवम् स्थापना गर्नु, हाल कायम रहेका बालविकास केन्द्रहरूको संस्थागत क्षमता विकासका साथै आवश्यक थप व्यवस्थापन गर्नु , बालविकासमा कार्यरत शिक्षकको पारिश्रमिक तथा सेवा शर्तको स्पष्ट मापदण्डको विकास गरी प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा सक्षम र समर्पित जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु,बालविकास शिक्षामा आम

अभिभावकको चासो र सहभागिता वृद्धि गर्नु जस्ता तमाम चुनौतीहरू प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा देखिएका वर्तमान जल्दाबल्दा मुख्य चुनौतीहरू हुन ।

यी चुनौतीहरू सँगसँगै नेपालको संविधान २०७२ मा बालबालिकाको हक अन्तर्गत प्रारम्भिक बालविकास शिक्षालाई समावेश गर्नु, नेपाल सरकारद्वारा बालविकास कक्षाका विद्यार्थीका लागि दिवा खाजाको प्रवन्ध हुनु, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहले पनि प्रारम्भिक बालशिक्षाको सुधारका लागि थप बजेट व्यवस्थापन गर्नु, सबै बालविकास केन्द्रहरूमा न्यूनतम योग्यता प्राप्त बालविकास सहजकर्ताहरूको व्यवस्था हुनु, प्रतिविद्यार्थी लागतका आधारमा शैक्षिक सामग्री व्यवस्थापनका लागि अनुदानको निकासको व्यवस्था हुनु, बालविकास केन्द्रको स्थापना, नामाकरण, सञ्चालन, रेखदेख, व्यवस्थापन, नियमन तथा अनुगमन गर्ने अधिकार स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुनु, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले बालविकास शिक्षाको गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि स्पष्ट नीतिगत व्यवस्था गर्नु जस्ता तमाम अवसरहरू पनि प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका विद्यमान अवसरहरू हुन् ।

३.१.३ लक्ष्य

प्रारम्भिक बालविकास उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई गुणस्तरिय बालविकास शिक्षाको माध्यमबाट शारीरिक, मानसिक, सामाजिक, संवेगात्मक, नैतिक तथा सिर्जनात्मक पक्षको विकास गराई विद्यालय शिक्षाका लागि तयार गराउने ।

३.१.४ उद्देश्य

यस योजनाले बालविकास उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित गरी शिक्षाको गुणस्तर सुधार गर्नका लागि निम्नलिखित उद्देश्यहरू तय गरेको छ :

- चार बर्ष उमेरका सबै बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास र आधारभूत शिक्षाको तयारीका लागि प्रारम्भिक बालविकास सेवामा पहुँच बढाउनु
- प्रारम्भिक बालबिकासमा दक्ष र बालबालिका प्रति समर्पित मानव स्रोत र प्रयाप्त भौतिक एवम आर्थिक स्रोतको सुनिश्चितता गर्नु
- प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका सेवाहरूमा गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु
- सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालशिक्षाको अनुभवसहित कक्षा १ मा भर्ना गराउनु
- प्रारम्भिक बालबिकास उमेरका बालबालिकाहरूका लागि पोषण एवम स्वास्थ्य सुरक्षाको उपयुक्त व्यवस्था गर्नु

३.१.५ रणनीतिहरू

यस योजनाको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सम्बन्धी लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू हासिल गर्नका लागि निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछः

१. प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा सबै बालबालिकाहरूको पहुँच पुऱ्याउनका लागि प्रचलित मापदण्ड, नर्म्स र ढाँचा अनुसार प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको सञ्चालन गर्ने ।
२. भौगोलिक विकटता, जनसंख्याको चाप तथा समुदायको आवश्यकता र मागका आधारमा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्रहरू स्थापना गर्ने ।

३. अपाङ्गता भएका, जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाहरूको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गर्नका लागि विभिन्न नमूनाहरू विकास गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
४. आवश्यकता र समय सन्दर्भ सँगै प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको पाठ्यक्रम परिमार्जन तथा त्यसको प्रबोधिकरण गरिनेछ । साथै आवश्यकताका आधारमा क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
५. प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि सरोकारवाला निकायहरू सबैको लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने ।
६. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा कार्यक्रमको प्रभावकारिता बृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघ संस्था, निजि क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाइने ।

३.१.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

प्रारम्भिक उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ ।

प्रमुख नतिजा:

यस योजनाको सफल कार्यान्वयन सँगै प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा निम्नलिखित नतिजाहरूको प्राप्ति हुनेछ:

- प्रारम्भिक बालविकास उमेर समूहका सबै बालबालिकारूलाई एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा सहज पहुँच हुने,
- सबै बालबालिकाहरूलाई प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अनभव सहित कक्षा १ भा प्रवेश गर्ने अवसर प्राप्ति हुने ,
- सबै प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा न्यूनतम योग्यता र तालिम प्राप्त तथा दक्ष शिक्षक सहित केन्द्रले न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेको हुने,
- बालबालिकाहरूको विकासात्मक तथा सिकाइ आवश्यकता सम्बोधन हुने पाठ्यक्रम निर्माण तथा प्रबोधिकरण भएको हुने,
- भौगोलिक जटिलता रहेका तथा अपाङ्गता भएका बालबालिकालाई समेट्न आवश्यकतामा आधारित जस्तै घरमा आधारित, समुदायमा आधारित, कार्यक्षेत्र तथा घुम्ती बालविकास तथा शिक्षा कार्यक्रमका नमूना विकास हुने,
- प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको कार्यान्वयनमा परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघसंस्था र विद्यालयहरू जिम्मेवार भएको हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

यस पञ्चवर्षिय शिक्षा योजना (२०८०/०८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा सम्बन्धी लक्ष्य र उद्देश्यहरु पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरुको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरुको प्राप्तिमा लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप र ति क्रियाकलापहरुको भौतिक लक्ष्यलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका नं. ३.१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाका क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०८०-२०८४					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्डहरुका बारेमा बालविकास सहजकर्ता, प्रधानाध्याक तथा वि.व्य.स. का अध्यक्षहरुलाई प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	१		१		१	३	नगरपालिका तथा विद्यालय
२	भूगोल तथा जनसंख्या र आवश्यकताका आधारमा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरुको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण गर्ने	पटक		१			१	२	नगरपालिका वडा समिति
३	विपत महामारीको बेला तथा बालविकास केन्द्रहरु स्थापना नभएका ठाउँहरुमा बैकल्पिक प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	आ.अ.	√	√	√	√	√	√	नगरपालिका तथा विद्यालय र वडा समिति
४	गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	नगरपालिका तथा विद्यालय
५	पालिका भित्रका बालविकास केन्द्रमा रहेका तथा केन्द्रमा आउन नसकेका बालबालिकाहरुको अपाङ्गता तथा आर्थिक अवस्था पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	नगरपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
६	बालविकास केन्द्रका बालबालिकाहरुका लागि उपयुक्त, बालमैत्री, सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक पूर्वाधारहरुको व्यवस्था गर्ने (कक्षाकोठा, खेलमैदान, शौचालय, खानेपानी)	संख्या	१२	१३	१५	१५	११	६८	नगरपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
७	प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको पाठ्यक्रम २०७७ का बारेमा बालविकास केन्द्रका सहजकर्ताहरुलाई प्रबोधिकरण गर्ने	पटक		१		१		२	नगरपालिका तथा विद्यालय
८	प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरुमा सिकाइका लागि आवश्यक पर्ने विषयक्षेत्र अनुसारका शैक्षिक सामग्री लगायत न्यूनतम खेल सामग्रीहरुको उचित	संख्या	१२	१३	१५	१५	११	६८	नगरपालिका तथा विद्यालय वडा समिति

	व्यवस्थापन गर्ने								
९	सबै प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताहरूको योग्यता तथा क्षमता विकासका लागि आवश्यकतामा आधारित क्षमता विकास तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१०	प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रका बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन तथा बृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको विकास का लागि आवश्यक प्रबन्धको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	नगरपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
११	बालविकास शिक्षाप्रति अभिभावकको चासो र सकारात्मक चीन्तन अभिवृद्धि गर्नका लागि अनिवार्य रूपमा अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१२	विषय विज्ञ, अभिभावक तथा समुदायका सदस्यहरू मार्फत स्थानीय ज्ञान,सिप प्रविधिहरूका बारेमा बालबालिकाहरूलाई अभिमूखीकरण गर्ने व्यवस्था मिलाउने	आ.अ.	√	√	√	√	√	√	नगरपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१३	बालबालिकाको उचित शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा गर्नुका साथै आवश्यकता अनुसार समय समयमा मनोसामाजिक परामर्श सेवा	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	नगरपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१४	प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी संघसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी बृद्धि गर्ने प्रणालीको विकास	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	नगरपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१५	प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको वास्तविक एवम् सत्य तथ्य विवरणहरूलाई शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत अद्यावधिक गर्ने व्यवस्था मिलाउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	नगरपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१६	पेसाप्रति वफादार, जिम्मेवार,कर्तव्यनिष्ठ र दक्ष सहयोगी कार्यकर्ताको व्यवस्थापन गर्ने	आ.अ.	√	√	√	√	√	√	नगरपालिका तथा विद्यालय वडा समिति
१७	प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा कार्यरत बालविकास सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक तथा सेवा सुविधामा बृद्धि गर्ने	सबै	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश र पालिका
१८	समुदायमा आधारित बालविकास केन्द्र स्थापना र संचालन	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका तथा वडा समिति

३.२ आधारभूत शिक्षा

३.२.१ परिचय

नेपालको सन्दर्भमा प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षादेखि कक्षा आठसम्मको शिक्षालाई आधारभूत शिक्षा मानिन्छ । यो विद्यालय शिक्षाको औपचारिक सुरुवाती र माथिल्लो तहको शिक्षाको लागि बलियो जग निर्माण गर्ने शिक्षा हो । आधारभूत शिक्षाले मानव जातिलाई समाजमा सहज तरिकाले जीवनयापन गर्न आवश्यक पर्ने आधारभूत ज्ञान, सीप र दक्षता हासिल गराउने उद्देश्य राखेको हुन्छ । आधारभूत तहको शिक्षाले माध्यमिक शिक्षाको जग बसाल्ने मात्र नभई देश विकासको मेरुदण्डको रूपमा पनि महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरेको हुन्छ । नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ धारा ३१ को शिक्षा सम्बन्धि हकमा प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँच हुने र यो तहको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क पाउने हक हुनेछ भनी आधारभूत शिक्षालाई मानिसको मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गर्नुका साथै आधारभूत र माध्यमिक तहको शिक्षालाई स्थानीय तहको एकल अधिकार क्षेत्रभित्र तथा शिक्षालाई संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा अधिकारभित्र राखेको छ । संविधानका उल्लिखित ती प्रावधानहरूले सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न एकल तथा साझा सूचीका आधारमा तीनै तहका सरकार जिम्मेवार हुनुपर्ने स्पष्ट गरेको छ । यसै गरी अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन २०७५ ले आधारभूत तहसम्मको शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व र तत्सम्बन्धी आवश्यक व्यवस्था मिलाउने जिम्मेवारी नेपाल सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय तहको हुने र आधारभूत शिक्षा उमेर समूहका बालबालिकालाई विद्यालय पठाउनु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ भन्ने उल्लेख गरेको छ ।

विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना (२०६६-७२) तथा शिक्षा ऐन २०२८ को आठौँ संशोधनले विद्यालय शिक्षाको पुनः संरचना गरी कक्षा १-८ लाई आधारभूत शिक्षा र कक्षा ९-१२ लाई माध्यमिक शिक्षाको रूपमा परिभाषित गरेको छ । नेपालमा लागु भएका सबैका लागि शिक्षा (EFA) (२००१-२०१५), विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (SSRP) जस्ता योजना तथा कार्यक्रमहरूले समेत आधारभूत शिक्षालाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको थियो भने हाल कार्यान्वयनमा रहेको विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (SSDP) तथा नेपालको पन्ध्रौँ योजनाले पनि आधारभूत शिक्षामा समतामूलक पहुँच र गुणस्तर कायम गर्न विभिन्न कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गरेको देखिन्छ ।

यस खण्डमा आधारभूत शिक्षाअन्तर्गत कक्षा १ देखि ८ सम्मको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर तथा समता,समानता र व्यवस्थापकीय प्रबन्धको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गरी आगामी पाँच वर्षका लागि नलगाड नगरपालिकाको आधारभूत तहको शिक्षाको गुणस्तरीय विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षाको माध्यमबाट मानवीय जीवनयापन गर्न आवश्यक पर्ने आधारभूत ज्ञान, सीप र दक्षता हासिल गराउनुका साथै माध्यमिक तहको बलियो जग निर्माण गर्ने उद्देश्यका साथ हाल यस नलगाड नगरपालिका अन्तर्गत ६१ वटा सामुदायिक र ३ वटा संस्थागत गरी जम्मा ६४ वटा आधारभूत विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । जसमध्ये सामुदायिक तर्फ कक्षा १-३ चलेका १६ वटा, कक्षा १-५ चलेका ३५ वटा र कक्षा १-८ चलेका १० वटा विद्यालयहरू रहेका छन् भने संस्थागत तर्फ कक्षा १-५ चलेको विद्यालय २ वटा र कक्षा १-८ चलेको विद्यालय १ वटा रहेका छन् । यस तहमा सामुदायिक विद्यालयमा ३५४३ जना छात्र र ३८५६ छात्रा गरी जम्मा ७३९९ जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत छन् । यसलाई हेर्दा यस नगरपालिकाको आधारभूत तह कक्षा १-८ को कुल भर्नादर (GER) १२१.४ र खुद भर्नादर (NER) ९७.४ रहेको छ । आधारभूत तह कक्षा १-५ को स्थायी दरबन्दीमा ८८ जना, अस्थायी

दरबन्दीमा १५ जना , राहत दरबन्दीमा ४१ जना, नगरपालिका अनुदानको दरबन्दीमा ५ जना गरी १४९ जना शिक्षकहरू र आधारभूत तह कक्षा ६-८ को स्थायी दरबन्दीमा १७ जना, अस्थायी दरबन्दीमा ९ जना , राहत दरबन्दीमा ७ जना, नगरपालिका अनुदानको दरबन्दीमा १० जना गरी ४३ जना शिक्षकहरू गरी कक्षा १-८ मा जम्मा १९२ जना शिक्षकहरू कार्यरत छन् । जसमध्ये महिला शिक्षक ४९ जना र पुरुष शिक्षक १४३ जना रहेको पाइन्छ जुन लैङ्गीक समता सूचकमा हेर्दा ०.३४ हुन्छ र महिला शिक्षकको प्रतिशत हेर्दा २५.५२ प्रतिशत हुन आउँछ । यस तहको विद्यालय संख्या, विद्यार्थी संख्या र शिक्षकहरूको संख्यालाई हेर्दा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात ३९:१ र विद्यालय शिक्षक अनुपात ३:१ देखिन्छ ।

चुनौती र अवसरहरू:

नेपालको संविधान २०७२ मा व्यवस्था भएअनुरूप अनिवार्य र निशुल्क आधारभूत शिक्षाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु, समय सन्दर्भ संगसंगै आवश्यकता अनुसार दक्ष र पेशाप्रति समर्पित शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नु, विद्यालयमा प्रयाप्त भौतिक पूर्वाधार सहितको आकर्षक सिकाइ वातावरण निर्माण गर्नु, आवश्यकताको आधारमा शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्बितरण गर्नु, आधारभूत शिक्षामा शैक्षिक सुशासन,नियमितता र उत्तरदायित्व बृद्धि गर्नु, शिक्षण सिकाइलाई व्यावहारिक, बालमैत्री एवं प्रविधिमा आधारित बनाउनु, सामुदायिक तथा नीजि विद्यालयबीचको विभेद अन्त्य गर्नु, अभिभावक तथा शैक्षिक सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु, कक्षा छाड्ने दर घटाइ सिकाइ उपलब्धीमा बृद्धि गर्नु,सार्वजनिक शिक्षाप्रतिको आम अभिभावकको चासो र आकर्षण बृद्धि गर्नु, विभिन्न किसिमका प्रकोप, संकट तथा महामारीबाट मुक्त बनाउनु,विद्यालय बाहिर रहेका सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा भर्ना गर्नु, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गर्नु, निरन्तर मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,विद्यालय सुपरीवेक्षण र अनुगमन तथा नियमनलाई संस्थागत र संरचनागत रूपमा विकास गर्नु जस्ता चुनौतीहरूले आधारभूत शिक्षालाई गुणस्तरीय बनाउनबाट रोकिरहेका छन् ।

यसैगरी आधारभूत तहसम्मको शिक्षालाई संविधानमै अनिवार्य र निशुल्क गरी मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरिनु,संविधानमा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षालाई राखिनु, संघीयताको कार्यान्वयनसंगै सरोकारवालाहरूमा सार्वजनिक विद्यालयहरूप्रतिको चासो र चिन्ता बढ्दै जानु, शिक्षकका पेशागत संघ संस्था, राजनीतिक दल, नागरिक समाज आदिबाट शैक्षिक सुधारमा सकारात्मक प्रतिवद्धता प्राप्त भइरनु, शिक्षामा पहुँच र गुणस्तर अभिवृद्धिमा गैर सरकारी र नीजि क्षेत्रको सक्रियता बढ्दै जानु ,विद्यार्थीहरूको समता,पहुँच बृद्धिका लागि राज्यका तिनवटै सरकारले छात्रवृत्ति तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सक्नु, आधारभूत शिक्षामा दिवा खाजा तथा पोषण कार्यक्रम सञ्चालन हुनु,शिक्षालाई संघ,प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा राख्नु जस्ता तमाम अवसरहरूसँगसँगै आधारभूत शिक्षामा गुणस्तर सुधारका लागि प्रशस्त आधारहरू रहेका छन् ।

३.२.३ लक्ष्य

आधारभूत शिक्षा प्राप्त गर्ने उमेरका सबै बालबालिकाहरूका लागि अनिवार्य र निशुल्क गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।

३.२.४ उद्देश्य

यस योजनाले संविधानमा व्यवस्था भए अनुरूप आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच अभिवृद्धि गरी अनिवार्य र निशुल्क गुणस्तरीय आधारभूत शिक्षा प्राप्तिका लागि निम्नलिखित उद्देश्यहरू तय गरेको छ :

- आधारभूत तहको शिक्षामा नगरपालिकाभिन्नाका ५-१२ वर्ष उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूको समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु ,
- संवैधानिक व्यवस्था अनुसार अनिवार्य तथा निशुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयन गर्नु ,
- सबै बालबालिकाहरूलाई आधारभूत तह पुरा गर्ने अवसर सुनिश्चित गर्नु ,
- सबै बालबालिकाहरूमा न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल हुने अवस्था सुनिश्चित गर्नु ,
- आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु,
- विद्यालय शिक्षाको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रबन्धमा सुधार ल्याउनु,
- विद्यालय पढ्नुलाई विविधता अनुकूल, उत्थानशील र जवाफदेही बनाउनु,
- आधारभूत तहमा सिकेका सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउनु,
- विविध अन्तरसम्बन्धित विषयबस्तुहरूलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु

३.२.५ रणनीति

यस योजनाले तय गरेका आधारभूत शिक्षा सम्बन्धी लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू हासिल गर्नका लागि निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछः

१. जनसंख्या, भुगोल तथा मागका आधारमा आधारभूत विद्यालयहरूको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने ।
२. संवैधानिक व्यवस्था अनुरूपको अनिवार्य तथा निशुल्क आधारभूत शिक्षा कार्यान्वयनका लागि कानून तर्जुमा गर्ने ।
३. अनिवार्य तथा निशुल्क आधारभूत शिक्षाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक पर्ने स्रोत तथा लगानीको व्यवस्था गर्ने ।
४. विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण संकलन गरी शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्न आवश्यक व्यवस्था मिलाइने ।
५. आवश्यकता र विद्यार्थी संख्याका आधारमा उपलब्ध शिक्षक दरबन्दीलाई पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने ।
६. राष्ट्रिय तथा स्थानीय पाठ्यक्रमले तोकेका न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने ।
७. सम्पूर्ण विद्यालयका प्रधानाध्यापक तथा शिक्षकहरूलाई विद्यार्थीको नतिजाप्रति जवाफदेही बनाइनेछ ।
८. सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रबन्धसहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने ।
९. बालमैत्री विद्यालय मापदण्ड अनुसार विद्यालयमा बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरण तयार गर्ने ।
१०. सबै विद्यालयमा कक्षा ३ सम्म कक्षा शिक्षण पढ्नुलाई कार्यान्वयन गरिनेछ र शिक्षक दरबन्दि अभाव भएका विद्यालयमा बहुकक्षा शिक्षण पनि सञ्चालन गर्ने । साथै प्रारम्भिक कक्षा पढाइ कार्यक्रम मार्फत विद्यार्थीहरूको पठन सीपको विकासमा जोड दिने ।

११. शिक्षकहरूको क्षमता अभिवृद्धि तथा शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षकहरूलाई जागरुक बनाउन आवश्यक क्षमता विकास तालिम, तयारी, उत्प्रेरणा तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
१२. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपले निर्दिष्ट गरेअनुरूप विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रणालीलाई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अंगको रूपमा प्रयोगमा ल्याइने ।
१३. शिक्षकहरूलाई कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन सम्बन्धि क्षमता विकास गरी निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको माध्यमबाट सिकाइमा समस्या भएका विद्यार्थीहरूलाई आवश्यक थप सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइ स्तरमा सुधार ल्याइने ।
१४. आधारभूत तहका विद्यार्थीहरूको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउन स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्धलाई थप व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाइने ।
१५. सबै विद्यालयहरूमा अध्ययनरत विद्यार्थी तथा शिक्षक, कर्मचारीहरूका लागि आवश्यकतामा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवा उपलब्ध गर्ने ।
१६. विद्यालय शिक्षालाई विविधताअनकुल, समावेशी र समताभूलक बनाउन स्थानीय परिवेशअनकुल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन, तथा सामाजिक साँस्कृतिक विविधताको सम्मान र समावेश हुनेगरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्ने परिपाटी बसालिने ।
१७. विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने ।
१८. दुई वा दुईभन्दा बढी अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्न सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा परिमार्जन र सुधार गरिनेछ साथै दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहारकुशल सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा एकीकृत गर्ने ।
१९. सबै विद्यालयहरूको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय पद्धति र शैक्षिक गुणस्तरमा सुधार गर्न विद्यालयको कार्यसम्पादन र विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी परीक्षण गरी जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने परिपाटीको सुरुवात गर्ने ।
२०. शिक्षकको पेशागत विकास सहयोगका लागि शिक्षक विकास र सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने ।

३.२.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

अनिवार्य तथा निशुल्क आधारभूत शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भई गुणस्तर अभिवृद्धि हुने ।

नतिजा:

यस योजनाको सफल कार्यान्वयन सँगै आधारभूत शिक्षामा निम्नलिखित नतिजाहरूको प्राप्ति हुनेछ:

१. सबै बालबालिकाहरू आधारभूत शिक्षाको पहुँचमा भई विद्यालय शिक्षामा सहभागि भई न्यूनतम सिकाइ उपलब्धी हासिल गरेको हुने,
२. सबै सामुदायिक विद्यालयहरूले प्राथमिकता प्राप्त सक्षमता (PMEC) पुरा गरेको हुने,
३. सबै विद्यालयहरूमा न्यूनतम भौतिक पुर्वाधार तथा सिकाइ सामग्रीको उपलब्धता भएको हुने,
४. विद्यालयहरूमा आवश्यक संख्यामा योग्य, सक्रिय तथा उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्था हुने,
५. सबै विद्यालयहरूमा बालमैत्री र समावेशी वातावरणमा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन हुने,
६. विद्यालयमा पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम अन्तर्गत पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवाखाजाको प्रबन्ध हुने,

७. आधारभूत शिक्षाको भर्ना, सहभागिता तथा सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक समता सूचकमा सुधार हुने,
८. विद्यालय शिक्षा प्रणाली प्रकोप, संकट तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने,
९. आधारभूत शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार तथा सहज उपयोग भई सिकाइमा सहयोग पुगेको हुने,
१०. आधारभूत शिक्षाका लागि काम गर्ने जनशक्तिको क्षमता विकास भई गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह तथा शैक्षिक सुशासन कायम हुने,

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य :

यस पञ्चवर्षिय शिक्षा योजना (२०८०/२०८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका आधारभूत शिक्षा सम्बन्धी लक्ष्य र उद्देश्यहरु पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरुको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरुको प्राप्तिका लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप र ति क्रियाकलापहरुको भौतिक लक्ष्यलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका नं. : ३.२ आधारभूत शिक्षाका क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०८०-२०८४					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	भुगोल, जनसंख्या र आवश्यकता एवं मागका आधारमा आधारभूत तहका विद्यालयहरुको नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने	पटक		१			१	२	संघ, प्रदेश गाउँपालिका
२	विद्यालयमा शिक्षा ऐन र नियमावलीले तोकेको मापदण्ड अनुसार शिक्षकको व्यवस्था गर्ने	आ.अ.	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश र पालिका
३	विद्यालय सेवा क्षेत्रभित्रका सबै आधारभूत उमेरका बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
४	आधारभूत विद्यालयहरुको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधार विकास गर्ने	संख्या	१२	१२	१२	१२	१२	६०	संघ, प्रदेश र पालिका
५	प्रारम्भिक कक्षामा पठन तथा गणितीय सीप विकासलाई अभिवृद्धि गर्न पालिकास्तरीय पढाइ, गणितीय सीप परीक्षण तथा अन्य अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका र विद्यालय
६	शिक्षकहरुको क्षमता विकास तथा पेशागत सहयोगका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश र पालिका
७	आपतकालीन शिक्षाका लागि विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
८	शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास गर्ने	संख्या	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश र पालिका
९	शिक्षकको पेशागत सहयोगका लागि शिक्षक विकास तथा सहायता प्रणालीको पुर्नसंरचना र व्यवस्थापन गर्ने (विज्ञ समूह गठन तथा परिचालन)	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
१०	विद्यालयमा पोषण तथा स्वास्थ्य कार्यक्रम र दिवा खाजाको उचित प्रबन्ध गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, पालिका र

									विद्यालय
११	अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूका लागि आवश्यकताको आधारमा सहयोग गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
१२	सबै विद्यार्थीहरूका लागि समयमै गुणस्तरीय पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था गर्ने	सबै	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका,विद्यालय
१३	सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यार्थीहरूको सिकाइका लागि सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था सहित बुक कर्नरको व्यवस्था गर्ने(कक्षाकोठा व्यवस्थापनको निरन्तरता)	निरन्तर	√	√	√	√	√	६८	संघ,पालिका , विद्यालय
१४	आर्थिक विपन्नता भएका जेहेन्दार विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका,विद्यालय
१५	सिकाइका लागि शैक्षिक सामग्री निर्माण, प्रयोग र व्यवस्थापन तथा विद्यालय व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सामग्रीहरूको प्रबन्ध गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका , विद्यालय
१६	विद्यार्थीको सिकाइमा निरन्तर सहयोग गर्न कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन लागु गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका , विद्यालय
१७	विद्यार्थीहरूको नतिजालाई विश्वसनीय र वैध बनाउन परीक्षा प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	१५	संघ,पालिका, विद्यालय
१८	शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा विद्यालयका सत्य तथ्य तथ्याङ्कहरूलाई अद्यावधिक गरी सो को प्रभाकारी प्रयोग गर्नमा जोड दिने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका, विद्यालय
१९	विद्यालयका वि.व्य.स. र शि.अ.सं.का पदाधिकारीहरूको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरूको आयोजना र सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ,पालिका, विद्यालय
२०	विद्यालय र विद्यार्थीप्रति अभिभावकहरूको चासो, चीन्तन र अपनत्व विकास गरी गुणस्तरीय सिकाइका लागि अभिभावकहरूलाई अभिमूखीकरण र परिचालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ,पालिका, विद्यालय

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

विद्यालय तहको कक्षा ९ देखि कक्षा १२ सम्म दिइने शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षा भनिन्छ । यो विद्यालय शिक्षाको अन्तिम र उच्च शिक्षाको आधारशिला निर्माण गर्ने शिक्षा हो । माध्यमिक शिक्षाले नागरिकमा सिर्जनशीलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सीपयुक्त एवम् उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ । नेपालको सन्दर्भमा माध्यमिक शिक्षालाई साधारण, परम्परागत र प्राविधिक गरी ३ धारमा विभाजन गरी कक्षा ९-१० मा विषयगत र कक्षा ११ र १२ मा प्राविधिक धारको विकल्पहरूसहित एकलपथीय पाठ्यक्रम लागू गरिएको छ भने कक्षा १२ उत्तीर्ण भएपश्चात उच्च शिक्षामा प्रवेश गर्न र कामको संसारमा जान मार्ग प्रशस्त हुने व्यवस्था छ ।

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३ धारा ३१ को शिक्षा सम्बन्धी हकमा प्रत्येक नागरिकलाई माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ भनी माध्यमिक शिक्षालाई मानिसको मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गर्नुका साथै आधारभूत र माध्यमिक तहको शिक्षालाई स्थानीय तहको एकल अधिकार क्षेत्रभित्र तथा शिक्षालाई संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकारको साझा अधिकारभित्र राखेको छ । संविधानका उल्लिखित ती प्रावधानहरूले सबै बालबालिकाहरूलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न एकल तथा साझा सूचीका आधारमा तीनै तहका सरकार जिम्मेवार हुनुपर्ने स्पष्ट गरेको छ । यसैगरी राष्ट्रिय शिक्षा नीति ले गुणस्तरीय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच २०७६, सुनिश्चित गर्दै यसबाट सिर्जनशीलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सीपयुक्त एवम् उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ । विज्ञान प्रविधि तथा नवप्रवर्तन नीति, २०७६ ले विद्यालय तहदेखि नै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका बारेमा अध्ययन-अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनशीलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ ।

यसै गरी विद्यालय क्षेत्र सुधार योजना (२०६६-७२) तथा शिक्षा ऐन २०२८ को आठौँ संशोधनले विद्यालय शिक्षाको पुर्नसंरचना गरी कक्षा ९-१२ लाई माध्यमिक शिक्षाको रूपमा परिभाषित गरेको छ । नेपालमा लागू भएका सबैका लागि शिक्षा (EFA) (२००१-२०१५), विद्यालय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम (SSRP) जस्ता योजना तथा कार्यक्रमहरूले समेत माध्यमिक शिक्षालाई प्राथमिकतामा राखेको थियो भने हाल कार्यान्वयनमा रहेको विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम (SSDP) तथा नेपालको पन्ध्रौँ योजनाले पनि माध्यमिक शिक्षामा समतामूलक पहुँच र गुणस्तर कायम गर्दै प्रविधिमैत्री सिकाइका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गरेको देखिन्छ ।

यस खण्डमा माध्यमिक शिक्षाअन्तर्गत कक्षा ९ देखि १२ सम्मको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर तथा समता, समानता र व्यवस्थापकीय प्रबन्धको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गरी आगामी पाँच वर्षका लागि नलगाड नगरपालिकाको माध्यमिक शिक्षाको गुणस्तरीय विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ ।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

विद्यार्थीहरूमा सिर्जनशीलता, रचनात्मकता, अध्ययनशीलता, सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी, सीपयुक्त एवम् उत्पादनशील जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्यका साथ हाल यस नलगाड नगरपालिकाअन्तर्गत १० वटा सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरू सञ्चालनमा रहेका छन् । यस तहको कक्षा ९-१० मा ७१४ जना छात्र र ७८४ जना छात्रा गरी जम्मा १४९८ जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत छन् भने कक्षा ११-१२ मा ३५५ जना छात्र र ४०५ जना छात्रा गरी जम्मा ७६० जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत छन् । यसरी कक्षा ९-१२ लाई हेर्दा १०६९ जना छात्र र

११८९ जना छात्रा गरी जम्मा २२५८ जना विद्यार्थीहरू अध्ययनरत देखिन्छन् । यसलाई हेर्दा यस नगरपालिकाको माध्यमिक तहको को कुल भर्नादर (GER) १२९.३ र खुद भर्नादर (NER) ५१.९ रहेको छ । माध्यमिक तह कक्षा ९-१० को स्थायी दरबन्दीमा १२ जना, राहत दरबन्दीमा २ जना, शिक्षण सिकाइ अनुदानमा ६ जना गरी २६ जना शिक्षकहरू र माध्यमिक तह कक्षा ११-१२ को अस्थायी दरबन्दीमा ७ जना शिक्षकहरू र अनुदानमा ५ गरी कक्षा ९-१२ मा जम्मा १२ जना शिक्षकहरू कार्यरत छन् । यस तहको विद्यालय संख्या, विद्यार्थी संख्या र शिक्षकहरूको संख्यालाई हेर्दा शिक्षक विद्यार्थी अनुपात ५९:१ र विद्यालय शिक्षक अनुपात ४:१ देखिन्छ ।

चुनौती तथा अवसरहरू:

नेपालको संविधान २०७२, ले संबैधानिक रूपमा माध्यमिक शिक्षालाई निशुल्क हुने व्यवस्था गरेको भएतापनि त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नु, माध्यमिक शिक्षामा सबै वर्ग र क्षेत्रका बालबालिकाहरूको समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्नु, आवश्यकता अनुसार दक्ष र पेशाप्रति समर्पित शिक्षकको व्यवस्थापन गर्नु, प्रयाप्त भौतिक पूर्वाधारसहितको आकर्षक सिकाइ वातावरण विकास गर्नु, आवश्यकताको आधारमा शिक्षक दरबन्दी मिलान तथा पुनर्बितरण गर्नु, शैक्षिक सुशासन, नियमितता र उत्तरदायित्व बृद्धि गर्नु, विद्यालयमा राजनीतिक हस्तक्षेपको अन्त्य गर्नु, शिक्षण सिकाइलाई व्यावहारिक, बालमैत्री एवं प्रविधिमा आधारित बनाउनु, सिकाइको गुणस्तर सुधार गरी विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउनु, अभिभावक तथा शैक्षिक सरोकारवालाहरूको क्षमता अभिवृद्धि गर्नु, संघीय संरचना अनुरूप माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापन तथा सञ्चालनका लागि नीतिगत कानुनी तथा , संरचनागत स्वरूपको विकास तथा कार्यान्वयन र संस्थागत क्षमता विकास गर्नु, कक्षा छाड्ने दर घटाइ माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर बढाउनु, माध्यमिक शिक्षाको पहुँचबाट बाहिर रहेको बालबालिकाहरूलाई विद्यालयमा ल्याउनु, सूचना तथा सञ्चार लगायतका प्रविधिमा शिक्षक तथा विद्यार्थीको पहुँच विस्तारमा विस्तार गर्नु, विद्यालय शिक्षामा वैकल्पिक प्रवन्ध गरी पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु, विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप तथा महामारी लगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील (Resilient) बनाउनु र विद्यालय सुपरीवेक्षण र अनुगमन तथा नियमनलाई संस्थागत र संरचनागत रूपमा विकास गर्नु जस्ता चुनौतीहरू माध्यमिक शिक्षाका क्षेत्रमा देखा परेका प्रमुख चुनौतीहरू हुन ।

यसैगरी माध्यमिक शिक्षामा चुनौतीमात्र नभएर तमाम अवसरहरू पनि देखिएका छन् । माध्यमिक तहसम्मको शिक्षालाई संविधानमै निशुल्क गरी मौलिक हकको रूपमा स्थापित गरिनु, संविधानमा स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्रभित्र आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षालाई राखिनु, संविधानमै अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले बिपन्न नागरिकलाई उच्च शिक्षासम्म निशुल्क हुने ब्यवस्था गर्नु, संघीयताको कार्यान्वयनसंगै सरोकारवालाहरूमा सार्वजनिक विद्यालयहरूप्रतिको चासो र चिन्ता बढ्दै जानु, शिक्षकका पेशागत संघ संस्था, राजनीतिक दल, नागरिक समाज आदिवाट शैक्षिक सुधारमा सकारात्मक प्रतिवद्धता प्राप्त भइरनु, विद्यार्थीहरूको समता, पहुँच बृद्धिका लागि राज्यका तिनवटै सरकारले छात्रवृत्ति तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सक्नु, शिक्षालाई संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा राख्नु जस्ता विद्यमान अवस्थाहरूलाई माध्यमिक शिक्षाको पहुँच, गुणस्तर र प्रभावकारिताका लागि राम्रो अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ ।

३.३.३ लक्ष्य

मानवीय मूल्यका साथै कला, संस्कृति, विज्ञान र प्रविधि क्षेत्रका आधारभूत मूल्य मान्यताको ज्ञान, सिप र व्यवहारहरू आर्जन गरेका सिपयुक्त जनशक्ति उत्पादन गर्ने ।

३.३.४ उद्देश्य

माध्यमिक शिक्षाको माध्यमबाट मानवीय मूल्यका साथै कला, संस्कृति, विज्ञान र प्रविधि क्षेत्रका आधारभूत मूल्य मान्यताको ज्ञान, सिप र दृष्टिकोण तथा व्यवहारहरू आर्जन गरेका सक्षम जनशक्ति उत्पादन गर्ने लक्ष्यलाई पूरा गर्नका लागि यस योजनाले तपसिल बमोजिमका उद्देश्यहरू तय गरेको छः

- माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु
- माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु
- विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण अपाङ्गतामैत्री बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउनु
- माध्यमिक विद्यालयहरूको शासकीय तथा व्यवस्थापकीय प्रवन्धमा सुधार ल्याउनु

३.३.५ रणनीतिहरू

यस योजनाले निर्दिष्ट गरेका माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी लक्ष्य र उद्देश्यहरू पूरा गर्नका लागि निम्नानुसारका रणनीतिहरू तय गरिएका छन्:

- निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चितता अभिवृद्धि गर्न भुगोल, जनसंख्या तथा विद्यार्थी र समुदायको आवश्यकताका आधारमा विद्यालयहरूको नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण, समायोजन तथा स्थापना गर्ने।
- सबै माध्यमिक तह सञ्चालित विद्यालयहरूमा आवश्यकता अनुसार दक्ष, क्षमतावान, पेशाप्रति सम्मान गर्ने, कर्तव्यनिष्ठ विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने।
- सबै माध्यमिक विद्यालयहरूमा न्यूनतम भौतिक पूर्वाधारहरू (अपाङ्गतामैत्री) को व्यवस्था गर्ने।
- माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच अभिवृद्धि गरी माध्यमिक तहको खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाउनका लागि विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
- अपाङ्गता भएका तथा आर्थिक रूपले विपन्न जेहेन्दार विद्यार्थीहरूका लागि विभिन्न छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने।
- विद्यालय शिक्षामा समावेश हुन नसक्ने विद्यार्थीहरूका लागि बैकल्पिक माध्यमका शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।
- सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चितगर्नका लागि शिक्षण सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।
- शिक्षकहरूको पेशागत सहयोग तथा क्षमता विकासका लागि क्षमता विकास तालिम एवम् शिक्षक पेशागत विकास तथा सहयोगको प्रणालीको स्थापना र परिचालन गर्ने।
- शिक्षण पेशाप्रति सम्मान गर्न तथा शिक्षकहरूलाई शिक्षण पेशाप्रति आकर्षित गर्नका लागि अभिप्रेरणामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने।
- सबै माध्यमिक विद्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गरी शिक्षण सिकाइलाई प्रविधिमैत्री बनाइने।
- विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि सबै माध्यमिक विद्यालयहरूमा पुस्तकालय तथा विज्ञान प्रयोगशालाको स्थापना र सञ्चालन गर्ने।

- सबै विद्यालयहरूलाई समय समयमा देखा पर्ने प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउनका लागि आवश्यक कार्यक्रम गर्ने ।
- माध्यमिक तह सञ्चालन भएका विद्यालयहरूलाई प्राविधिक धार तथा विज्ञान विषय अध्ययनका लागि पूर्वाधार सहितको व्यवस्था आवश्यक पहल गर्ने ।
- सबै माध्यमिक विद्यालयहरूको शासकीय व्यवस्थामा सुधार गर्न तोकिएको मापदण्ड बमोजिम सक्षम र उत्प्रेरित प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गर्ने ।
- निरन्तर तथा आवधिकरूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइमा सुधार गर्दै शिक्षकहरूलाई विद्यार्थीको नतिजाप्रति जवाफदेही हुने प्रणाली विकास गर्ने ।

३.३.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच सुनिश्चित हुनुका साथै सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार भई सक्षम जनशक्ति उत्पादन हुने

प्रमुख नतिजा:

यस योजनाको सफल कार्यान्वयनसँगै माध्यमिक शिक्षामालतपसिल बमोजिमका नतिजाहरूको प्राप्ति हुनेछ:

- माध्यमिक विद्यालय उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई निशुल्क माध्यमिक शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित भई खुद भर्नादर तथा टिकाउ दरमा बृद्धि हुने,
- सबै विद्यालयहरूमा विषयगत रूपमा दक्ष तथा पेशाप्रति प्रतिबद्ध शिक्षकहरूको व्यवस्थापन भई सिकाइको प्रतिफल उच्च हुने,
- सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड बमोजिमको भौतिक पूर्वाधार पुरा गरेको हुने,
- माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने,
- पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता, उत्प्रेरित शिक्षकको व्यवस्थापन, प्रविधिको समुचित प्रयोग, र उचित सिकाइ वातावरणको निर्माण भएको हुने,
- माध्यमिक शिक्षा पुरा गर्ने बालबालिकाले न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको हुने,
- माध्यमिक शिक्षाको भर्ना, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा लैङ्गिक, भौगोलिक, सामाजिक तथा आर्थिक लगायतका समता सूचकमा सुधार हुने,
- माध्यमिक विद्यालयहरू प्रकोप, संकट तथा महामारीलगायतका परिस्थितिप्रति उत्थानशील हुने,
- विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको उपयोग भई विद्यार्थीको सिकाइमा सहयोग पुगेको हुने,
- माध्यमिक तहको शिक्षामा सुशासन कायम हुनुका साथै गुणस्तरीय शिक्षा प्रवाह हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

यस पञ्चवर्षिय शिक्षा योजना (२०८०/८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका माध्यमिक शिक्षा सम्बन्धी लक्ष्य र उद्देश्यहरु पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरुको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरुको प्राप्तिका लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप र ति क्रियाकलापहरुको भौतिक लक्ष्यलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३.३ माध्यमिक शिक्षाका क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०८०-२०८४					ज म्मा	जिम्मेवारी
			पहि लो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	भुगोल, जनसंख्या तथा आवश्यकताका आधारमा माध्यमिक विद्यालयहरुको नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने	पटक			१			१	संघ, प्रदेश, पालिका
२	संबैधानिक व्यवस्थानुसारको निशुल्क माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्नका लागि आवश्यक पर्ने कानून, कार्यविधि र निर्देशिका तयार गर्ने	आअ			१			१	संघ, प्रदेश, पालिका
३	विद्यालयको न्युनतम भौतिक पूर्वाधारहरु विकास तथा कक्षाकोठा व्यवस्थापन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
४	सबै माध्यमिक विद्यालयहरुमा शिक्षा ऐन तथा नियमावलीले तोकेको मापदण्डअनुसार विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्ने	आ.अ.	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
५	माध्यमिक शिक्षामा सबै बालबालिकाहरुको पहुँच सुनिश्चित गर्ने खालका कार्यक्रमहरु आयोजना गर्ने (भर्ना समता अवसर सहभागिता)	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
६	माध्यमिक शिक्षामा आवश्यकता अनुसार खुला तथा दूर शिक्षा लगायतका बैकल्पिक माध्यमहरुको प्रबन्ध गर्ने	आ.अ.	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
७	विद्यालयहरुको शासकीय व्यवस्थामा सुधार गर्न तोकिएको मापदण्ड बमोजिम सक्षम र उत्प्रेरित प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गर्ने	सख्या	४	४	३	४	१	१६	पालिका र विद्यालय
८	नियमित रुपमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गरी सिकाइमा समस्या परेका विद्यार्थीहरुका लागि थप सिकाइका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
९	शिक्षकहरुको क्षमता विकास गर्न तथा समय सान्दर्भिक बनाउन समयानुकूलका क्षमता	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश, पालिका

	विकास तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने									र विद्यालय
१०	विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन गरी संकट तथा आपतकालीन अवस्थामा पनि विद्यार्थीहरूको सिकाइलाई निरन्तरता दिने	आ.अ.	√	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
११	माध्यमिक शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास गर्ने	संख्या	१	१	१	१	१	५		संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
१२	शिक्षक सिकाइ समूहको बैठक तथा विज्ञ समूहको परिचालन मार्फत शिक्षकको पेशागत सहयोगका लागि शिक्षक सहायता प्रणालीको स्थापना र परिचालन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
१३	विद्यालयमा बालविवाह न्युनीकरण, पोषण, महिनावारी स्वच्छता, सरसफाई तथा सुरक्षित स्वास्थ्य सम्बन्धी अतिरिक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
१४	अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न विद्यार्थीहरूका लागि सिकाइमा सहयोग गर्न अक्षयकोषको स्थापना र सञ्चालन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
१५	आर्थिक रूपले विपन्न बालबालिकाकलाई निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा सुनिश्चितताका लागि पाठ्यपुस्तक, ड्रेस तथा स्टेशनरी, छात्रवृत्ति र सिकाइ सामग्री व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
१६	सबै कक्षाहरूमा कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन पद्धतिको अवलम्बन गरी सिकाइको गुणस्तर सुधारमा सहयोग गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
१७	विद्यार्थीहरूको नतिजालाई विश्वसनिय तथा वैध बनाइ अन्तराष्ट्रिय बजारमा प्रतिष्पधा गर्न सक्ने शिक्षा प्रदान गर्न परीक्षा प्रणालीलाई व्यवस्थित बनाउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
१८	विद्यालय शिक्षाको हरेक तथ्याङ्कहरूलाई व्यवस्थित बनाउन शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई वास्तविक बनाउने (क्षमता विकास तालिम)	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
१९	विद्यालय शिक्षामा सुशासन कायम गरी प्रभावकारी विद्यालय व्यवस्थापनका लागि विव्यस, शिअसंका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय

३.४ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री

३.४.१ परिचय

पाठ्यक्रम सिकाइको योजना हो अर्थात शिक्षण सिकाइको उपलब्धि, विषयबस्तु, सहजीकरण प्रक्रिया तथा मूल्याङ्कन प्रक्रिया सहितको वृहत दस्तावेजलाई पाठ्यक्रम भनिन्छ । कुनै पनि देशको विद्यालयहरूको शिक्षा कस्तो छ र त्यहाँका बालबालिकाहरूले कुन कक्षा वा तहमा गएर के सिक्नु पर्छ भन्ने कुरालाई त्यहाँको पाठ्यक्रमले निर्धारण गर्दछ । यति मात्र नभई पाठ्यक्रमले उक्त मार्गमा सिकारूलाई कसरी हिड्न सिकाउने वा हिड्न सहयोग गर्ने भन्ने कुराको समेत व्याख्या गर्दछ । पाठ्यक्रमले निर्देश गरेको मार्गमा सिकारू हिड्न सके, नसकेको पहिचान गरी हिड्न नसकेको भए वा अर्को कुनै अनपेक्षित मार्गमा हिडेको भएमा सिकारूलाई पाठ्यक्रमले तोकेको मार्गमा हिड्न प्रेरित गर्ने काम मूल्याङ्कनले गर्दछ । पाठ्यक्रममा निर्दिष्ट उद्देश्यहरू परिपूर्ति गर्ने मुख्य साधनहरू पाठ्यपुस्तक शिक्षक निर्देशिका र सन्दर्भसामग्रीहरू लाई पाठ्यसामग्री भनिन्छ । पाठ्यसामग्रीको अभावमा पाठ्यक्रमका निर्दिष्ट उपलब्धिहरू विद्यार्थीहरूमा हाँसिल गराउन असम्भव हुन जान्छ । पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनमा पाठ्यसामग्रीहरूले सघाउने भएकाले शिक्षण सिकाइमा पाठ्यसामग्रीहरू अपरिहार्य हुन आउँछन ।

पाठ्यक्रमको माध्यमबाट प्राप्त हुने शिक्षा, ज्ञान, सिप तथा अभिवृत्तिको माध्यमबाट व्यक्तिलाई समाज तथा विश्व पिरवेश अनुकूल समायोन हुन, रोजगारी प्राप्त गर्न, पेशा व्यवसाय छनौट तथा सञ्चालन गर्न र आर्थिक क्रियाकलापमा सरिक हुन सहयोग प्राप्त हुनुपर्छ । पाठ्यक्रम निश्चित मूल्य तथा मान्यतामा विकास गरिने भएकोले यसले सामाजिक मूल्य मान्यता तथा व्यवहारलाई सान्दर्भिकरण सहित आत्मसात् गर्न, विभेद रहित, समतामूलक र समावेशी दृष्टिकोण अनुरूप व्यवहार गर्न, आफ्नो र अरुको अधिकार र कर्तव्य प्रति सचेत रहन, सिर्जनात्मक तथा तथ्यपरक ढङ्गबाट सोचन र निर्णय गर्न सहयोग गर्नुपर्छ । यसरी पाठ्यक्रम एउटा शिक्षा प्रणालीलाई मार्गदर्शन गर्ने आधार भएकाले यसको विकास तथा कार्यान्वयन उपयुक्त ढङ्गले हुनुपर्दछ । मानवीय आवश्यकता, बालबालिकाका रुचि, सामाजिक मूल्यमान्यता र समाज तथा विश्व परिवेशमा विकास भएका ज्ञान सिप, तथा प्रविधि अनुकूल पाठ्यक्रमलाई एउटा गतिशील र लचिलो प्रक्रियाको रूपमा लिन आवश्यक छ । नेपालमा वि.स. २०२८को राष्ट्रिय शिक्षा पढ्तिको योजनामा सर्वप्रथम विद्यालय तहमा आवश्यक अङ्गहरू सहित पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजीकरण गरिएको थियो भने पाठ्यक्रम विकासका लागि संस्थागत प्रवन्धका रूपमा शिक्षा मन्त्रालय अन्तर्गत पाठ्यक्रम विकास केन्द्र स्थापना भएको थियो । पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरतासंगै विद्यालय तहको पाठ्यक्रम विकास सुधार तथा अद्यावधिक गर्ने कार्य केन्द्रद्वारा भइरहेको सन्दर्भमा विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा वि.स. २०६३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोही अनुसार पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी सुरु भयो । यसै क्रममा वि.स. २०७६ नयाँ पाठ्यक्रम तयार भइ विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि.स. २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन सुरु भइ वि.स २०८० सम्ममा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरू अर्थात कक्षा १-१२ मा यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने योजना रहेको छ ।

विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ अनुरूपको पाठ्यक्रममा कतिपय नयाँ विषयक्षेत्र तथा विषयवस्तु समावेश गरी अनुपयोगी विषयवस्तुहरूलाई परिमार्जन तथा प्रतिस्थापन गरिएको छ । यस प्रारूप अनुरूपका पाठ्यक्रममा विद्यालय तहको पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक तथा प्रभावकारी बनाउन कक्षा १-३ मा अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई

एकीकृत गरिएको छ । प्रत्येक विषयबस्तुमा विषयवस्तुको स्वरूप अनुसार विद्यार्थीलाई २५ देखि ५० प्रतिशत सम्म भारको प्रयोगात्मक कार्य, परियोजना कार्य वा सामुदायिक व्यवहारिक अभ्यास गराउनुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । यस खण्डमा नलगाड नगरपालिकाको विद्यालय तहको स्थानीय पाठ्यक्रम विकास, कार्यान्वयन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी वर्तमान अवस्थाको समिक्षा गर्ने प्रयास गरिएको छ । पाठ्यक्रमको सम्बन्धमा गरिएको समिक्षाका आधारमा चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गरिएको छ । पहिचान गरिएका चुनौती र अवसरहरूलाई मध्यनजर गरी यस योजना अबधिमा पाठ्यक्रमलाई बढी सान्दर्भिक बनाउन, यसको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्न पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी यस योजनाको उद्देश्य, रणनीतिहरू, अपेक्षित मुख्य नतिजा र मुख्य कार्यक्रम तथा लक्ष्यहरू उल्लेख गरिएको छ ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकामा पनि नेपाल सरकारको कार्यक्रम अनुरूप विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि.सं. २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन शुरू भएको छ । र आगामी वि.सं. २०८० सम्ममा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरू (कक्षा १-१२) मा नयाँ परिवर्तित पाठ्यक्रम कार्यान्वयन हुनेछ । विद्यालय तहमा हाल कार्यान्वयनमा रहेको कक्षा १-३ को एकीकृत पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने हेतुले यस पालिकाले पटक पटक अभिमूखीकरण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ । यसैगरी विद्यालयमा सन्दर्भसामग्री तथा प्रत्येक कक्षामा बुक कर्नरको व्यवस्था गर्न हरेक वर्ष विद्यार्थी संख्याको आधारमा अनुदान रकम पनि उपलब्ध गराउदै आएको छ । हाल यस पालिकाका १० वटा माध्यमिक विद्यालयहरूमा पुस्तकालय समेत स्थापना र सञ्चालन भएका छन् ।

यस नलगाड नगरपालिकाको आफ्नो छुट्टै स्थानीय पाठ्यक्रम नभएकाले पालिकाभित्र सञ्चालनमा रहेका ७१ वटै सामुदायिक विद्यालयहरूको कक्षा १-८ मा स्थानीय विषयको रूपमा अंग्रेजी र कम्प्युटर विषयको रूपमा पठनपाठन भैरहेको छ । हालको लागि स्थानीय पाठ्यक्रमको रूपमा अन्य विषयहरू पठनपाठन भएको भएतापनि आगामी शैक्षिक वर्ष २०८० देखि लागु हुने गरी स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी लागू गर्ने योजना रहेको छ ।

चुनौती तथा अवसरहरू:

नेपाल सरकारले समयको परिवर्तन सँगसँगै नयाँ किसिमका युगसुहाउँदो पाठ्यक्रमहरू विकास गरेता पनि सबै शिक्षकहरूलाई नयाँ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्रीको अभिमुखिकरण गर्नु, पेसाप्रति प्रतिबद्ध र दक्ष विषयगत शिक्षकको व्यवस्था गर्नु, विद्यालयमा आधारित शिक्षकको पेसागत सहयोग पद्धति स्थापना र सञ्चालन गर्नु, गाउँ पालिकास्तरमा पाठ्यक्रम निर्माण र परिमार्जनका लागि आवश्यक पर्ने संरचनाको स्थापना गर्नु, अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका लागि पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामग्रीमा पर्याप्त विकल्पहरू प्रदान गरी अपाङ्गताको प्रकृति अनुसार लचकता प्रदान गर्नु, शिक्षक निर्देशिका लगायत विद्यार्थीका लागि मुद्रित तथा डिजिटल सन्दर्भ सामग्रीको विकास तथा उपलब्धताको सुनिश्चित गर्नु, मूल्याङ्कन पद्धतिलाई शिक्षण सिकाइसँग जोड्नु, विद्यार्थीको कार्यसम्पादन स्तरलाई मूल्याङ्कनको नतिजाले स्पष्ट गर्न सक्न बनाउनु, सिकाइ सहजीकरणमा सूचना प्रविधिको प्रयोग गर्नु, अनलाइन पद्धतिमा आधारित शिक्षण सिकाइका लागि सिप, प्रविधि र पहुँच बिस्तर गर्नु, पाठ्यक्रम विकास, परिमार्जन र कार्यान्वयन तथा मूल्याङ्कनमा स्थानीय तह र विद्यालयको अर्थपूर्ण सहभागिता कायम गरी पाठ्यक्रम कार्यान्वयनमा जवाफदेहिताको सुनिश्चितता गर्नु जस्ता तमाम चुनौतीहरू विद्यमान छन् ।

माथिका तमाम विद्यमान चुनौती सँगसँगै पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र मूल्याङ्कन प्रणालीमा विद्यार्थीले कण्ठ गर्ने किसिमको संज्ञानात्मक पक्ष भन्दा सिप र सिर्जनालाई प्राथमिकता दिने कार्यको सुरुवात हुनु, मूल्याङ्कन प्रणाली

क्रमशः विद्यालय र शिक्षकमा आधारित हुँदै जानु, स्थानीय ज्ञान सिप र प्रविधिलाई क्रमशः पाठ्यक्रममा समावेश गरी शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापहरू सञ्चालन हुनु, पाठ्यपुस्तकको छपाई गुणस्तर र डिजाइनमा आगामी दिनहरूमा सुधार हुँदै जानु, पाठ्यपुस्तक प्रकाशनमा भएको एकाधिकार क्रमशः प्रतिस्पर्धात्मक किसिमले बजारमा जानु, विद्यालयहरूमा पाठ्यपुस्तकमा आधारित नभई शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापहरू पाठ्यक्रममा आधारित हुँदै जानु, सन्दर्भ सामग्रीहरूको प्रकाशनमा वृद्धि हुँदै जानु, वेभसाइटहरूमा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र सन्दर्भ सामग्री इकपिहरू पढ्ने मिल्ने गरी उपलब्ध हुँदै जानु, प्रारम्भिक कक्षा पढाई कार्यक्रमअन्तर्गत विद्यालयहरूमा बालबालिकाहरूका लागि कक्षाकोठा हरूमा सन्दर्भ सामग्री सहितका बुक कर्नर हरूको व्यवस्था हुनु, स्थानीय स्तरका आवश्यकता तथा सम्भावनाहरूलाई समेट्ने गरी स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण हुनु जस्ता अवसरहरू पनि रहेका छन्।

३.४.३ लक्ष्य

पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट विद्यार्थीहरूमा जीवनोपयोगी ज्ञान, सिप र अभिवृत्तिको विकास भई सक्षम, सृजनशील र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार हुने

३.४.४ उद्देश्य

यस योजनाले पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री र मूल्याङ्कनलाई समयसापेक्ष, समय सान्दर्भिक, गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाई समृद्ध नलगाडनगरपालिका निर्माणका लागि सक्षम, सिर्जनशील तथा प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार गर्न सहयोग गर्नु रहेको छ भने यस सम्बन्धी उद्देश्यहरू देहायबमोजिम रहेका छन् :

- पाठ्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु
- पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण दिनु
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउनु
- पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारूमा ज्ञान, सिप र व्यवहार विकासमा सहजीकरण गर्नु
- सिकारूका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन पद्धतिको कार्यान्वयन गर्नु
- स्थानीय पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु
- स्थानीय आवश्यकता र विश्व परिवेशलाई आत्मसात् गरी पाठ्यक्रमलाई समय सापेक्ष, सान्दर्भिक, गुणस्तरीय र प्रभावकारी बनाउनु।
- अनुसन्धान तथा जीवन्त अनुभवमा आधारित स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने
- सिकाइलाई दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित गराउने र विषयवस्तुलाई अन्तरसम्बन्धित गरी सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्नु।
- पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्व परिवेश अनुसार सिकारूमा ज्ञान, सिप तथा व्यवहार विकासमा सहजीकरण गर्नु
- सिकारूका सिकाइ समस्याको समाधान उन्मुख, निरन्तर आवधिक तथा स्तरीकृत साथै प्रमाणमा आधारित मूल्याङ्कन पद्धतिको व्यवस्था गर्नु।

- कक्षाकोठामा हुने शिक्षण सिकाइलाई पाठ्यपुस्तकमा आधारित नभई पाठ्यक्रममा आधारित बनाउनका लागि विद्यालयको वातावरण उपयुक्त बनाउनु र शिक्षकको दक्षता र समर्पण भावमा सुधार गर्नु ।
- स्तरीय र सिकारू मैत्री स्थानीय विषयको पाठ्यपुस्तक र सन्दर्भ सामग्रीहरूको लेखन र प्रकाशन गरी विद्यालय र विद्यार्थीहरूलाई सहज किसिमले उपलब्ध गराएर पठन संस्कृतिमा विकास गर्दै सिकाइ उपलब्धीमा विकास गर्नु
- स्थानीय स्तरमा पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र मूल्याङ्कनको क्षेत्रमा काम गर्नका लागि उपयुक्त संरचना र जनशक्तिको व्यवस्था गर्नु ।

३.४.५ रणनीतिहरू

उल्लिखित उद्देश्यहरू हाँसिल गर्न निम्न रणनीतिहरू अबलम्बन गरिने छः

१. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको सफल कार्यान्वयन गर्ने ।
२. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ र तदनुसारका विकसित पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीहरूको सफल कार्यान्वयन गर्नका लागि शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रबोधिकरण तथा अभिमूखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने ।
३. स्थानीय आवश्यकताको आधारमा पालिका स्तरमा स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक विकास गर्ने ।
४. स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री विकासको प्रक्रियालाई बढी सहभागितामूलक बनाई कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ र यसको प्रभावका आधारमा निरन्तरता प्रदान गरिनेछ । विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीका बारेमा सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रभावकारी ढङ्गले प्रबोधिकरण गर्ने ।
५. वैकल्पिक सिकाइका आधारमा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गरी स्थानीय तहमा पर्न सक्ने विपत, महामारी तथा संकटको अवस्थामा सिकाइलाई निरन्तरता दिन सामुदायिक विद्यालयको प्रभावकारी सुधार, शिक्षकको पेशागत सक्षमता विकास र पर्याप्त सिकाइ सामग्री विकास गरी सिकाइको अवसरमा अभिवृद्धि गरिनेछ र विद्यालयहरूलाई यसको लागि सक्षम बनाउँदै गर्ने ।
६. सबै विद्यालयहरूमा शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिका तथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गरिने गरिनेछ । साथै अनलाइन सिकाइ पोर्टल मार्फत यी सामग्रीहरूलाई सर्वसुलभ गर्ने ।
७. विद्यालयहरूलाई वैकल्पिक तथा बहुकक्षा बहुस्तर शिक्षण सिकाइ अनुरूपका शैक्षिक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्न सक्षम बनाउँदै लगिने ।
८. प्रत्येक सामुदायिक आधारभूत तथा माध्यमिक विद्यालयमा सूचना सञ्चार तथा प्रविधि ल्याब र सिकाइ सामग्रीयुक्त पुस्तकालय स्थापना गरी शिक्षक तथा सिकारूलाई प्रविधिको प्रयोग थप ज्ञान, सिप विस्तारको अवसरमा वृद्धि तथा खोजमूलक शिक्षण सिकाइको प्रयोग गर्ने वातावरणको सुनिश्चित गर्ने ।
९. सिकारूको सिकाइ उपलब्धी प्रति शिक्षकलाई जिम्मेवार तथा जवाफदेही बनाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धीलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग आबद्ध गर्दै पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरिने वातावरण सिर्जना गर्ने ।

१०. शिक्षण सिकाइभन्दा परीक्षालाई महत्व दिने हाम्रो सँस्कारलाई परिवर्तन गरि सिकारुले सिकेको प्रमाणित भैसकेपछि परीक्षा लिइरहनु नपर्ने गरी मूल्याङ्कन प्रणाली विकास गरिनेछ साथै विद्यार्थी मूल्याङ्कनलाई पारदर्शी, वस्तुनिष्ठ र कक्षाकोठाको सिकाइमा आधारित हुने गरी परिमार्जन गर्ने ।
११. स्थानीय स्तरको पाठ्यक्रमको निर्माण र परिमार्जन एवम् पाठ्यपुस्तको विकास र प्रकाशन तथा कार्यान्वयनका लागि स्थानीयस्तरमा उपयुक्त अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
१२. विपद्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने।
१३. पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीहरूको प्रयोग गरी त्यसको उपलब्धि प्राप्तिसमा सहयोग गर्नका लागि शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुका साथै विद्यालयमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गर्ने ।
१४. विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको बृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गर्ने ।

३.४.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

विद्यालय तहको पाठ्यक्रमलाई सान्दर्भिक र मूल्याङ्कन प्रणाली प्रभावकारी भई दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमता सहित सिर्जनशील, सकारात्मक सोच भएको निरन्तर सिकइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगार उन्मुख नागरीक तयार गर्न सहयोग प्राप्त हुने ।

प्रमुख नतिजा:

यस योजनाको सफल कार्यान्वयनसँगै पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको क्षेत्रमा निम्नानुसारका नतिजाहरू प्राप्त हुनेछन् :

१. कक्षा १-३ मा व्यवहार कुशल सिपहरू सहित अन्तर विषयक तथा बहुविषयक ढाँचाको एकीकृत पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन भएको हुने,
२. कक्षा १-८ सम्म सबै विद्यालयहरूमा स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयन भएको हुने,
३. कक्षाकोठामा सिकाइको अभिन्न अङ्ग र सिकाइ सुधारको माध्यमको रूपमा निरन्तर मूल्याङ्कनको प्रयोग हुनाका साथै विभिन्न तहमा सञ्चालन गरिने परीक्षाले विद्यार्थीको क्षमताको सहि मूल्याङ्कन गरेको हुने,
४. विद्यालय शिक्षाका पाठ्यसामग्रीहरू अपाङ्गमैत्री तथा सामाजिक-साँस्कृतिक र भौगोलिक विविधता सापेक्ष हुने,
५. राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप अनुसारका पाठ्यक्रमको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भएको हुने
६. कार्यान्वयन भएका पाठ्यक्रमहरूको विकास तथा परिमार्जनका लागि पृष्ठपोषण उपलब्ध हुने
७. विद्यालय तथा कक्षाकोठामा सिकेका सिकाइ दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित हुने
८. पाठ्यक्रममा आधारित शिक्षण सिकाइद्वारा स्थानीय र आधुनिक विश्वपरिवेश अनुसार सिकारुमा ज्ञान, सिप र व्यवहार विकासमा सहजीकरण भएको हुने
९. सिकारुका सिकाइ समस्याको समाधानउन्मुख निरन्तर, आवधिक तथा स्तरीकृत मूल्याङ्कन हुने
१०. स्थानीय पाठ्यक्रम अनुसारका पाठ्यसामग्रीहरूको निर्माण तथा तिनीहरूको सफल कार्यान्वयन हुने
११. सिकाइ क्रियाकलाप बालमैत्री स्थानीय परिवेश अनुकूल, समय सापेक्ष, सान्दर्भिक तथा प्रभावकारी हुने
१२. स्थानीय पाठ्यक्रम विकास तथा परिमार्जनमा सम्बन्धित सरोकारवालाहरूको सहभागिता हुनेछ ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

यस पञ्चवर्षिय शिक्षा योजना (२०८०/०८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री सम्बन्धी लक्ष्य र उद्देश्यहरु पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरुको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरुको प्राप्तिमा लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप र ति क्रियाकलापहरुको भौतिक लक्ष्यलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३.४ पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री सम्बन्धि क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र. सं	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०८०-२०८४					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ बमोजिम कार्यान्वयन हुने पाठ्यक्रमको अभिमूखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
२	पाठ्यक्रमले तोके अनुसारका सिकाइ उपलब्धिहरुको प्राप्तिमा लागि आवश्यकतामा आधारित शिक्षक क्षमता विकास तालिमको प्रबन्ध गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
३	शिक्षक पेसागत सहयोगका लागि शिक्षक सिकाइ समूहको गठन, कक्षा अवलोकन तथा विज्ञ समूहको परिचालन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
४	राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप अनुसार विद्यार्थीको नियमित मूल्याङ्कन गरी सिकाइमा सुधार ल्याउन कक्षा कोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धति अवलम्बन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
५	विद्यालयमा सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
६	शिक्षण सिकाइलाई प्रविधिमैत्री तथा गुणस्तरीय र युगसुहाउँदो बनाउनका लागि शिक्षामा डिजिटल सामग्री एवम् सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
७	आधारभूत तथा माध्यमिक विद्यालयहरुमा क्रमस पुस्तकालयको स्थापना गर्ने	संख्या	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
८	कक्षा १ देखि १२ सम्मका सबै विद्यार्थीहरुका लागि समयमै गुणस्तरीय निःशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय

९	शिक्षण सिकाइमा पाठ्यपुस्तकका अतिरिक्त प्रयाप्त सन्दर्भ सामग्रीको प्रयोगका लागि प्रत्येक कक्षामा बुक कर्नरको व्यवस्था गरी त्यसको शिक्षणमा प्रयोग गर्ने	सबै वि	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१०	तहगत रुपमा स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गरी त्यसको सफल कार्यान्वयन गर्ने	संख्या	१		१		१	३	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
११	शिक्षण सिकाइको माध्यम भाषाका रूपमा मातृभाषाको प्रयोग गर्ने	आ.अ.	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१२	पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता र कार्यान्वयनको अवस्था बुझ्न एव कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरुको समाधानका लागि समय समयमा सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गरी आवश्यकताका आधारमा पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१३	पाठ्यक्रमको प्रभावकारिता तथा विद्यार्थीको सिकाइ स्तर जाँच गर्नका लागि आवश्यकता अनुसार विभिन्न आवधिक परीक्षा सञ्चालन गर्ने	आ अ	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१४	पाठ्यक्रम परिमार्जनका लागि आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने	आ अ	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय

३.५ शिक्षक व्यवस्थापन र पेसागत विकास

३.५.१ परिचय

पाठ्यक्रमले तोकेका सिकाइ उपलब्धिहरू हासिल गराउनका निमित्त विद्यार्थीहरूलाई सिकाइ सहजीकरणमा सहयोग पुऱ्याउने महत्वपूर्ण व्यक्तित्वलाई शिक्षक भनिन्छ । शिक्षकले पाठ्यक्रम र विद्यार्थीलाई जोडने सेतुको रूपमा काम गरिरहेका हुन्छन । कुनैपनि देशको शैक्षिक गुणस्तरलाई कस्तो बनाउने भन्ने कुरा शिक्षकमा निर्भर रहन्छ । शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि शिक्षक व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । शिक्षकको क्रियाशीलतामा शिक्षण सिकाइले गति लिने गर्दछ । शिक्षकको विषयवस्तु सम्बन्धी ज्ञान, सीप, दक्षता, पेशाप्रतिको समर्पण र आकर्षक व्यक्तित्वले विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पारेको हुन्छ । नेपालको सन्दर्भमा शिक्षामा विनियोजन भएको बजेटको करिब ७० प्रतिशत बजेट शिक्षकको तलब भत्तामा खर्च हुनुले पनि गुणस्तरिय शिक्षाका लागि शिक्षकको महत्वलाई प्रमाणित गर्दछ । शिक्षा ऐन तथा नियमावलीले प्राथमिक तहमा विद्यार्थी संख्याको आधारमा र निम्नमाध्यमिक तथा माध्यमिक तहमा विषयको आधारमा शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्थापन हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । त्यस्तै विद्यमान मापदण्ड अनुसार शिक्षक विद्यार्थी अनुपात १:४० कायम गरिएको छ । शिक्षा ऐन तथा नियमावलीले आधारभूत तहमा कम्तिमा ७ दरबन्दी र माध्यमिक तहमा १२ दरबन्दी हुनुपर्ने व्यवस्था गरेको छ । हालसम्म शिक्षकको पेशागत विकास TPD तालिम लिएका शिक्षकहरूको संख्या ९८.२ प्रतिशत रहेको छ ।

वर्तमान परिवेशमा शिक्षक बन्नका लागि तयार पार्ने कार्य विद्यालय तथा विश्वविद्यालयहरूले गरिरहेका छन भने शिक्षक बन्नका लागि चाहिने अध्यापन अनुमति पत्रको परीक्षा सञ्चालन र अनुमति पत्र प्रदान गर्ने, रिक्त दरबन्दीमा शिक्षक पदपूर्तिका लागि परीक्षा सञ्चालन गर्ने, नियुक्तिका लागि सिफारिस गर्ने, बढुवा गर्ने जस्ता कार्यहरू शिक्षक सेवा आयोगले गर्दै आएको छ । त्यस्तै आयोगबाट सिफारिस भएका शिक्षकहरूलाई नियुक्ति गर्ने कार्य शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ र पदस्थापन गर्ने कार्य स्थानीय तहले गर्दै आएका छन् । यसैगरी अस्थायी करार र निजी स्रोतका शिक्षकहरूको नियुक्ति गर्ने, शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन गर्ने जस्ता कार्य पनि स्थानीय तहहरूले गर्दै आएका छन् । शिक्षकको पेसागत विकासका लागि नीति निर्माण गर्ने, कानून बनाउनेकार्य शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले, तालिमका प्याकेज बनाउने, प्रशिक्षक तयार पार्ने जस्ता कार्य शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले र क्षमता विकास सम्बन्धी कार्यक्रमहरू प्रदेशमा स्थापना भएका तालिम केन्द्रहरूले गर्दै आएका छन् ।

यस खण्डमा नलगाड नगरपालिकाको शिक्षक व्यवस्थापन र पेसागत विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गरी आगामी पाँच बर्षका लागि दक्ष,पेशाप्रति प्रतिबद्ध र गुणस्तरिय शिक्षक व्यवस्थापन गरी ती शिक्षकहरूको पेसागत विकासका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ ।

३.५.२ वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकामा हाल शिक्षक विद्यार्थी अनुपात ४२:१ रहेको छ । जुन प्रदेशस्तरमा २८ र राष्ट्रिय रूपमा २४ रहेको छ । हाल नगरपालिकामा सबै किसिमका शिक्षकहरूको जम्मा संख्यालाई हेर्दा प्राथमिक तहमा १४९ निम्नमाध्यमिक तहमा ४३ र माध्यमिक तहमा ३८ जनाको दरबन्दी रहेको छ । शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रको पछिल्लो आँकलन अनुसार प्राथमिक तहमा ९७ निम्नमाध्यमिक तहमा ६४ र माध्यमिक तहमा ४७ शिक्षक दरबन्दीको अभाव रहेको छ । यस पालिकाले माध्यमिक तहका ६ निम्नमाध्यमिक तहका १० र प्राथमिक तहमा ५ जना पालिका अनुदान

शिक्षकहरूको व्यवस्था गरी शिक्षकको अभावलाई सम्बोधन गर्ने प्रयास गरिएको छ । विद्यालयमा कार्यरत शिक्षकहरूको निरन्तर पेशागत विकास र क्षमता विकासका लागि छोटो अवधिका तालिमहरू सञ्चालन हुदै आएका छन् । यसैगरी शिक्षकहरूको पेशागत विकासका लागि विद्यालयमा प्रधानाध्यापकद्वारा कक्षा अवलोकन तथा आवश्यक सहयोग हुदै आएको छ । नगरपालिकाले प्रधानाध्यापक बैठक मार्फत पनि शिक्षकहरूको क्षमता विकासका लागि आवश्यक छनफल गर्ने, बेलाबेला पाठ्यक्रम अभिमूखीकरण तथा एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली अद्यावधिक गर्ने जस्ता विषयहरूमा छोटो तालिमहरू पनि प्रदान गर्दै आएको छ । यसैगरी प्रदेश सरकार मानव संसाधन विकास केन्द्रले सञ्चालन गर्ने शिक्षक पेशागत विकास तालिममा पनि यस पालिकाले शिक्षकहरूलाई पठाउने गरेको छ । यती हुदाँ दुई पनि हालको सन्दर्भमा शिक्षक कर्मचारीहरूलाई पाठ्यक्रम प्रवोधीकरण ,सूचना प्रविधि, विद्यालय लेखा प्रणाली व्यवस्थापन ,सार्वजनिक खरिद र जिन्सी व्यवस्थापन लगायतका शिक्षकको क्षमता तथा पेशागत विकास सम्बन्धि विषयहरूमा थप क्षमता विकास तालिमको आवश्यकता महसुस गरिएको छ ।

चुनौती र अवसरहरू:

शिक्षकलाई शिक्षण सिकाइको महत्वपूर्ण खम्बाको रूपमा मानिँएतापनि हाम्रा विद्यालयमा शिक्षक दरबन्दीको अभाव रहको हुँदा आवश्यकता तथा विषय अनुसार शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्थापन गर्नु, शिक्षण पेशालाई सबैको रोजाइको पेशा बनाउनु, शिक्षकहरूको कक्षा प्रवेश पूर्वको योजना तयारीमा सुधार गर्नु, शिक्षकको पेशागत सहयोग, विकास र स्तरोन्नति गर्नु, विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कन सँग आबद्ध गर्नु, तालिमका विषयवस्तुहरूलाई कक्षाकोठासम्म पुऱ्याउने वातावरण तयार पार्नु, सेवा सुविधाका कारण शिक्षकहरूमा रुची र उत्प्रेरणा बृद्धि गर्नु, उपलब्ध दरबन्दीलाई विद्यार्थी संख्याका आधारमा पुनर्वितरण गर्नु जस्ता चुनौतिहरू विद्यमान रहेका छन् । यहाँ शिक्षक व्यवस्थापन र पेशागत विकाससँग सम्बन्धित चुनौतिहरू मात्र छैनन यसमा थुप्रै अवसरहरू पनि छन् । शिक्षक सेवा आयोगले वर्षेनी स्थायी शिक्षक पदपूर्तिका लागि विज्ञापन गर्नु, नियमित बढुवाका कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा अगाडि बढाउनु, शिक्षक दरबन्दी मिलान सम्बन्धि कार्यविधि पारित हुनु, शिक्षकको पेशागत विकास प्रारूप अनुसार पेशागत विकासका कार्यहरू कार्यान्वयनमा आउनु, सबै तहका सरकारहरूले शिक्षक व्यवस्थापनमा लगानी गर्नु, शिक्षकका पेशागत संघ संस्थाहरूले सक्रिय रूपमा कार्य गर्नु आदि लाई शिक्षक व्यवस्थापन र विकासका अवसरहरू मान्न सकिन्छ ।

३.५.३ लक्ष्य

गुणस्तरीय शिक्षाका लागि योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेशाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकको व्यवस्था सुनिश्चित हुने ।

३.५.४ उद्देश्य

योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, पेशाप्रति उत्प्रेरित, समर्पित, प्रतिबद्ध र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही शिक्षकको व्यवस्था गरी विद्यार्थीलाई गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्ने लक्ष्यलाई पूरा गर्न तपसिल बमोजिमका उद्देश्यहरू तय गरिएको छ:

- शिक्षणका लागि सक्षम शिक्षक आपूर्तिका लागि संघ तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय तथा सहकार्य गर्नु,
- आवश्यकता तथा मापदण्डमा आधारित रही शिक्षक नियुक्ति र पुनर्वितरणलाई सुदृढ बनाउनु,
- शिक्षण सिकाइसँग सम्बन्धित विषयवस्तुमा निपूर्ण शिक्षकको सुनिश्चितता गर्नु,
- विद्यालयका सबै तहमा सक्षम, प्रतिबद्ध र अभिप्रेरित शिक्षकहरूको प्रबन्ध गर्नु,

- विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम तथा शिक्षक सक्षमता प्रारूपको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,
- शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्नु ,

३.५.५ रणनीति

यस योजनाले तय गरेका शिक्षक व्यवस्थापन र पेसागत विकास सम्बन्धी लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू पूरा गर्नका लागि निम्नानुसारका रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछः

१. संघीय सरकारले पहिचान गरेका आवश्यक दरबन्दीका लागि संघीय तथा प्रदेश सरकारसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
२. शिक्षक विद्यार्थी अनुपातको आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण तथा थप गर्ने ।
३. रिक्त शिक्षक दरबन्दीको प्रक्षेपणका आधारमा शैक्षिक सत्रको पहिलो महिनामा शिक्षक नियुक्ति गर्ने ।
४. विद्यालयमा नियुक्ति गरिने निजी स्रोतका शिक्षक कर्मचारीहरूको सेवा,सर्त र पारिश्रमिकमा मापदण्ड तोकी एकरूपता कायम गर्ने ।
५. शिक्षक दरबन्दीको अभावलाई तत्काल परिपूर्ति गर्न पालिका अनुदानका शिक्षकहरू नियुक्ति र परिचालनमा वृद्धि गर्ने ।
६. शिक्षकको उत्प्रेरणा र मनोबललाई उच्च राख्न कार्यसम्पादन र नतिजाका आधारमा पुरस्कार र सम्मान गर्ने कार्यको थालनी गर्ने ।
७. शिक्षकको निरन्तर पेसागत विकासका लागि मागमा आधारित शिक्षण सिप विकाससम्बन्धी सेवाकालीन तालिमको व्यवस्था गर्ने ।
८. स्थानीय तहमा शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत शिक्षकलाई निरन्तर पेसागत सहयोग उपलब्ध गराइनेछ । यसका लागि स्थानीय तहमा विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह गठन, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक तथा अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग पद्धतिको विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइने ।
९. Teacher Task on Time and Time and task को परिपालना र पूर्वपाठको तयारीमा जोड दिइने ।
१०. शिक्षकहरूका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षणमा प्रयोग गर्नका लागि शिक्षक तालिमको व्यवस्था गर्ने ।
११. सकारात्मक सोच विकासका लागि प्रत्येक वर्षमा एकपटक पेसागतसीप विकास र उन्नोयनमा लगाउने गरी अवलोकन भ्रमण कार्यक्रमको थानली गर्ने ।
१२. विद्यालयमा शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने ।
१३. शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको बृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गर्ने ।
१४. शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको बृत्ति विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धतिको विकास गर्ने ।
१५. शिक्षक नियुक्ति, सरुवा तथा तालिम र पेसागत विकासमा सहभागिता गराउँदा विद्यार्थीको सिकाइमा कुनै अवरोध नहुने पद्धति विकास गर्ने ।

३.५.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

सबै विद्यालयहरूमा सक्षम र अभिप्रेरित शिक्षकको व्यवस्था भई विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सुधार हुने ।

प्रमुख नतिजा:

यस योजनाको सफल कार्यान्वयनसँगै पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको क्षेत्रमा निम्नानुसारका नतिजाहरू प्राप्ति हुनेछन् :

- राष्ट्रिय शिक्षक सक्षमता कार्यढाँचाको आधारमा शिक्षक तयारी, छनौट र पेसागत विकास हुने
- शिक्षक तयारीका कोर्सहरूमा प्रयाप्त विषयगत तथा शिक्षण सिकाइसम्बन्धी सक्षमता विकास हुने
- शिक्षण पेसा थप प्रतिस्पर्धी र सम्मानित हुने
- पेसागत विकासका प्रावधानहरूको विस्तार र सुदृढीकरण हुने
- शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत निरन्तर पेसागत सहयोग प्राप्त हुने
- शिक्षकको उपस्थिति, शिक्षण विधि तथा तौरतरिका र कार्यसम्पादनमा सुधार हुने
- शिक्षक विद्यार्थी अनुपातका आधारमा तहगत, क्षेत्रगत र विषयगत रूपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान/पुनर्वितरण हुने
- शिक्षकको आपूर्ति नियमित रूपमा हुने
- शिक्षकको बृत्ति विकासका लागि परादर्शी, र बस्तुनिष्ठ आधारसहितको पद्धति स्थापित हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

यस पञ्चवर्षिय शिक्षा योजना (२०८०/०८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका शिक्षक व्यवस्थापन र पेसागत विकास सम्बन्धी लक्ष्य र उद्देश्यहरु पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरुको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरुको प्राप्तिका लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप र ति क्रियाकलापहरुको भौतिक लक्ष्यलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३.५ शिक्षक व्यवस्थापन र पेसागत विकास सम्बन्धि क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०८०-२०८४					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	प्रचलित शिक्षा ऐन तथा नियमावली अनुरूप विद्यार्थी संख्या, आवश्यकता र विषयको आधारमा शिक्षक नियुक्ति, सरुवा तथा पूर्णवितरण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
२	विद्यालयमा भएको शिक्षकको अपर्याप्ततालाई पूरा गर्न पालिका अनुदानका दरबन्दीको सिर्जना तथा पदपूर्ति गर्ने	संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	५०	पालिका र विद्यालय
३	करार तथा विद्यालय स्रोतबाट नियुक्ति हुने शिक्षकहरुको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक मापदण्ड तथा कार्यविधि तयार गर्ने	आअ		१					पालिका र विद्यालय
४	शिक्षण पेशाप्रति दक्ष, क्षमतावान तथा व्यक्तिहरुको आकर्षणका लागि प्रोत्साहन मूलक कार्यक्रमहरुको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
५	विद्यालयमा शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
६	अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, सीमान्तकृत वर्गका व्यक्तिहरुलाई शिक्षण पेसामा सहभागि गराउन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
७	विद्यालयमा नियमित शिक्षण सिकाइ सुनिश्चित गर्न तथा विद्यार्थीको नतिजालाई शिक्षकको कार्यसम्पादन स्तरसँग जोडन उपयुक्त मापदण्डको विकास गर्ने	संख्या		१				१	पालिका र विद्यालय
८	सिकाइ स्तर कमजोर भएका विद्यार्थीहरुका लागि विशेष सहयोगी कक्षाहरु सञ्चालन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
९	सहयोगी कक्षाले मात्र सिकाइमा सुधार हुन नसक्ने विद्यार्थीहरुका लागि थप उपचारात्मक शिक्षण पद्धति लागु गर्ने	आ.अ	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
१०	अपाङ्गता भएका तथा विद्यालय शिक्षाको पहुँचमा आउन नसकेका	आ.अ	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र

	बालबालिकाका लागि विशेष किसिमको व्यवस्था गर्ने									विद्यालय
११	सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा क्रमस पुस्तकालय र पुस्तक कुनाको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका,विद्यालय
१२	माध्यमिक विद्यालय हुदै क्रमस सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा सूचना प्रविधि प्रयोगशाला र विज्ञान प्रयोशालाको स्थापना र सञ्चालन गर्ने	संख्या	१	१	१	१	१	५		संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१३	शिक्षकको क्षमता विकास तथा शिक्षण प्रति उत्प्रेरणा जगाउनका लागि आवश्यक तालिमको प्रबन्ध गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५		संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१४	शिक्षण सिकाइमा देखापरेका समस्या समाधान तथा शिक्षकको पेशागत विकास र सहयोगका लागि विज्ञ समूह परिचालन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१५	शिक्षकका पेशागत समस्या समाधान तथा अनुभव आदानप्रदान गर्नका लागि हरेक महिनामा १ पटक शिक्षक सिकाइ समूहको बैठक सञ्चालन गर्ने	पटक	९	९	९	९	९	४५		संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१६	प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा धार सञ्चालन भएका विद्यालयमा प्रयोशालाको प्रबन्ध गर्ने	संख्या			१			१		संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१७	स्थानीय स्तरका विज्ञहरु परिचालन गरी शिक्षण तथा सिकाइ सामग्री विकास तथा त्यसको प्रयोग गर्ने कार्यको थालनी गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
१८	सिकाइलाई खोजमूलक तथा समयसान्दर्भिक बनाउनका लागि सबै विद्यालयहरूमा ईन्टरनेट सेवाको विस्तार गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√			संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१९	सिकाइमा निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनको प्रभावकारी प्रयोग तथा आवधिक परीक्षाको नतिजा विश्लेषण गरी विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सुधार गर्ने	पटक	३	३	३	३	३	१५		संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
२०	उत्कृष्ट सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउने शिक्षकहरूलाई पुरस्कृत तथा सम्मान गर्ने	संख्या	३	३	३	३	३	१५		पालिका र विद्यालय
२१	शिक्षकले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विताउने समयमा बृद्धि गर्नका लागि अनिवार्य रुपमा योजना बनाइ कार्यान्वयन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
२२	विद्यालयमा आधारित सुपरिवेक्षण तथा शिक्षकको पेशागत सहयोगका लागि अनुगमन तथा पृष्ठपोषण पद्धतिलाई मजबुत बनाउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय

३.६ अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ

३.६.१ परिचय

शिक्षा देश विकासको मेरुदण्ड हो । यो मानव जीवनलाई सरल र सहज बनाउने आधार भएकाले पनि सवैलाई सार्वजनिक शिक्षाको सुनिश्चित हुनु अपरिहार्य छ । शिक्षा पाउनु मानिसको मौलिक हक भएकाले औपचारिक शिक्षावाट मात्र सवैलाई समय सुहाउदो सार्वजनिक शिक्षाको सर्वसुलभ पहुँच नहुने हुदा औपचारिक शिक्षाको दायरामा नसमेटिएका नागरिकलाई विविध तरिकावाट समय सापेक्ष ज्ञान सिप र व्यवहारमा सकारात्मक परिवर्तन गराउन जीवन पर्यन्त चलिरहने शिक्षा नै अनौपचारिक शिक्षा हो । अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समूहका लागि आफ्नो लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ । निरक्षरका लागि साक्षरता साक्षरका लागि , साक्षरोत्तर, सिकाइ अवसरका लागि स्तरबृद्धि, शिक्षासँग सिप र आमदानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ । अनौपचारिक शिक्षाका माध्यमबाट साक्षर बनाउनु आजको आवश्यकता र राज्यको दायित्व हो ।

सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइमा अवसर दिगो विकासको मूलमर्म रहेकाले विगतको साक्षरताका कार्यक्रमबाट साक्षर बनेका नवसाक्षरहरूका लागि मागमा आधारित निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको अवसर उपलब्ध गराउनु पर्नेछ । औपचारिक शिक्षाको संरचना बाहिर रहेका युवा , महिला र प्रौढहरूका लागि कार्यमूलक साक्षरता ,आयआर्जन ,समूह साझेदारी लगायतका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सकिनेछ । सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्तरोन्नति गरी यिनिहरूकै अगुवाइमा कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनेछन । संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले अवलम्बन गरेको सिद्धान्त, दिगो विकासका लक्ष्य ४ तथा आवधिक योजनाले अपेक्षा गरेको प्रत्येक नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासँगै अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले योगदान गर्दछ । यसका लागि अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइको पहुँचको विस्तार, गुणस्तरको अभिवृद्धि र संस्थागत क्षमताको विकास गर्नु पर्दछ ।

यस खण्डमा अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइको वर्तमान अवस्था विश्लेषणका आधारमा चुनौतीहरू पहिचान गरी पहिचान गरिएका चुनौतीहरूको सामना गर्ने किसिमका अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका कार्यक्रमहरूको लक्ष्य , उद्देश्य, रणनीतिहरू ,प्रमुख नतिजा र प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्यहरू यसमा समावेश गरिएको छ ।

३.६.२ वर्तमान अवस्था

जाजरकोट जिल्ला नेपालकै २४ औँ जिल्लाका रुपमा वि.स. २०७३ फागुन २८ मा साक्षर जिल्ला घोषणा भइसकेको छ साथै साक्षर जिल्लाको रुपमा घोषणा भएसँगै यस पालिका पनि साक्षर जिल्लाको एक पालिकाको रुपमा चिनिन्छ । यस नगरपालिका भित्र ५ वटा सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरू सञ्चालनमा रहेका छन । उक्त समूहहरूमा साक्षरता शिक्षा तथा साना तिना स्वरोजगार उन्मुख कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा रहेका छन ।

चुनौती र अवसरहरू:

जाजरकोट जिल्ला नेपालकै २४ औँ साक्षर जिल्लाको रुपमा घोषणा भएतापनि गाउ घरमा अझै निरक्षरहरूको संख्या उल्लेख्य रहनु, नवसाक्षरहरूलाई निरन्तर शिक्षाका माध्यमबाट आयआर्जन र आत्मनिर्भर बनाउनु, सिकाइ केन्द्रहरूको भौतिक,आर्थिक र मानवीय पूर्वाधार बलियो बनाउनु,सिकाइ केन्द्रहरूलाई अनौपचारिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूमा प्रभावकारी अगुवाइ गर्न सक्ने बनाउनु, औपचारिक शिक्षा र अनौपचारिक शिक्षाका बिचमा सह सम्बन्ध कायम गर्नु , युवा तथा प्रौढहरूमा कार्यमूलक साक्षरता र पढ्ने बानीको विकास गर्नु, अनौपचारिक शिक्षा झाराटार्ने प्रवृत्तिबाट मुक्त

गर्नु, अनौपचारिक शिक्षालाई सञ्चार प्रविधिसँग जोड्नु, समाजले पठन संस्कृतिलाई जीवनको अभिन्न अङ्ग बनाउनु, औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चितहरूका लागि भरपर्दो र सुलभ औपचारिक, खुला तथा वैकल्पिक शिक्षामा पहुँच र निरन्तरता प्रदान गर्नु, पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता र व्यावहारिकता, स्रोत परिचालनमा प्रभावकारिता वृद्धि गर्नु जस्ता अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी चुनौतीहरू रहेका छन्।

यसैगरी शिक्षा विकासको क्षेत्रमा नेपाल सरकारले अन्तर्राष्ट्रिय मञ्चमा शिक्षासम्बन्धी विभिन्न प्रतिबद्धताहरूमा हस्ताक्षर गर्नु, नेपालको सविधान २०७२ मा सबैलाई अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा दिने संवैधानिक व्यवस्था हुनु, समृद्ध नेपाल सुखी नेपाली लगायत समृद्ध कर्णाली सुखी कर्णालीबासि बनाउने संघीय एवम् प्रदेश सरकारको दिर्घकालिन सोच राख्नु, विभिन्न सञ्चार माध्यमहरूबाट साक्षरता अभियान सञ्चालन हुनु, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको स्थापना तथा अनुदानको व्यवस्था हुनु, अनौपचारिक शिक्षा नीति, खुला तथा वैकल्पिक शिक्षाको व्यवस्थापन हुनु, नेपालमै पढन चाहनेका लागि खुला विश्वविद्यालयको स्थापना हुनु, शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय तहमा दिनु, शिक्षामा तीनै तहका सरकारको साझा अधिकार रहनु जस्ता अवस्थाहरू अनौपचारिक शिक्षाको अवसरका रूपमा देखापरेका छन्।

३.६.३ लक्ष्य

अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ मार्फत नागरिकको जीवनस्तरमा सुधार गर्ने।

३.६.४ उद्देश्य

अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइ मार्फत नागरिकहरूको जीवनस्तरमा सुधार ल्याउनका लागि यस योजनाले निम्न उद्देश्यहरू तय गरेको छः

- सबै नागरिकका लागि समावेशी तथा समतामूलक साक्षरता र आजीवन सिकाइका अवसर सुनिश्चित गर्नु
- औपचारिक, अनौपचारिक तथा अरिक्तिक शिक्षा बीच अन्तरसम्बन्ध स्थापित गर्नु
- समय सान्दर्भिक रूपमा अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइका लागि संस्थागत सुदृढीकरण गर्नु
- स्थानीय तहलाई पूर्ण साक्षर पालिका घोषणा गर्नु

३.६.५ रणनीति

यस योजनाले तय गरेका निरन्तर शिक्षा, खुला सिकाइ, अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ र शिक्षा सम्बन्धी लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू पूरा गर्नका लागि निम्नानुसारका रणनीतिहरू अवलम्बन गरिने छः

१. यस नगरपालिका भित्र सञ्चालित सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको आवश्यकताका आधारमा समायोजन, पुनर्संरचना तथा पुनर्वितरण गर्ने।
२. सामुदायिक सिकाइ केन्द्र, विद्यालय, स्थानीय गैर सरकारी संघ संस्थाहरू, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम, अभिभावक परिचालन गरी साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षाहरू सञ्चालन गरिने सिकाइका आवश्यकताअनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुलहरू र भाषिक विविधता अनुरूपका सामग्रीको प्रयोग गर्ने।
३. सरोकारवालाहरूसँगको समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय, वैकल्पिक, खुला तथा परम्परागत विद्यालयहरूको सुदृढीकरण गर्ने।
४. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई आधारभूत सुविधा सम्पन्न विद्युतीय पुस्तकालय, सामुदायिक सूचना केन्द्र, एफ.एम. सञ्चालन र सेवा प्रवाह गर्ने बहुउद्देश्यीय संयन्त्रका रूपमा सुदृढीकरण गरी समावेशी एवम् समतामा

आधारित आजीवन सिकाइको थलोका रूपमा विकास गरिने नवसाक्षरहरूलाई मागमा आधारित समुदायस्तरमा निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।

५. साविकका समूहहरूमा महिलाहरूको क्षमता विकास, आयआर्जन, उद्यमशीलता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
६. यस क्षेत्रका महिलाहरूलाई समूह सञ्जालीकरणमा आवद्ध गर्दै महिला विकास , सीप विकास , उद्यमशीलता र समुदाय सचेतीकरण जस्ता कार्यहरूको सिकाइ केन्द्रहरू मार्फत अगुवाइ गर्ने ।
७. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूलाई सर्वसाधारण नागरिकहरूको पहुँचमा पुग्नेगरी व्यवस्थित गर्ने ।
८. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूमा कार्यरत सामाजिक परिचालिकाहरूको क्षमता विकास गर्ने ।
९. मागमा आधारित तालिमका कोर्षहरू तयारी तथा कार्यान्वयन गर्ने औपचारिक शिक्षा र अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रमहरूलाई परिपूरकको रूपमा सञ्चालन गर्ने ।
१०. सामुदायिक सिकाइ केन्द्रको अगुवाइमा अभिभावक शिक्षा, किशोरी शिक्षा , बालविवाह न्यूनीकरण, वातावरणीय संरक्षण जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने ।
११. विद्यार्थी परिचालन मार्फत पहिचान भएका निरक्षरहरूलाई (Each one Teach one) पद्धतिका माध्यमले साक्षर तुल्याउने कार्य गर्ने ।

३.६.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि:

सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसर प्राप्त हुने ।

प्रमुख नतिजा:

यस योजनाको सफल कार्यान्वयन भएसँगै अनौपचारिक शिक्षा, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका क्षेत्रमा निम्नानुसारका प्रमुख नतिजाहरू प्राप्ति हुनेछन:

- सबै नागरिकका लागि साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइका अवसरहरू प्राप्त हुने
- अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संरचनागत व्यवस्था तयार भई सञ्चालन हुने
- सिकारूको आवश्यकताअनुसार जीवनपर्यन्त सिकाइका सामग्रीहरू कार्यान्वयन हुने
- सामुदायिक सिकाइ केन्द्र आजीवन सिकाइको केन्द्रका रूपमा विकास हुने
- अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइबाट आर्जित ज्ञान तथा सिपको पहिचान एवम् प्रमाणीकरण गरी समकक्षता प्रदान हुने
- अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्बन्धी तथ्याङ्क अध्यावधिक हुने
- स्थानीय तह पूर्ण साक्षर घोषणा हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

यस पञ्चवर्षीय शिक्षा योजना (२०८०/०८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ सम्बन्धी लक्ष्य र उद्देश्यहरू पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरूको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरूको प्राप्तिका लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप र ति क्रियाकलापहरूको भौतिक लक्ष्यलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं.३.६ अनौपचारिक शिक्षा, जीवनपर्यन्त सिकाइ क्रियाकलापहरू र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०८०-२०८४					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	हाल नगरपालिका अन्तर्गत सञ्चालन भएका सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको आवश्यकताका आधारमा समायोजन, पुनर्संरचना तथा पुनर्वितरण गर्ने	पटक		१				१	संघ, पालिका
२	सबै सामुदायिक केन्द्रहरूको सञ्चालनका लागि आवश्यक न्युनतम भौतिक पूर्वाधारको विकास तथा सुदृढीकरण गर्ने	संख्या	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश र पालिका
३	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा कार्यरत सामाजिक परिचालिकाहरूको क्षमता विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश र पालिका
४	नगरपालिका अन्तर्गतका विभिन्न वडाहरूमा निरक्षरहरूको तथ्याङ्क संकलन गरी तथ्याङ्कगत विवरण तयार पार्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	पालिका र सिकाइ केन्द्र
५	निरक्षर व्यक्तिहरूका लागि साक्षरता तथा साक्षरोत्तर शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, पालिका र सिकाइ केन्द्र
६	पालिका अन्तर्गतका सामुदायिक केन्द्रहरूलाई साक्षरता र साक्षरोत्तर शिक्षाका लागि सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूलाई परिचालन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, पालिका र सिकाइ केन्द्र
७	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूमा पुस्तकालयको व्यवस्था गरी समुदायका व्यक्तिहरूको पहुँचमा पुऱ्याउने	संख्या	१	१	१	१	१	५	संघ, पालिका र सिकाइ केन्द्र
८	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत विभिन्न समूह गठन गरी तिनीहरूलाई आयआर्जन मूलक कार्यक्रमहरूमा सहभागी गराउने	पटक	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश, पालिका र सिकाइ केन्द्र
९	सरकारी तथा गैर सरकारी निकायसँग साझेदारी र सहकार्य गर्दै अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र सिकाइ केन्द्र

१०	मौलिक तथा परम्परागत ज्ञानमा आधारित सामग्री विकास विकास गरी त्यसको प्रभावकारी प्रयोगमा सहयोग पुऱ्याउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र सिकाइ केन्द्र
११	सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग मार्फत साक्षरता शिक्षा एव जनचेतनामूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र सिकाइ केन्द्र
१२	उमेर र सिकारुको आवश्यकता अनुसार सिकाइ सामग्रीको विकास तथा प्रयोग गरी त्यसबाट प्राप्त सिकाइको प्रमाणीकरण गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र सिकाइ केन्द्र
१३	नगरपालिकालाई पूर्णसाक्षर पालिका घोषणा गर्ने	पटक						१	नगरपालिका

३.७ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकास तालिम

३.७.१ परिचय

प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा सीप विकास र आयआर्जनसंग जोडिएको हुन्छ । अर्थात यो शिक्षाले मानिसलाई कामको संसारसंग जोडने काम गर्दछ । यसलाई अझ सरल भाषामा बुझनुपर्दा गरिखाने शिक्षा पनि भन्न सकिन्छ । व्यक्तिलाई व्यवहारिक र रोजगार उन्मुख बनाउन तथा सीपयुक्त जनशक्तिको रूपमा विकास गराउनका लागि प्रदान गरिने शिक्षालाई प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा भनिन्छ । उदाहरणका लागि सिकर्मी, डकर्मी, डाक्टर, भेटनरी जे.टी.ए.इन्जिनियर लगायतका सीपयुक्त जनशक्ति तयार पार्ने खालको शिक्षालाई प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा भनिन्छ । नेपालको सन्दर्भमा हरेक क्षेत्रको विकासका लागि साधारण र प्राविधिक जनशक्तिका बीच सन्तुलन कायम राख्नुपर्ने तथ्यलाई मनन गर्दै पछिल्लो समयमा साधारण शिक्षा संगसंगै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिमका क्षेत्रमा उल्लेख्य लगानी वृद्धि गर्दै लगेको छ । हाल कृषि, भेटनरी, सब ओभरसियर, इन्जिनियरिङ, चिकित्सा विज्ञान, कम्प्युटर लगायतका क्षेत्रमा दक्ष जनशक्तिको माग उच्च रहेकोले प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा र सीप विकासका तालिमका कार्यक्रमहरूलामा प्रयास लगानी गरी त्यसमा सबै लिङ्ग, अपाङ्गता, गरिबी, सीमान्तकृत आर्थिक सामाजिक रूपले पछि परेको समुदाय लगायतका वर्गको समतामूलक पहुँच, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्दै श्रम बजारसँग आबद्ध गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिन्छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले श्रम बजारको आवश्यकताका आधारमा सीप नक्साङ्कन गरी तोकिएको मापदण्डका आधारमा सबै स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप प्रदायक संस्थाहरूको स्थापना गरिने छ भन्ने कुरालाई अघि सारेको छ । त्यसरी नै प्रत्येक प्रदेशमा कम्तिमा एउटा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सीप विकासका विषयगत प्रयोगशाला सहितका अनुसन्धानशालाहरू स्थापना गरिनेछ भनी उक्त नीतिमा उल्लेख गरिएको छ । यसै सन्दर्भमा १५ औं आयोजनाले यूवाका लागि स्थानीय तहमा प्राविधिक तथा व्यवसायिक सिप विकासको अवसर र पहुँच सुनिश्चित गर्न प्रत्येक सामुदायिक विद्यालयमा एउटा प्राविधिक धारको विद्यालय संचालन गर्ने लक्ष्य लिएको छ ।

औपचारिक रूपमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको सुरुवात वि.सं. १९९९ सालमा स्थापित प्राविधिक तालिम शिक्षालय (हालको पुलचोक इन्जिनियरिङ्ग कलेज)बाट भएको हो । नेपालमा विद्यालय शिक्षालाई जीवन उपयोगी बनाउने उद्देश्यले विद्यालय तहमा व्यावसायिक सीप र ज्ञान सिकाउने प्रयास वि.सं. २००४ सालदेखि नै शुरु भएको हो । नयाँ शिक्षा पद्धतिको योजना २०२८ ले शिक्षालाई व्यावसायिक बनाउने सवालमा उल्लेख्य योगदान गरेको देखिन्छ । माध्यमिक तहलाई श्रम शिक्षाको रूपमा विकास गर्ने र त्यसको जगमा उच्च शिक्षालाई प्राविधिक/व्यावसायिक र रोजगारमूलक बनाउनु पर्ने हुन्छ । यसै कुरालाई मध्यनजर राखी माध्यमिक तह कक्षा ९-१२ मा प्राविधिक धारको व्यवस्था गरिएको भएता पनि सबै स्थानमा विविध समस्याका कारण प्राविधिक धारका विद्यालय सञ्चालन हुन सकेका छैनन । प्राविधिक धारमा विद्यार्थी भर्ना गर्दा गुणस्तर भन्दा पहुँचलाई प्राथमिकता दिने गरी कोर्स डिजाइन गरिएको र कक्षा ११-१२ मा पुगेपछि साइन्सको कोर्स थप गरिएको कारण कठिनाइस्तर बढेकोले प्राविधिक धार पूरा गर्ने विद्यार्थीहरूको दर न्यून रहेको छ ।

३.७.२ वर्तमान अवस्था

प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषद् अन्तर्गत सञ्चालित श्री त्रिभुवन मा.वि. नलगाड- ७, दल्लि जाजरकोटमा कृषि प्राविधिक (३ वर्षे वाली विज्ञान) र वीरेन्द्र हिमालय मा.वि. नलगाड - १२, तल्लुमा ३ वर्षे इन्जिनियरिङ डिप्लोमा कार्यक्रममा सञ्चालनमा रहेका छन् । यसैगरी उक्त कार्यक्रमका लागि २ जना पूर्णकालीन प्रशिक्षकहरूको नियुक्ति गरिएको छ । प्राविधिक शिक्षा तथा व्यवसायिक तालिम परिषदले वार्षिक निःशुल्क छात्रवृत्ति

अन्तरगतका विद्यार्थीहरू यस विद्यालयमा पठाइरहेको छ भने यस पालिकाबाट ल्याव सामाग्री खरिदका लागि रु दुई लाख अनुदान सहयोग उपलब्ध गरिएको छ।

चुनौती तथा अवसरहरू:

प्राविधिक शिक्षा आजको अपरिहार्य आवश्यकता भन्ने यथार्थ हुदाँहुदै पनि प्राविधिक शिक्षा तर्फ दक्ष प्रशिक्षक र जनशक्तिलाई टिकाइराख्नु, उत्पादित जनशक्ति र श्रम बजारको मागबीचको तालमेल मिलाउनु, कार्यक्रमको लक्षित कोटा अनुसारका विद्यार्थी सङ्ख्याको उपलब्धता नहुनु, छोटो अवधिका तालिम प्रदायक संस्थाहरूको व्यवस्थापन र नियमनमा वृद्धि गर्नु, प्रयोगात्मक कक्षा र ओ.जे.टि. लाई व्यवहारीक रूपले कार्यमूलक बनाउनु, सबै वर्गका विद्यार्थीहरूका लागि प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षाको पहुँच विस्तार गर्नु, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई उद्घमशीलता विकासमा केन्द्रित गर्नु, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षामा सार्वजनिक क्षेत्रको बृद्धि र लागत साझेदारी सिद्धान्तका आधारमा स्रोत परिचालन गर्नु, आवश्यक पर्ने भौतिक पूर्वाधार, ल्याब लगायतको व्यवस्थापन गर्नु, प्राविधिक र व्यावसायिक शिक्षा संचालनको लागि आवश्यक पर्ने बजेटको व्यवस्थापन गर्नु, स्रोत साधनमा आधारित उद्यमी र व्यवसायी उत्पादन गरी आर्थिक उपार्जन सहित समृद्धि प्राप्त गर्ने प्राविधिक शिक्षाको योजना र कार्यन्वयन गर्नु जस्ता कुराहरू यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतिहरू हुन।

यसैगरी विविध चुनौतीहरू सँगसँगै प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक सिपको क्षेत्रमा नगरपालिका ले लगानी गर्नु, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रति सरोकारवालहरूको चासो बढ्दै जानु, प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गर्ने गरिव तथा जेहेन्दार विद्यार्थीहरूका लागि यस नगरपालिका ले वार्षिक रूपमा छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्नु, प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा संघीय तथा प्रदेश सरकारको उच्च प्राथमिकतामा पर्नु, सीटिइभिटी अन्तरगतका विभिन्न तहका सिपमूलक र उद्घमशीलमा आधारित व्यावसायिक र रोजगारमूलक प्रकृतिका प्राविधिक विषय र कार्यक्रमहरूलाई व्यवस्थित बनाउन सकिने आधार हुनु, उपलब्ध प्राकृति स्रोत र साधनको अधिकतम उपयोग गर्दै परम्परागत सीप र प्रविधिलाई व्यावसायिक सीप र रोजगारीसँग जोड्नका लागि उपयुक्त वातावरण हुनु, आदिलाई यस क्षेत्रका प्रमुख अवसरको रूपमा लिन सकिन्छ।

३.७.३ लक्ष्य

उत्पादनशील जनशक्तिलाई आवश्यकता अनुसारका व्यावसायिक तथा पेसागत क्षेत्रहरूमा प्रयाप्त दक्षता हासिल हुने गरी सिपमूलक शिक्षा र तालिम उपलब्ध गराई जनताको आर्थिक स्तरमा सुधार ल्याउने।

३.७.४ उद्देश्य

यस योजनाले प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक शिक्षा सम्बन्धी निम्नलिखित उद्देश्यहरू तय गरेको छ :

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासमा सबै वर्गका विद्यार्थीहरूको पहुँच अभिवृद्धि गर्नु,
- यस नगरपालिका मा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका अवसर सृजना गर्न विविध संयन्त्र विकास गर्नु,
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकासका कार्यक्रमहरूलाई सान्दर्भिक, उपयोगी र गुणस्तरीय बनाउनु।

३.७.५ रणनीति

यस योजनाले तय गरेका प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक सिप विकास सम्बन्धी लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू हासिल गर्नका लागि निम्नलिखित रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछ:

१. नगरपालिका अन्तर्गत सञ्चालित प्राविधिक शिक्षालयको संस्थागत क्षमता वृद्धि गरी प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक शिक्षाका कार्यक्रमहरूमा सबै वर्गको समतामूलक पहुँच अभिवृद्धि गर्ने ।
२. प्राविधिक शिक्षामा अध्ययन गर्ने आर्थिक तथा सामाजिक रूपले विपन्न परिवारको विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्ति तथा अन्य सेवा सुविधामा वृद्धि गर्ने ।
३. हालसम्मको उत्पादित जनशक्ति, श्रमबजारको माग र आवश्यकतालाई मूल्याङ्कन गरी प्राविधिक शिक्षा तर्फ थप विषय र कार्यक्रमहरूको विस्तार गर्ने ।
४. एसइइ र कक्षा १२ को उत्कृष्ट नतिजा ल्याउने यस नगरपालिका मा सञ्चालित प्रत्येक माध्यमिक तहका विद्यालयहरूमा अध्ययन गरेका कम्तिमा २ जना (१छात्र/१छात्रा) मेधावी विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक प्राविधिक शिक्षामा आकर्षण गर्न छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने ।
५. विद्यालय शिक्षाको आधारभूत तहदेखि नै व्यवहार कुशल सिपहरू (SOFT SKILL) को विकास गर्ने ।
६. प्राविधिक शिक्षाका लागि इच्छुक विद्यार्थीहरूलाई प्राविधिक शिक्षाप्रति आकर्षित गर्न प्राविधिक शिक्षालय र अन्य विद्यालयहरूको बीचमा समन्वय र साझेदारीका कार्यक्रमको विकास गर्ने ।
७. प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम मार्फत उत्पादित जनशक्तिलाई प्रतिस्पर्धी क्षमता विकास र श्रम बजारसँग आबद्ध गर्ने ।
८. युवाहरूलाई खोज र नवप्रवर्तन (Innovation) का लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न ।
९. प्राविधिक शिक्षा पढेका युवाहरूलाई उद्यमशीलता विकासको लागि व्यावसायिक कार्यको सुरुवात गर्न ऋण तथा अनुदानको व्यवस्था गर्ने ।
१०. प्राविधिक तथा व्यावसायिक सीप सम्बन्धी छोटो अबधिको तालिम र सिप विकासको लागि समन्वय र सहकार्य गर्ने ।
११. प्राविधिक शिक्षाको गुणस्तर सुनिश्चितता तथा सुधारका लागि आवश्यक मापदण्डको विकास र कार्यान्वयन गर्ने ।

३.७.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकता अनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरूमा पर्याप्त दक्षता हासिल गरी उत्पादनशील, रोजगारी, स्व-रोजगारी र जीविकोपार्जनका क्षेत्रबाट आर्थिक स्तर सुधार गरेको हुने ।

प्रमुख नतिजा:

यस योजनाको सफल कार्यान्वयन सँगै उच्च शिक्षामा निम्नलिखित नतिजाहरूको प्राप्ति हुनेछ:

- पालिकामा प्राविधिक धारका माध्यमिक विद्यालयहरूको स्थापना भई सञ्चालन हुने,
- सञ्चालन भएका विद्यालयहरूको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधारहरूको विकास हुने,
- पालिकामा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा उत्पादनशील जनशक्तिले आवश्यकता अनुसारका प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिपका क्षेत्रहरूमा पर्याप्त अवसर प्राप्त गरेको हुने,
- पालिकाभित्र सञ्चालित प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रमा सञ्चालित संस्थाहरूबाट सञ्चालन हुने कार्यक्रमहरूको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा अभिवृद्धि हुने,

- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका क्षेत्रहरू उत्पादन र आर्थिक उपार्जनसँग जोडिने,
- स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सिप तथा क्षेत्रहरूको पहिचान, प्रमाणिकरण तथा प्रबर्द्धन हुने,
- प्राविधिक शिक्षा मार्फत तालिममा खोज, नवपर्वतन तथा उद्यमशीलतामा अभिवृद्धि भएको हुने,
- उत्पादनशील, रोजगारी, स्व-रोजगारी र जीविकोपार्जनका अवसरमा बृद्धि हुने,
- प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिपका क्षेत्रमा सार्वजनिक, निजी तथा सामूदायिक सहभागितामा लगानी अभिवृद्धि हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

यस पञ्चवर्षिय शिक्षा योजना (२०८०/०८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमका लक्ष्य र उद्देश्यहरु पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरुको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरुको प्राप्तिका लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप र ति क्रियाकलापहरुको भौतिक लक्ष्यलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका नं. ३.७ प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम कार्यक्रमका प्रमुख क्रियाकलापहरु तथा लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०८०-२०८४					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	आवश्यकता र उपलब्ध पूर्वाधारका आधारमा प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनका लागि प्राविधिक धारका माध्यमिक विद्यालयहरु स्थापना र सञ्चालन गर्ने	पटक				१		१	संघ, परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
२	प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन भएका विद्यालयहरुको न्युनतम भौतिक पूर्वाधार विकास तथा सुधार गर्ने	संख्या		१			१	२	संघ, परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
३	आवश्यकतामा आधारित बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना, सञ्चालन तथा नियमनको योजना तयार पार्ने	संख्या			१			१	संघ, परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
४	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षासँग सम्बन्धित छोटो अवधिका सिपमूलक तालिम कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	पटक		१	१	१	१	४	संघ, परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
५	गुणस्तरीय शिक्षा तथा सीप विकासका लागि दक्ष तथा पेशाप्रति प्रतिबद्ध प्रशिक्षकहरुको व्यवस्था गर्ने	संख्या		२		२		४	संघ, परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
६	प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गर्ने गरिव, जेहेन्दार तथा अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरुका लागि छात्रवृत्ति कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या	४	४	४	४	४	२०	संघ, परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
७	पालिका स्तरमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यक्रमहरु तर्जुमा गर्ने	पटक		१				१	संघ, परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
८	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम कार्यक्रम मार्फत खोज तथा नवपर्वर्तनात्मक कार्यलाई प्रोत्साहन दिने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
९	स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सिपहरुको पहिचान, प्रमाणिकरण तथा प्रबर्द्धन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	परिषद , पालिका र विद्यालय

१०	बैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेको अनुभव र सिपको खोजी, प्रमाणिकरण तथा उपयोग सम्बन्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक		१		१		२	संघ, परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
११	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमबाट उत्पादित जनशक्तिलाई उद्यमशीलताका लागि आवश्यक आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने	संख्या	२	४	४	४	४	१८	संघ, परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय
१२	आर्थिकरूपमा पिछडिएका प्रतिभावान तथा सीमान्तकृत, दलित, अपाङ्गता भएका, लोपोन्मुख जाति/जनजाति, महिला विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सृजना गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, परिषद ,प्रदेश,पालिका र विद्यालय

परिच्छेद ४

अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू

यस परिच्छेदलाई योजना अवधिभरमा सञ्चालन गरिने शिक्षाका मुख्य उपक्षेत्रका क्रियाकलापहरूसँग अन्तरसम्बन्धित विषयक्षेत्रहरू शैक्षिक समता र समावेशीकरण, दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम, आपतकालीन तथा सङ्कटकालीन अवस्थामा शिक्षा, विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास र विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि समावेश गरी तिनीहरूको विश्लेषण गरिएको छ । योजनाको यस खण्डमा प्रत्येक क्षेत्रहरूको वर्तमान अवस्था तथा चुनौति र अवसरहरूको पहिचान गरी सम्बन्धित उपक्षेत्रहरूको उद्देश्य, रणनीति, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्धारण गर्ने कार्य भएको छ ।

४.१ शैक्षिक समता र समावेशीकरण

४.१.१ परिचय

समावेशी शिक्षा सबै बालबालिकाका लागि विभेदरहित वातावरणमा बहुसाँस्कृतिक भिन्नतालाई सम्मान गर्दै आफ्नै समुदायमा शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्ने प्रक्रिया हो । यसले सबै किसिमका बालबालिकाहरूले सिक्न सक्छन भन्ने कुराको स्वीकार गर्दछ । समावेशी शिक्षाले बालबालिकाहरूमा भएको विभिन्नता लाई सम्मान गर्दै उनीहरूको सिक्न पाउने संबैधानिक अधिकारको प्रत्याभूति दिने कुरामा जोड दिन्छ । समाजमा आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका धेरैजसो बालबालिकाहरू शिक्षाको अवसरबाट बञ्चित भइरहेको हालको सन्दर्भमा समावेशी शिक्षा एकदमै नयाँ अवधारणा हो । यसैले विभेदरहित वातावरणमा विद्यार्थीहरूले सिक्न पाउने कुरामा जोड दिएको हुन्छ । नेपालको संविधान २०७२ को धारा ३१, ३८, ३९, ४०, ४१, ५१ (ज) ले यो अधिकारलाई नागरिकको शिक्षा प्राप्त गर्ने हकलाई स्थापित गरेको छ । सबै वर्ग र क्षेत्रका बालबालिकाको सामाजिक न्याय, पहुँच र प्रतिनिधित्वका लागि समावेशी शिक्षा आजको उपयुक्त र सान्दर्भिक मुद्दा बनेको छ । अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी महासन्धि, २००६ को धारा २४ ले अपाङ्गता भएका बालबालिकाले अन्य बालबालिकासँगै समान आधारमा समावेशी शिक्षा पाउने अधिकारलाई सुनिश्चित गरेको छ । साथै यस मान्यतालाई नेपाल सरकारले पनि स्वीकार गरी त्यो अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिमा हस्ताक्षर गरी संसदले अनुमोदन समेत गरिसकेको छ । यसैगरी संयुक्त राष्ट्रसङ्घीय मानव अधिकारसम्बन्धी विश्वव्यापी घोषणापत्र, १९४८ को धारा २९ ले समेत शिक्षा पाउने अधिकारलाई सर्वस्वीकार्य भनी उल्लेख गरेको छ भने नेपाल यस घोषणापत्रको पक्षमा उभिँदै आएको छ ।

यसैगरी नेपालले सबैका लागि शिक्षाको अन्तर्राष्ट्रिय अभियानमा आफ्नो प्रतिबद्धता जनाउँदै अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूलाई शैक्षिक मूलप्रवाहमा समावेश गरी शिक्षाको अधिकार सुनिश्चित गर्न अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि समावेशी शिक्षा नीति, २०७३ जारी गरेको छ । नेपालमा समावेशी शिक्षाको अभ्यासको इतिहास खासै लामो देखिँदैन । समावेशी शिक्षाभन्दा पनि विशेष शिक्षाको अवधारणाले नेपालमा लेबोरेटरी हाइस्कूल, २०२१, केन्द्रीय बहिरा विद्यालय नक्साल, २०२३, खगेन्द्र नवजीवन स्कूल जोरपाटी, २०२६ तथा निर्मल बालविकास केन्द्र, २०३७ खुलेका थिए ।

यस खण्डमा अपाङ्गता भएका तथा आर्थिक तथा सामाजिक क्षेत्रमा पछाडि परेका वर्गको शिक्षामा पहुँच, गुणस्तर, समता तथा समानता र व्यवस्थापकीय प्रबन्धको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गरी आगामी पाँच वर्षका लागि नलगाड नगरपालिकाको समावेशी शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने किसिमका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

यस नलगाड नगरपालिकामा संवैधानिक व्यवस्था बमोजिम अनिवार्य तथा निशुल्क आधारभूत शिक्षा र निशुल्क माध्यमिक शिक्षामा विविध विभिन्न लिङ्ग, जातजाती, अपाङ्गता भएका, अनाथ, असहाय, द्धन्द पिडित तथा विभिन्न संस्कृती तथा सम्प्रदायका र सामाजिक तथा आर्थिक रूपमा पछाडि पारिएका बालबालिकाहरु पहुँच वृद्धि गरी समावेशी शिक्षाका लागि विभिन्न प्रयासहरु गरिएको छ । विद्यालय शिक्षामा सबैको समतामुलक र समावेशी पहुँचका लागि जारी गरिएका विभिन्न नीतिगत ब्यवस्थाको कार्यान्वयन गर्नका लागि विभिन्न कार्यक्रमहरु पनि सञ्चालित छन् । बालविकास कक्षादेखि कक्षा ६ सम्मका बालबालिकाहरुका लागि दिवाखाजा, माध्यमिक तहसम्मका विद्यार्थीहरुका लागि निशुल्क पाठ्यपुस्तक तथा निशुल्क शिक्षाको व्यवस्था, कक्षा १ देखि ८ सम्मका सबै छात्रा तथा दलित विद्यार्थीहरुका लागि छात्रवृत्तिको व्यवस्था, कक्षा ९ देखि १२ सम्मका विपन्न बालबालिकाहरुका लागि विपन्न लक्षित छात्रवृत्तिको व्यवस्था, सबै कक्षाका अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरुका लागि छात्रवृत्तिको व्यवस्था तथा सिमान्तकृत, द्धन्दपिडित र शहिद परिवारका बालबालिकाहरुलाई लक्षित छात्रवृत्तिको व्यवस्था हुनुले शिक्षामा समावेशी तथा समतामुलक पहुँचका लागि सहयोग पुऱ्याएको छ। यसका साथै यस पालिकामा सञ्चालित सामुदायिक अध्ययन केन्द्रहरुले पनि आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गका नागरिकहरुका लागि जीवनोपयोगी सिकाइ मार्फत शिक्षाको मूल धारमा ल्याउने प्रयास गरेका छन ।

चुनौती तथा अवसरहरु:

आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच तथा समावेशी शिक्षाका लागि आवश्यक अपाङ्गतामैत्री पूर्वाधारको विस्तार गर्नु, समावेशी शिक्षाका लागि घरपरिवार, समुदाय र विद्यालयहरुबाट उचित सहयोग र सकारात्मक सोचको विकास गर्नु, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको सामाजिक समावेशीकरणमा अपेक्षित सुधार गर्नु, विशेष शिक्षा मार्फत गुणस्तरीय जीवनयापन र आत्मनिर्भर गराउने कार्यमा अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्नु, अपाङ्गताको प्रकृतिका आधारमा बालबालिकाका निमित्त सहज पहुच हुनेगरी विशेष प्रकृतिका शिक्षालयहरुको स्थापना र सञ्चालन गर्नु, दृष्टिविहीन बालबालिकाहरुका निमित्त आवश्यक पर्ने ब्रेललिपिका पाठ्यपुस्तक र सन्दर्भ सामग्री एवम सुस्त श्रवण भएका बालबालिकाहरुका निमित्त साङ्केतिक भाषाको सीप भएका शिक्षकहरुको उपलब्धतालाई सहज बनाउनु, विशेष शिक्षाका लागि आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्तिको उत्पादन र व्यवस्थापन गर्नु, विविध प्रकारका बालबालिकाको तथ्यांक तथा सूचनालाई अद्यावधिक गर्नु, समावेशी र विशेष शिक्षा अनुकुलन मूल्यांकन परीक्षा प्रणालीको विकास गर्नु, समाजमा विद्यमान कतिपय कुरिति र कुप्रथा विद्यमान भएको कारण समावेशी किसिमको सामाजिक संरचनाको स्थापना गर्नु जस्ता चुनौतीहरु आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच तथा समावेशी शिक्षाका क्षेत्रमा देखिएका विद्यमान चुनौतीहरु हुन् ।

यसैगरी विद्यालय शिक्षा र शिक्षक तालिम कार्यक्रम मार्फत फरक क्षमता र विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाहरुका लागि अन्य बालबालिकाहरुसँगै समावेशी किसिमबाट शिक्षण सिकाइ गर्ने कार्यलाई प्राथमिकतकापूर्वक सञ्चालन गरिनु, प्राथमिक तहका पाठ्यपुस्तकहरु २५ भन्दा बढि मातृभाषामा प्रकाशन गरी पठनपाठनका लागि प्रयोग गरिनु, विपन्न तथा विविध किसिमले पछि परेका समुदायका बालबालिकाहरुलाई विभिन्न प्रकारका आरक्षण र छात्रवृत्तिका कार्यक्रम सञ्चालन गरी मूलप्रवाहीकरण गर्ने प्रयास हुनु, शिक्षा ऐन एवम् शिक्षक सेवा आयोग नियमावलीले समेत शिक्षक छनौट प्रक्रियालाई समावेशी बनाउनु जस्ता अवसरहरु आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच तथा समावेशी शिक्षाका क्षेत्रमा देखा परेका मुख्य अवसरहरु हुन ।

४.१.३ लक्ष्य

शिक्षामा आर्थिक, सामाजिक तथा शारीरिक रूपमा कमजोर बालबालिकाहरूको पहुँच अभिवृद्धि गरी उनीहरूलाई सशक्त, स्वतन्त्र र मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम बनाउने ।

४.१.४ उद्देश्य

शिक्षामा आर्थिक, सामाजिक तथा शारीरिक रूपमा कमजोर बालबालिकाहरूको पहुँच अभिवृद्धि गरी उनीहरूलाई सशक्त, स्वतन्त्र र मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम बनाउने लक्ष्य पूरा गर्नका लागि निम्नानुसारका उद्देश्यहरू तय गरिएका छन्:

- महिला, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख समुदाय, अपाङ्गता भएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक कारणले पछाडि परेका व्यक्तिहरूलाई शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउनु,
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता वृद्धि गरी गुणस्तर सुनिश्चित गर्नु
- विविधता, समता एवम् समावेशी शिक्षाका मूल्य, मान्यता अनुकूल गुणस्तरीय सेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिको दक्षता र सक्षमता सुनिश्चित गर्नु
- शैक्षिक सुशासनका लागि विद्यमान संरचनालाई जवाफदेही बनाउनु
- पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापलगायत समग्र शैक्षिक प्रणालीमा विविधता, समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि गरी विद्यालयलाई बालमैत्री बनाउनु
- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चितता गर्नु

४.१.५ रणनीतिहरू

आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच तथा समावेशी शिक्षा सम्बन्धी लक्ष्य तथा उद्देश्यहरूको प्राप्तिका लागि निम्नानुसारका रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछः

- नगरपालिका भित्रका सबै घरधुरीको सर्वेक्षण गरी बालबालिकाहरूको अवस्था तथा आवश्यकता पहिचान गरी सोअनुसार पहुँच र सहभागिताको प्रबन्ध गर्ने ।
- सबै विद्यालयमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक अवस्था तथा शैक्षिक वातावरणको विकास गरी विशेष लक्षित समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई शिक्षा उपलब्ध गर्ने ।
- आवश्यकतामा आधारित बैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमका विभिन्न नमूनाहरूको विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गर्ने ।
- आधारभूत तहमा बहु तथा मातृभाषामा सिकाइको अवसर प्रदान गर्ने ।
- शिक्षण सिकाइमा स्थानीय भाषा, संस्कृति, भूगोल, इतिहास, ज्ञान तथा सिप समावेश गर्ने ।
- आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच तथा समावेशी शिक्षाका लागि आवश्यकता अनुसार पोशाक, स्टेशनरी तथा सिकाइ सामग्रीका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गर्ने ।
- सिकाइ क्रियाकलापलाई सहभागितामूलक बनाई विद्यार्थीका आवश्यकतालाई सम्बोधन गर्ने ।

- विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने वातावरणको सृजना गर्ने ।
- विद्यालयमा अभिभाव तथा सरोकारवालाहरु सबैको सहभागिता बढाइने ।
- आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच तथा समावेशी शिक्षाका लागि शिक्षण गर्ने सिपयुक्त जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने ।
- समूदाय, सामुदायिक अध्ययन केन्द्र, गैर सरकारी संघ संस्था, निजी क्षेत्र र विद्यालयहरूको सहभागितामा बालबालिकाहरूको शिक्षा पाउने हक सुनिश्चित गर्ने ।

४.१.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

विद्यालय तहको शिक्षामा समतामूलक पहुँच र समावेशी सहभागितासहित सबैका लागि गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित हुने ।

प्रमुख नतिजा:

यस योजनाको कार्यान्वयनसँगै आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गको पहुँच तथा समावेशी शिक्षाका क्षेत्रमा तपसिल बमोजिमका प्रमुख नतिजाहरूको प्राप्ति हुनेछ:

- महिला, दलित, जनजाती, लोपोन्मुख समूदाय, अपाङ्गता भएका, कठिन भौगोलिक अवस्थामा रहेका, जोखिममा परेका, आर्थिक रूपले विपन्न, द्वन्द्व प्रभावित तथा सामाजिक कारणले बञ्चितमा परेका सबै बालबालिकाहरूले शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउने,
- लक्षित समूहका बालबालिकाहरूको सिकाइमा सहभागिता बृद्धि भई गुणस्तर सुधार हुने,
- विविधता, समता एवम् समावेशी शिक्षाका मूल्य, मान्यता अनुकूल गुणस्तरीय सेवा प्रवाहगर्ने जनशक्तिको दक्षता र सक्षमता सुधार हुने,
- शैक्षिक सुशासनका लागि विद्यमान संरचनाहरू विकास तथा जवाफदेही हुने
- पाठ्यक्रम, पाठ्यसामग्री, शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप लगायत समग्र शैक्षिक प्रणालीमा विविधता, समता तथा समावेशीता अभिवृद्धि हुने
- सबै विद्यालयहरू, अपाङ्गमैत्री तथा बालमैत्री हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य :

यस पञ्चवर्षिय शिक्षा योजना (२०८०/०८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका शैक्षिक समता र समावेशीकरण सम्बन्धी लक्ष्य र उद्देश्यहरु पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरुको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरुको प्राप्तिका लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप र ति क्रियाकलापहरुको भौतिक लक्ष्यलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका नं. : ४.१ शैक्षिक समता र समावेशीकरणका क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०८०-२०८४					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	पालिका अन्तर्गतका विद्यालयहरुमा अध्ययनरत आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गका बालबालिकाहरुको अवस्था पहिचान गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ , प्रदेश र नगरपालिका
२	पहिचान भएका आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गका बालबालिकाहरुको बैयक्तिक आवश्यकता अनुसारका शैक्षिक कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	आ.अ.	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश र पालिका
३	विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरुलाई विद्यालय भित्र ल्याउनका लागि सम्बन्धित सरोकारवालाहरु सबैलाई परिचालन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
४	आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गका बालबालिकाहरुलाई विद्यालय शिक्षाको पहुँचमा ल्याउनका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने	आ.अ.	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश र पालिका
५	सबै विद्यालयहरुको भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा विकास गर्दा अपाङ्गता र लैङ्गिकमैत्री शैक्षिक पूर्वाधार बनाउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
६	आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गका बालबालिकाहरुलाई शिक्षाको अवसर प्रदान गरी टिकाइराख्न प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश र पालिका
७	विद्यार्थीहरुको अपाङ्गताको प्रकृति अनुसार सिकाइ सामग्री व्यवस्थापन तथा प्रयोग गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका र विद्यालय
८	आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गका व्यक्तिहरुको क्षमता विकास गर्ने खालका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्ने	आ.अ.	√	√	√	√	√	√	संघ,प्रदेश र पालिका
१०	स्थानीय आवश्यकता तथा विद्यार्थीहरुको स्थानीय ज्ञानलाई थप पृष्ठपोषण प्रदान	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र

	गर्न तथा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप अनुरूप पाठ्यक्रमको स्थानीयकरण गरी पाठ्यक्रममा स्थानीय आवश्यकता अनुसारका विषयवस्तु समावेश गर्ने									विद्यालय
११	स्थानीय तहबाट आधारभूत शिक्षाका उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भर्ना गर्ने व्यवस्था मिलाइ अनिवार्य तथा निशुल्क आधारभूत शिक्षा घोषणा गर्ने व्यवस्था मिलाउने।	पटक					१	१		पालिका र विद्यालय
१२	विद्यार्थीहरूको विद्यालयमा निरन्तरताका लागि स्वस्थकर दिवा खाजा व्यवस्था लगायतका विभिन्न प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्दै बाकेन्द्रित शिक्षण, बालमैत्री शैक्षणिक वातावरण, शिक्षक विद्यार्थीबिच सुमधुर सम्बन्ध विकास गर्ने।	निरन्तर	√	√	√	√	√	√		संघ,पालिका र विद्यालय
१३	अपाङ्गता भएका तथा सामाजिक र आर्थिक रुपमा पछाडि परेका वर्गका विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सहयोगका लागि विभिन्न साझेदार संघसंस्थाहरूसँग समन्वय गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√		संघ,पालिका र विद्यालय
१४	पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामाग्रीलाई अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउदै सबै बालबालिकाको सिकाइ सुनिश्चित गर्ने।	निरन्तर	√	√	√	√	√	√		संघ,पालिका र विद्यालय
१५	आजिवन सिकाइ तथा निरन्तर शिक्षाका सहभागिहरूको आवश्यकता अनुसारको सिकाइ सहजीकरण सामाग्रीको व्यवस्था गर्ने तथा कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहका शैक्षिक व्यवस्थापक तथा सहजकर्ताहरूको क्षमता विकास गर्ने।	आ.अ.	√	√	√	√	√	√		संघ,पालिका र विद्यालय
१६	विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चित गर्न यस सम्बन्धी शिक्षा तथा संयन्त्र स्थापना गर्ने साथै सबै विद्यालयमा गुनासो सुनुवाई सयन्त्रको व्यवस्था गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√		पालिका र विद्यालय

४.२. दिवा खाजा सहित विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम

४.२.१. परिचय

गुणस्तरीय सिकाइका लागि बालबालिकाहरू स्वस्थ र तन्दुरुस्त हुनु आवश्यक हुन्छ । बालबालिकाको पूर्ण स्वस्थताका लागि पौष्टिक एवं सन्तुलित खाना/खाजा अनिवार्य शर्त मानिन्छ । मानव पूँजीको विकासको लागि प्रत्येक बालबालिकाले स्वस्थ र पोषित भई गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्नुपर्दछ । नेपालको संबिधानको धारा ३५ र ३६ ले खाद्य संप्रभुताको हक सुनिश्चित गरेको छ । संबिधानले प्रत्याभूत गरेको निःशुल्क र अनिवार्य आधारभूत शिक्षा कार्यान्वयनका लागि बनेको निःशुल्क तथा अनिवार्य आधारभूत शिक्षा ऐन २०७५ एवं नियमावली २०७७ ले दिवा खाजाको प्रावधानलाई कानूनी रूपमा स्थापित गरेको छ । यो विषयलाई विद्यालय क्षेत्र विकास योजना, पन्ध्रौ योजना, राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६, एकीकृत स्वास्थ्य रणनीति जस्ता नेपालका शिक्षा र स्वास्थ्य सम्बन्धी नीतिगत दस्तावेजहरूले उच्च महत्व दिएका छन् ।

प्रारम्भिक बाल विकास कक्षादेखि कक्षा ५ सम्मका बालबालिकाहरूमा गरिएको अध्ययनले जीवनका आरम्भका एक हजार दिनका अतिरिक्त अर्को सात हजार दिन पनि मानव पूँजी र सामाजिक तथा आर्थिक विकासका लागि उत्तिकै महत्वपूर्ण हुने देखाएको छ । मानव पूँजी र सामाजिक तथा आर्थिक विकासका साथै कुपोषणको चक्र तोड्नका लागि विद्यालयलाई स्वास्थ्य तथा पोषण सेवाहरू प्रदान गर्ने एउटा मितव्ययी र प्रभावकारी स्थल/संस्थाको रूपमा रहेको कुरा आत्मसात गरी खाजा सहितको स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम सञ्चालन हुँदै आएको छ । यसले बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थिति सुधार गर्नुको साथै वृहत र सुक्ष्म पोषक तत्वहरूको आवश्यकता धेरै हदसम्म परिपूर्ती गर्नका साथै ९/१० वर्ष उमेरमाथिको बालिकाहरूकालागि महिनावारी सरसफाइ तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यमा समेत सहयोग गरेको देखिन्छ ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

दिवा खाजा

नेपालमा सन् १९७४ देखि छानिएका जिल्लाका छानिएका आधारभूत विद्यालयमा विश्व खाद्य कार्यक्रमको खाद्यान्न अनुदानमा आधारित दिवा खाजा कार्यक्रम जाजरकोट जिल्लामा खाद्यान्न अनुदानमा दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालनमा छ। सोहि अन्तगत यस नलगाड नगरपालिकाका आधारभूत तहमा कक्षा १ - ६ मा अध्ययनरत सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय उपस्थिति हाजिरीको आधारमा प्रति विद्यार्थी प्रतिदिन रु १५ का दरले वार्षिक १८० दिनका लागि नगद अनुदानमा आधारित दिवा खाजा लागी विद्यालयको खातामा रकम निकास गर्ने गरिएको छ । उक्त कार्यक्रम मार्फत बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थितिमा सुधार ल्याई उनीहरूलाई विद्यालयमा बालबालिकाको नियमिततामा उल्लेख्य सुधार भएतापनि वर्तमानको मूल्य वृद्धिको अनुपातमा प्रति एकाइ हालको बजेट रु १५ पर्याप्त देखिदैन । साथै प्राय विद्यालयमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार, सामग्री तथा खाजा बनाउने व्यक्तिलगायत व्यवस्थापकीय कार्य तथा क्षमता विकासका लागि बजेटको प्रबन्ध नगरिएको हुनाले प्रभावकारी कार्यान्वयनमा समस्या देखिएको छ ।

विद्यालय स्वास्थ्य र पोषण, सरसफाइ तथा स्वच्छता

बालबालिकाको स्वच्छ खानेपानी तथा सरसफाइमा पहुँच हुनु उनीहरूको संविधान प्रदत्त हक पनि हो भने दिगो विकास लक्ष्य नं. ४ र ६ अन्तर्गत सबै विद्यालयहरूमा सुरक्षित तवरले व्यवस्थित खानेपानी, सरसफाइ र स्वच्छताको प्रावधान हुनुपर्ने गरी सूचकाङ्क पनि तोकिएको छ । विद्यालयमा हुने सरसफाइ तथा स्वच्छताको अभ्यास तथा शिक्षाले बालबालिकाको स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने कुरामा कुनै दुईमत छैन । तत्कालिन शिक्षा विभागले २०७४ मा तयार गरी २०७६ मा परिमार्जन गरिएको विद्यालयहरूमा खानेपानी तथा स्वच्छता सम्बन्धी कार्यविधि २०७४ ले उल्लेख गरे अनुसार सबै विद्यालयमा हुनुपर्ने खानेपानी सरसफाइ तथा स्वच्छता अन्तर्गतका स्वच्छ पिउने पानी, अलग अलग बाल, लैङ्गिक, अपाङ्गता र वातावरण मैत्री शौचालय, वातावरणीय सरसफाइ, हरियाली वातावरण, महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन, स्वच्छ तथा सफा खाजा घर र सरसफाइ तथा स्वच्छता प्रवर्धन र दिगोपनाको लागि संस्थागत व्यवस्था रहेका छन् । तसर्थ तत्कालीन अवस्थामा तत्कालीन जिल्ला शिक्षा कार्यालयबाट खानेपानी सरसफाइका कार्यक्रमहरू क्रमशः प्रदान गर्ने गरिएकोमा हाल आएर प्रदेशस्थित सामाजिक विकास मन्त्रालयबाट र पालिकाबाट यस सम्बन्धि कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका छन् । न्यूनतम प्याकेज अन्तर्गत वार्षिक स्वास्थ्य परीक्षण, अर्धवार्षिक रूपमा जुकाको औषधि वितरण, आवश्यकतानुसार प्रतिस्थापन हुने व्यवस्थासहित सबै प्राथमिक विद्यालयका लागि प्राथमिक उपचार सामग्रीको बाकस, कक्षा ६-१० का बालिकाहरूका लागि आइरन चक्की, छात्रा र छात्रका लागि अलग-अलग शौचालय, व्यवस्थापन समितिको सक्षमतामा सुधार तथा बाल क्लबहरूको परिचालन रहेका छन् । वार्षिक स्वास्थ्य परीक्षण, अर्धवार्षिक रूपमा जुकाको औषधि वितरणका कार्यक्रम, प्राथमिक विद्यालयका लागि प्राथमिक उपचार सामग्रीको बाकस र यसको प्रतिस्थापन र आइरन चक्की वितरण कार्यक्रम स्वास्थ्य क्षेत्रबाट सञ्चालन हुने गर्दछन् । प्राथमिक विद्यालयका लागि प्राथमिक उपचार सामग्रीको बाकस एक पटक प्रदान गरिए पनि सबै विद्यालयलाई उपलब्ध भएका छैनन् भने अधिकांशमा प्रतिस्थापन हुन नसक्दा प्रयोग विहिन हुन पुगेका छन् । । विद्यालयमा महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि केही कार्यहरू भएका छन्, जस्तै: छात्र र छात्रालाई अलग अलग शौचालय, निःशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण आदि । प्रायः विद्यालयमा अझै पनि सुरक्षित र सहज चेन्ज कोठा/स्थानको अभाव, पानी तथा सरसफाइ प्रबन्धको कमजोरी तथा प्रयोग भएका सामग्रीको व्यवस्थापनमा समस्या देखिएको छ भने अधिकांश विद्यालयमा महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धी शिक्षा तथा परामर्शको व्यवस्था रहेको छैन ।

वातावरणीय सरसफाइ, हरियाली वातावरण र स्वच्छता सुविधामा पनि कतिपय विद्यालयले प्रगति गरे पनि धेरैजसो विद्यालयले यसमा थप कार्य गर्नु छ । धेरैजसो विद्यालयमा भान्सा/खाजा घर/कोठाको प्रबन्ध नै छैन भने भएकाहरूमध्ये कतिपयको सरसफाइ र स्वच्छतामा सुधार आवश्यक छ । विपद तथा जोखिम व्यवस्थापनको तयारीका केही कार्य भए पनि यसमा विपद, जोखिम तथा महामारी समावेश गरी थप सुधार गर्नु आवश्यक छ । बालबालिकाका लागि सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी शिक्षाको प्रबन्धका लागि स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छताको शिक्षाको पद्धति तथा संरचना विद्यालयमा आवश्यक छ ।

चुनौति र अवसर

दिवा खाजा कार्यक्रमको कार्यान्वयनमा बालबालिकाको खाद्य तथा पोषणलाई कानुनी अधिकारको रूपमा स्थापित गराउनु, दिवा खाजा र अन्य स्वास्थ्य तथा पोषण सेवाहरु(जुकाको औषधि र सुक्ष्मपोषक पूरक ट्याबलेट वितरण, खानेपानी सरसफाईको सुविधा, आँखा र श्रवण शक्तिको आवधिक जाँच आदि) एकिकृत गरी कार्यान्वयन गर्नु र मापदण्ड सहित पालिका स्तरीय खाजा मेनुको निर्धारण गर्नु तथा कार्यान्वयन पद्धति तयार गर्नु मुख्य चुनौतिका विषयहरु हुन्। दिवा खाजाको अर्थ, महत्व र वुझाईमा स्पष्टता र एकरूपता कायम गर्नु, आवश्यक पूर्वाधारको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु, आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्थापन तथा परिचालन गर्नु, कार्यक्रमको व्यवस्थापन र संचालन पक्षलाई प्रभावकारी र सहभागिमूलक बनाउनु र कार्यक्रमको आवधिक अनुगमन, मुल्याङ्कन र जवाफदेहिता संयन्त्रको विकास गर्नु आदि सहायक चुनौतिहरु हुन्।

संघिय सरकारबाट जाजरकोट जिल्लाका सबै विद्यालयहरुमा प्रारम्भिक बालविकास कक्षादेखि ६ सम्मका सम्पूर्ण बालबालिकाहरुलाई दिवा खाजा/खाना उपलब्ध गराउन सशर्त अनुदानको व्यवस्था गरिनु, शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्रबाट विद्यालय दिवा खाजा व्यवस्थापन सहयोगी पुस्तिका २०७७ समेत विकास गरी सो बमोजिम दिवा खाजा कार्यक्रम कार्यान्वयनमा आउनु, स्थानीय स्तरमा उपलब्ध खाद्यान्नका आधारमा फरक फरक प्रकारका विद्यालय खाजा मेनुको निर्माण गरिनु तथा स्थानीय उत्पादनलाई प्रवर्धन गर्नु, स्थानीय तहमा स्वास्थ्य र शिक्षा शाखाले समन्वय र सहकार्य गर्न सक्ने प्रकारको संरचना निर्माण हुनु, विद्यालयमा अध्ययनरत किशोरीहरुलाई आइरन फोलिक एसिड र सेनेटरी प्याड वितरण गरिनु, विद्यालय नर्सिङ कार्यक्रम सञ्चालनमा रहनु, बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रम सञ्चालनमा रहनु र कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापनमा गैर सरकारी संघ संस्थाको आकर्षण बढ्नुलाई दिवा खाजासहितको स्वास्थ्य पोषण कार्यक्रमका अवसरका रूपमा लिन सकिन्छ।

४.२.३ लक्ष्य

विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाहरुको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थितिमा सुधार गरी शिक्षामा पहुँच र गुणस्तरको सुनिश्चितता गरिनेछ।

४.२.४ उद्देश्यहरु

विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाहरुको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थितिमा सुधार गरी शिक्षामा पहुँच र गुणस्तरको सुनिश्चितता गर्ने लक्ष्य पूरा गर्नका लागि निम्नानुसारका उद्देश्यहरु तय गरिएका छनः

- प्रत्येक विद्यालयमा बालबालिकालाई स्थानीय उत्पादनमा आधारित स्वस्थकर, ताजा तथा पौष्टिक खाजा/खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु।
- विद्यालयमा बालबालिकाको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छताका सेवामा सुधार गरी यस सम्बन्धी व्यवहारलाई प्रोत्साहन गर्नु।
- दिवा खाजा लगायत अन्य स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम सञ्चालन तथा कार्यान्वयनको लागि आवश्यक मानवीय संसाधन तथा भौतिक पूर्वाधारको विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु।

- सरोकारवालाहरूको समन्वय तथा सहभागिता सुदृढ गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाइ उपलब्धिमा सुधार गर्नु ।
- कार्यक्रमलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नका लागि पालिकास्तरमा संयन्त्र निर्माण गर्नु ।
- स्थानीय उत्पादनको प्रबर्धन र अर्थतन्त्रमा सकारात्मक प्रभाव पार्ने गरी दिवा खाजाको लागि चाहिने खाद्य सामग्रीहरू कृषि क्षेत्रको सहकार्यमा विकास तथा व्यवस्थापन गर्नु ।

४.२.५ रणनीतिहरू

उल्लिखित उद्देश्यहरू हासिल गर्नका लागि देहायका रणनीतिहरू अबलम्बन गरिनेछ :

१. संघ, प्रदेश र स्थानीय तह तथा अन्य क्षेत्रसमेतको लागत साझेदारीमा व्यवस्थापन हुने गरी विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम सञ्चालन तथा व्यवस्थापनको लागि पालिकास्तरमा आवश्यक न्यूनतम मापदण्ड निर्माण गर्ने ।
२. बालबालिकालाई आवश्यक सफा, ताजा र पोषिलो खाजा तयारीको लागि आवश्यक पर्ने पूर्वाधार एवम् श्रोत (उचित भान्सा तथा भण्डारण कोठा, आवश्यक सङ्ख्यामा छात्र र छात्राका लागि अलग अलग शौचालय, हात धुने ठाउँ, स्वच्छ खानेपानी, कक्षाकोठा, विद्यालय परिसर सरसफाइको प्रबन्ध र घेराबारको व्यवस्था, प्राथमिक उपचार किट वितरण तथा प्रतिस्थापन, बालबालिकाहरूको आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा सूक्ष्म पोषक तत्व प्रदायक ट्याबलेटको वितरण र स्यानीटरी प्याडको वितरण आदि) विकास तथा व्यवस्थापनका लागि संघीय र प्रदेश सरकारसंग आवश्यक समन्वय, सहयोग तथा सहजीकरण गर्ने ।
३. दिवा खाजा कार्यक्रमलाई क्रमशः विस्तार गर्दै आधारभूत तहसम्मको सबै विद्यार्थीलाई विद्यालयमा नै उपलब्ध गराउनका लागि अभिभावक र स्थानीय तहहरूसंगको लागत साझेदारीमा आवश्यक श्रोतको व्यवस्थापन गर्ने ।
४. विद्यालय नर्सिङ कार्यक्रमलाई थप प्रभावकारी बनाउनका लागि गैर सरकारी संघ संस्थाहरूसंगको समन्वयमा सबै सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूमा नर्सको व्यवस्थापन गर्ने कार्य सुनिश्चित गर्ने ।
५. विद्यालयहरूमा स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाइ तथा स्वच्छता, पोषण र किशोरीहरूको महिनावारी स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षा प्रदान गर्न स्वास्थ्य र कृषिक्षेत्रसँगको समन्वय र सहयोगमा स्थानीय स्तरमा संयुक्त कार्य योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नमा सहयोग एवम् सहजीकरण गर्ने ।
६. स्थानीय उत्पादनमा आधारित खाद्य टोकरी निर्माण र गुणस्तरीय तथा पोषिलो खाजा मेनु तयार गर्नको लागि जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि गर्नका लागि सहजीकरण गर्ने ।
७. महंगी र आवश्यकतालाई मध्यनजर राखी हाल प्रदान गरिदै आएको प्रति विद्यार्थी खाजाको रकममा पुनरावलोकन गर्ने ।
८. कार्यक्रमको अनुगमन, मुल्याङ्कन लगायत खाद्य सुरक्षा, गुणस्तर सम्बन्धी प्राविधिक सहयोग तथा आवश्यक प्रविधि विकासको लागि केन्द्रीय र प्रदेश विश्वविद्यालय तथा अन्य विशेषज्ञ निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने ।

४.२.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

उपलब्धि

१. विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थितिमा सुधार गरी शिक्षामा पहुँच र गुणस्तरको सुनिश्चितता हुने।

प्रमुख नतिजा

१. पोषिलो खाजा तयारीको लागि विद्यालयमा आवश्यक पर्ने पूर्वाधार एवम् श्रोतविकास तथा व्यवस्थापन हुने।
२. विद्यार्थीले दिवा खाजा पाउने अधिकार कानूनी रूपमा स्थापित हुने तथा कार्यक्रम सञ्चालनका लागि आवश्यक जनशक्ति व्यवस्थापन तथा कार्यन्वयन संयन्त्र संस्थागत हुने।
३. यस पालिकाका आधारभूत तहसम्मको सम्पूर्ण बालबालिकालाई विद्यालयमा नै स्थानीय उत्पादनमा आधारित दिवा खाजा उपलब्ध हुने।
४. संघीय र प्रदेश सरकारको सहयोगमा पालिकाका सबै सामुदायिक माध्यमिक विद्यालयहरूमा नर्सको व्यवस्थापन हुने।
५. विद्यालयहरूमा स्वास्थ्य, खाद्य सुरक्षा, सफाइ तथा स्वच्छता, पोषण र किशोरीहरूको महिनावारी स्वास्थ्य सम्बन्धी शिक्षा प्रदान हुने।
६. स्थानीय उत्पादनमा आधारित खाद्य टोकरी निर्माण र गुणस्तरीय तथा पोषिलो खाजा/खाना मेनु तयार हुने।

प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

यस पञ्चवर्षीय शिक्षा योजना (२०८०/०८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका विद्यालय उमेर समूहका बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य तथा पोषण स्थितिमा सुधार गरी शिक्षामा पहुँच र गुणस्तरको सुनिश्चितता गरिने लक्ष्य र उद्देश्यहरू पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरूको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरूको प्राप्तिमा लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप र ति क्रियाकलापहरूको भौतिक लक्ष्यलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका ४. २ : दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रमका प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०८०-२०८४					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	पालिकास्तरीय दिवा खाजा सहित स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी नीति तथा कार्यविधि निर्माण	पटक					१	१	साझेदार संस्था, पालिका तथा विद्यालय
२	साझेदारीमा आवश्यक पर्ने बजेटको व्यवस्थापन गरी स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	निरन्तर	√	√	√	√	√		नगरपालिका तथा विद्यालय र वडा समिति
३	स्थानीय स्तरमा खाद्य समन्वय तथा अनुगमन समितिको गठन र परिचालन	निरन्तर	√	√	√	√	√		नगरपालिका तथा विद्यालय
४	तालिम/प्रचार—प्रसार/मेनु तयारी र आवधिक अन्य क्षमता अभिवृद्धि क्रियाकलाप	पटक		१			१	२	साझेदार संस्था, पालिका तथा विद्यालय
५	दिवा खाजाको लागि चाहिने खाद्य सामग्री आपूर्तिमा भाग लिने गरी स्थानीय कृषि सहकारी र स्थानीयहरूको संयन्त्र विकास	आ अ	√	√	√	√	√		नगरपालिका तथा विद्यालय
६	प्रत्येक माध्यमिक विद्यालयलाई एक नर्सको व्यवस्था	संख्या	२	२	२	२	२	१०	संघीय र प्रदेश सरकार
७	आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र शुष्कपोषक तत्व प्रदायक ट्याब्लेटहरूको व्यवस्थापन	निरन्तर	√	√	√	√	√		नगरपालिका तथा विद्यालय
८	विद्यालयमा स्वास्थ्य , खाजा, पोषण र किशोरिहरूका लागि महिनावारी	पटक	२	२	२	२	२	१०	नगरपालिका तथा विद्यालय

	स्वच्छतासम्बन्धी शिक्षा								
९	कक्षा ६ देखि १२ किशोरिहरूलाई महिनावारी स्वच्छताको लागि स्यानीटरी प्याडको व्यवस्था	निरन्तर	√	√	√	√	√		संघ नगरपालिका तथा विद्यालय

४.३ आपतकालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा

४.३.१ परिचय

शिक्षा मानव अधिकारको विषय हो । आपतकालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षाको अवधारणालाई बालअधिकारको एक पक्ष मान्न सकिन्छ । यसभित्र प्राकृतिक प्रकोप जोखिम न्यूनीकरण, महामारी, युद्ध, द्वन्द्व व्यवस्थापन आदि कुराहरूलाई समावेश गरिएको हुन्छ । सामान्य रूपमा आपत परेको बेला वा संकटको अवस्थामा सिकाइलाई निरन्तरता दिने शैक्षिक कार्यक्रमलाई आपतकालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा भनिन्छ । अर्थात् विभिन्न युद्ध, द्वन्द्व, महामारी तथा प्राकृतिक प्रकोपको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिक्न पाउने अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै सिकाइलाई निरन्तरता दिने वैकल्पिक उपाय सहितका शैक्षिक कार्यक्रमहरूलाई आपतकालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा मान्न सकिन्छ । विभिन्न कारणले उत्पन्न विपद् तथा सङ्कटको अवस्थामा बालबालिकाहरूको सुरक्षा र संकट व्यवस्थापन गर्नुका साथै शिक्षा प्राप्ति कार्यक्रमहरूको पूर्वतयारी तथा सञ्चालन गर्नु यस शिक्षाको मुख्य उद्देश्य हो । नेपालको संविधान २०७२ ले बालबालिकामाथि हुने सबै किसिमका विभेद र हिंसालाई निषेध गरेको छ । यसैगरी विद्यालय शान्ति क्षेत्र, राष्ट्रिय कार्यढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका, २०६८ ले विद्यालयलाई ससस्त्र गतिविधि र हिंसाबाट मुक्त गर्ने, दलगत राजनीतिक हस्तक्षेपबाट मुक्त राख्ने, भेदभाव दुर्व्यवहार र शोषणबाट मुक्त राख्ने कुरा उल्लेख गरेको छ । अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा सम्बन्धी ऐन, २०७५ तथा नियमावली २०७७ ले छात्रवृत्ति, दिवा खाजा, लक्षित वर्गका बालबालिकाहरूका लागि विशेष व्यवस्था तथा मातृभाषामा शिक्षा पाउने अधिकार उल्लेख गरेको छ । हाल कोभिड १९ को विश्वव्यापी महामारीको अवस्थामा शैक्षिक क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न विद्यार्थी सिकाइ सहजीकरण निर्देशिका, २०७७, विद्यालय सञ्चालन कार्यढाँचा, २०७७, पाठ्यस्तु समायोजन ढाँचा, २०७७ SEE नतिजा प्रकाशन तथा प्रमाणिकरण कार्यविधि, २०७७ र विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी आकस्मिक कार्ययोजना, २०७८ जारी गरिएको छ ।

यस खण्डमा आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि शिक्षामा सबैको पहुँच, गुणस्तर, समता तथा समानता र व्यवस्थापकीय प्रबन्धको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गरी आगामी पाँच वर्षका लागि नलगाड नगरपालिकाको आपतकालीन तथा संकटपूर्ण परिस्थितिमा पनि शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने किसिमका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

शिक्षा पाउनु सबै नागरिकको नैसर्गिक अधिकार हो । नेपालको संविधान २०७२ मा शिक्षालाई मौलिक हकको रूपमा व्यवस्था गरेसँगै जुनसुकै आपत्तिमा पनि बालबालिकाले शिक्षा प्राप्त गर्न पाउनुपर्छ । समय समयमा देखापर्ने विभिन्न विपद् तथा महामारीमा पनि शिक्षालाई निरन्तरता दिनका लागि नेपाल सरकार तथा विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरूले विभिन्न क्रियाकलापहरू गर्दै आएका छन । नलगाड नगरपालिकाले पनि बालबालिकाले शिक्षा पाउने हकलाई सुनिश्चित गर्नका लागि कोभिड १९ लगायतका महामारी तथा अन्य विपद्का समयमा पनि शिक्षा प्रदान गर्ने कार्यका लागि शिक्षा प्रतिकार्य योजना २०७७ तयार पारेको छ । यसै गरी आपतकालीन अवस्थामा आन्तरिक

विद्यार्थी मूल्याङ्कन तथा नतिजा प्रकाशन तथा प्रमाणीकरण कार्यविधि २०७८ तयार पारी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । यसैगरी कोभिड १९ का बेलामा विद्यार्थीहरूको सिकाइ निरन्तरताका लागि यस नगरपालिकाले कक्षा १ देखि ३ सम्मका बालबालिकाहरूका लागि अभिभावकको सहयोगमा घरमै गराउन सकिने क्रियाकलाप नामक पुस्तक छपाइ गरि वितरण गरेको थियो ।

चुनौति तथा अवसरहरू:

आपत वा विपद बाजा बजाएर आउदैन । आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि सिकाइमा निरन्तरता दिनु सरोकारवालाहरू सबैको दायित्व हो । महामारीको समयमा शिक्षा पाउने कुरालाई अधिकारको रूपमा संविधानले व्यवस्था गरेतापनि यसका थुप्रै चुनौतिहरू रहेका छन । संकट तथा महामारीको बेला शैक्षिक कार्यक्रमहरूलाई निरन्तरता दिनका लागि प्रभावकारी र दिगो प्रतिकार्य योजना निर्माण गर्नु, सिकाइका बैकल्पिक माध्यमहरूको विकास र त्यसमा सबैको पहुँच वृद्धि गर्नु, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा सबै बालबालिका तथा शिक्षकहरूको सुरक्षा गर्नु, सुरक्षित तथा दिगो भौतिक पूर्वाधारहरूको विकास गर्नु, विद्यालयमा हुने विभिन्न किसिमका हिँसा र विभेदको अन्त्य गर्नु, आपतकालीन शिक्षाका लागि शिक्षकहरूको क्षमता विकास गर्नु, सिकाइका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा वृद्धि गर्नु जस्ता कुराहरूलाई आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा प्रदान गर्नका लागि देखिने चुनौतीहरू मान्न सकिन्छ ।

यसैगरी नेपालको संविधानले सबैलाई अनिवार्य, तथा निःशुल्क आभारभूत शिक्षा र माध्यमिक तह सम्म निःशुल्क शिक्षाको व्यवस्था र बालबालिकामाथि हुने सबै किसिमका विभेद सजाय र दुराचारलाई निषेध गर्नु, अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन, २०७५ तथा नियमावली २०७७ ले छात्रवृत्ति, दिवा खाजा, सुविधा विहिनका लागि विशेष सहयोग, मातृभाषामा शिक्षा पाउने अधिकार उल्लेख गर्नु, विद्यालय शान्ति क्षेत्र, राष्ट्रिय कार्य ढाँचा र कार्यान्वयन निर्देशिका २०६८ ले विद्यालयलाई ससस्त्र गतिविधि र हिँसाबाट मुक्त गर्ने, दलगत साजनितिक हस्तक्षेपबाट मुक्त राख्ने, भेदभाव दुर्व्यवहार र शोसनबाट मुक्त राख्ने नीतिगत व्यवस्था गर्नु आदि कुराहरू यस क्षेत्रका अवसरहरू हुन ।

४.३.३ लक्ष्य

आपत तथा संकटको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिकाइलाई निरन्तरता दिई उनीहरूको शारीरिक, मानसिक र बौद्धिक विकासमा सहयोग पुऱ्याउने

४.३.४ उद्देश्य

आपत तथा संकटको अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिकाइलाई निरन्तरता दिई उनीहरूको शारीरिक, मानसिक र बौद्धिक विकासमा सहयोग पुऱ्याउनका लागि आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा सम्बन्धी निम्नानुसारका उद्देश्यहरू तय गरिएका छनः

- औपचारिक तथा अनौपचारिक शिक्षाको माध्यमबाट सम्भावित विपद् तथा संकटको पूर्व सावधानी र तयारीको वातावरण तयार गर्नु

- सम्भावित विपद् तथा संकटको व्यवस्थापन तथा उत्थानशीलता प्रणाली विकासको लागि भौतिक, मानवीय तथा आर्थिक स्रोतको तयारी गर्नु
- विपद् तथा संकट व्यवस्थापन प्रतिकार्यको संयन्त्र र कार्यढाँचा विकास गर्नु
- आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थाबाट अल्पकालीन र दीर्घकालीन पुनर्स्थापना गर्नु

४.३.५ रणनीति

यस योजनाले तय गरेका आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा सम्बन्धि लक्ष्य तथा उद्देश्यहरु पूरा गर्नका लागि निम्नानुसारका रणनीतिहरु अवलम्बन गरिनेछः

१. सम्भावित प्रकोप तथा विपद्सम्बन्धी पूर्वसावधानी, प्रकोपबाट बच्ने उपायहरूको बारेमा जानकारी तथा सिप विकास गर्नुका साथै प्रकोपबाट शिक्षा क्षेत्रलाई जोगाउन आवश्यक तयारी गर्ने ।
२. कोभिड-१९ लगायतका महामारीबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक तयारी गर्ने ।
३. आपतकालीन अवस्थामा सिकाइलाई निरन्तरता दिनका लागि आवश्यक हुने यन्त्र उकरण, खाद्यान्न, पोसाक तथा अन्य राहत सामग्रीको प्रबन्ध गर्ने ।
४. शिक्षा क्षेत्रमा प्रभाव पार्न सक्ने विपद् वा सङ्कटहरूको पूर्वानुमान तथा त्यसको प्रभावको मूल्याङ्कन तथा विश्लेषण गर्ने ।
५. विद्यालयस्तरीय प्रतिकार्य योजना तयार गर्नुका साथै विपद् प्रतिरोधी भौतिक पूर्वाधारको निर्माण तथा पुनर्स्थापना गर्ने ।
६. विपद् व्यवस्थापनको लागि स्थानीय तह र विद्यालयको क्षमता विकास गरिनेछ । महामारीका समयमा शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने बैकल्पिक उपायहरूको तयारी गर्ने ।
७. विपद् तथा प्रकोप र शान्ति सुरक्षा र अधिकारको क्षेत्रमा काम गर्ने सरकारी तथा गैरसरकारी निकायहरूबिच वडा तहसम्म समन्वय र जिम्मेवारीको संयन्त्र बनाइने ।
८. विपद् व्यवस्थापनको राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सफल अभ्यासलाई स्थानीयकृत गर्ने ।
९. हरित विद्यालय अभियान, जलवायु परिवर्तन, दिगो विकासका लागि शैक्षिक कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गर्ने ।

४.३.६ मुख्य उपलब्धी, क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धी

आपतकालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा बालबालिकाको सुरक्षा सहित शिक्षा प्राप्त गर्ने अधिकार सुनिश्चित हुने ।

नतिजा

यस योजनाको सफल कार्यान्वयन भए पश्चात आपतकालीन तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाहरूले सुरक्षित रूपमा शिक्षा पाउनुका साथै तपसिल बमोजिमका प्रमुख नतिजाहरु प्राप्त हुनेछनः

- कोभिड- १९ लगायतका महामारीबाट बच्न पूर्वसावधानी, रोकथाम तथा उपचारको आवश्यक प्रबन्ध हुने,

- विद्यालय र शिक्षा प्रणालीमा विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापनको लागि पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा पुनर्उत्थान योजना तथा क्षमता विकास हुने,
- भौतिक, मानवीय र आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन सहित विद्यालय तथा शिक्षा प्रणाली उत्थानशील हुने,
- विपद् तथा सङ्कटपूर्ण अवस्थामा शैक्षिक क्रियाकलापहरू निरन्तररूपमा सञ्चालन हुने,

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य :

यस पञ्चवर्षिय शिक्षा योजना (२०७८०/०८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा सम्बन्धी लक्ष्य र उद्देश्यहरु पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरुको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरुको प्राप्तिमा लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप र ति क्रियाकलापहरुको भौतिक लक्ष्यलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. : ४.३ आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा सम्बन्धी क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरु	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७९-२०८४					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहि लो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापनका लागि पालिकास्तरीय नीति तथा मापदण्ड पुनरावलोकन तथा निर्माण गर्ने	पटक		१				१	नगरपालिका
२	आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिकाइ निरन्तरताका लागि शिक्षा प्रतिकार्य योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने	पटक			१			१	नगरपालिका
३	विपद् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा उत्थानशीलताको लागि सचेतना मूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका, विद्यालय
४	आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिकाइका लागि शिक्षक तथा SMC का पदाधिकारीहरुलाई तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक		१			१	२	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय
५	स्थानीय तहमा संकटासन्नता मूल्यांकनका आधारमा योजना निर्माण गर्ने	पटक		१				१	पालिका विद्यालय
६	विद्यालयको नयाँ भवन निर्माण गर्दा विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधारको विकास गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका
७	उत्थानसिलताका लागि विद्यालय विकासका आधारमा सचेतना विकास गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका, विद्यालय
८	सबै विद्यालयमा आधारभूत स्वास्थ्य सुविधा सहितको एक विद्यालय एक स्वास्थ्यकर्मी व्यवस्था गर्नका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यविधि तयार पारी कार्यान्वयन गर्ने	आअ	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका
९	विद्यालयहरुको वातावरण शान्त, स्वच्छ, हरित तथा सुरक्षित बनाउनका लागि योजना बनाइ कार्यान्वयन गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश, पालिका र विद्यालय

१०	आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षालाई निरन्तरता प्रदान गर्नका लागि सम्भावित बैकल्पिक माध्यमहरुको प्रवन्ध गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ,पालिका र विद्यालय
----	--	---------	---	---	---	---	---	---	-----------------------

४.४. विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.४.१. परिचय

बालबालिका विद्यालयमा भर्ना हुनका लागि सुरक्षित विद्यालय, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेलनका लागि खेलमैदान, शौचका लागि शौचालय, सफाइ र पिउनका लागि स्वच्छ पानी जस्ता भौतिक पूर्वाधार विद्यालयका आधारभूत संरचना हुन् । एक विद्यार्थीका लागि सुविधाजनक रूपमा पठनपाठनमा सहभागी बन्न प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षाका लागि प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तह तथा माध्यमिक तहका लागि प्रति विद्यार्थी १.०० वर्गमिटर बराबरको क्षेत्रफलको मापदण्ड शिक्षा नियमावली २०५९ को नियममा तोकिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयहरूमा भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी, पुस्तकालय, बुक कर्नर जस्ता भौतिक पूर्वाधार तयार गर्ने, विद्यालय भवनलगायत सम्पूर्ण भौतिक पूर्वाधार विपद जोखिममुक्त बनाउदै सबै विद्यालयलाई सुरक्षित एवं बालमैत्री, हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने लगायतका नीतिगत व्यवस्थापन गरिएको छ । राष्ट्रिय शिक्षा नीतिले आत्मसात गरेको सबैका लागि सुरक्षित भौतिक पूर्वाधार विकास एवं विस्तारको नीति र हालसम्मको अभ्यासका आधारमा भएको सिकाइ अनुभवका आधारमा शिक्षा क्षेत्रको यो योजनामा प्रस्ताव गरिएको छ ।

यस खण्डमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गरी आगामी पाँच वर्षका लागि नलगाड नगरपालिकाको समावेशी शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने किसिमका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ ।

४.४.२. वर्तमान अवस्था

यस नगरपालिकामा हाल ७१ सामुदायिक र ३ संस्थागत गरि जम्मा ७४ विद्यालयहरू सञ्चालित छन् । पालिकामा सञ्चालित सबै सामुदायिक विद्यालयहरू भवनहरू पक्कि भएता पनि सबै भवनहरू अपाङ्गतामैत्री छैनन् । प्राय विद्यालयका प्रधानाध्यापकहरूका लागि बेग्लै कोठा भएपनि सुविधासम्पन्न छैनन् । सबै विद्यालयमा कम्प्यूटर र प्रयोगशालाको व्यवस्था हुन सकेको छैन र कम्प्यूटरको व्यवस्था भएको विद्यालयहरूमा पनि अलग्गै कम्प्यूटर ल्याब तथा प्रयोगशालाको व्यवस्था छैन । यस पालिकाका सबै विद्यालयहरूमा शौचालय भएता पनि धेरै जसोमा पानीको उचित प्रयोग र व्यवस्थापन भएको पाइदैन । स्वच्छ पिउने पानीको व्यवस्था पनि राम्रो छैन । खेलकुद मैदान लगायत अन्य भौतिक पूर्वाधारहरूको प्रयाप्त व्यवस्था छैन । विद्यालयहरूमा विद्यार्थीहरूको पठनपाठनमा सहज हुनेखालका कक्षाकोठाहरू, छात्राका लागि अलग्गै शौचालय समेत हुन सकिरहेको छैन । राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले गरेको नीतिगत प्रावधान कार्यान्वयन गर्दा विद्यालयमा तहगत एवम् विद्यार्थी संख्याका आधारमा बन्नुपर्ने भौतिक पूर्वाधार (शिक्षण सिकाइ कक्षा, कार्यशाला, प्रयोगशाला, पुस्तकालय, अतिरिक्त क्रियाकलाप तथा खेलकुद मैदान, विद्यालय सभाहल, मञ्च, बगैचा, कम्प्यूटर ल्याब, शिक्षक कर्मचारी कक्ष, प्रधानाध्यापक कक्ष, प्रशासनिक कक्ष) के कति आवश्यक पर्ने र पूर्वाधार निर्माणको दायित्व संघ, प्रदेश र स्थानीय सरकार कसले कसरी लिने भन्ने विषय अन्योल देखिन्छ । विद्यालय निर्माणका लागि हालसम्म अवलम्बन गरिएका पद्धतिमा लागत अनुमानमा एकरूपता कायम हुन सकेको छैन । भवन बन्ने र बनाउने विधि र प्रक्रियामा कहीं विवाद र कानुनी प्रश्न उठिरहेका छन् । शिक्षा मन्त्रालय अन्तरगतको सबै भन्दा ठूलो बेरुजुको हिंसा भवन निर्माणको रहेको छ । नेता, विद्यालय व्यवस्थापन समिति लगायत जनप्रतिनिधिहरूले समेत विद्यालयको अरु पक्षलाई भन्दा पनि

पूर्वाधार निर्माणको पक्षलाई देखिने गरी महत्व दिएको पाइन्छ । तथापि पूर्वाधारहरू भने अपेक्षा गरे अनुसारका बन्न सकिरहेका छैनन् । रकम नपुगेर कतिपय पूर्वाधारहरू अधकल्चो अवस्थामा छन् । कतिपय पूर्वाधार निर्माणको क्रममा मुद्दा र उजूरी कारण काम हुन नसकेका अवस्थाहरू पनि छन् । भवन निर्माण गर्ने सिलसिलामा भवन आचार संहिताको पालना नभएका कारण धेरैजसो विद्यालयहरू सुरक्षित , लैङ्गिक र अपाङ्गतामैत्री बन्न सकेका छैनन् ।

चुनौति र अवसर

विद्यालय पूर्वाधार विकाससँग सम्बन्धित चुनौतीहरू अन्तर्गत विद्यालय शिक्षाअन्तर्गत विकास एवम् विस्तार गर्नुपर्ने भौतिक पूर्वाधारको स्वरूप तथा यसमा लागि आवश्यक भूमिका स्पष्ट पार्नु, पूर्वाधार विकासका विधि तथा प्रक्रियालाई गुणस्तरीय पारदर्शी एवं जवाफदेही बनाउनु, सुरक्षित विद्यालयका भौतिक पूर्वाधारका लागि उययुक्त मापदण्ड र मोडालिटी विकास गर्नु, सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि मास्टर प्लान विकास गर्नु, आवश्यक स्रोतको व्यवस्थापन गर्नु, नपुग रकमका लागि अभिभावकहरूबाट योगदान हुने कुराको सुनिश्चितता गर्नु, पूर्वाधारहरूलाई अपङ्गतामैत्री, लैङ्गिक मैत्री र सिकाइमैत्री र वातानुकूलित बनाउनु, निर्माण कार्यलाई विवाद र उजूरी रहित बनाउनु । स्थानीय आवश्यकता र उपलब्ध स्रोतको आधारमा निर्माणको लागत र मोडेलको विकास गर्नु आदि रहेका छन् ।

विद्यालय पूर्वाधार निर्माणको सवालमा अवसरहरू पनि पर्याप्त देखिन्छन् । विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरू र जनप्रतिनिधिहरूले विद्यालयको अन्य पक्षलाई भन्दा पूर्वाधार निर्माणको पक्षलाई महत्व र चासो दिनु, तीनै तहका सरकारले पूर्वाधार निर्माणका लागि बजेट र कार्यक्रमको व्यवस्था गरिनु, पूर्वाधार निर्माणका सवालमा गैरसरकारी संस्थाहरूले समेत योगदान गर्नु, पूर्वाधार निर्माणको सवालमा समुदायको योगदान पनि इतिहासदेखि नै वर्तमानसम्म पनि अक्षुण्ण जस्तै हुनु, अधिकांस विद्यालयहरूका पूर्वाधार विगतको तुलनामा सुधार हुदै गएको देखिनु, मन्त्रालय र विभागले समेत २०७२ को भूकम्प पछि निर्माण हुने पूर्वाधारहरूलाई भूकम्प प्रतिरोधी हुने गरी निर्माण गर्न अनिवार्य गरिनु आदिलाई अवसरहरूको रूपमा लिन सकिन्छ ।

४.४.३ लक्ष्य

सबै विद्यार्थीहरूलाई भयरहित वातावरणमा सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक अवस्थासहितको विद्यालयमा अध्ययन गर्ने अवसर गराउने हुनेछ ।

४.४.४ उद्देश्य

सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक अवस्थासहितको विद्यालयमा अध्ययन गर्ने अवसर उपलब्ध गराउने लक्ष्य पूरा गर्नका लागि निम्नानुसारका उद्देश्यहरू तय गरिएका छन्:

१. सुरक्षित विद्यालय पूर्वाधार विकास गरी गुणस्तरीय शिक्षा व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नु ,
२. विद्यालय शिक्षा पूर्वाधारका लागि आवश्यक मापदण्ड विकास र कार्यान्वयन गर्नु,
३. गुणस्तरीय पूर्वाधार विकास एवम् विस्तारका लागि पारदर्शी एवं जवाफदेहि प्रणालीको विकास गर्नु,
४. विद्यालय पूर्वाधार निर्माणको पहुचलाई मागका आधारमा भन्दा पनि वास्तविक आवश्यकताका आधारमा उपलब्ध गराउनु ।
५. पातलो बस्ति भएका हिमाली जिल्लामा आवासीय विद्यालयका लागि पूर्वाधारको विकास गर्नु ।

४.४.५ रणनीतिहरू

उल्लेखित उद्देश्यहरू पूरा गर्न देहायका रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछन् :

१. विद्यालय शिक्षामा सञ्चालित विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा आवश्यक पर्ने पूर्वाधारको पुनर्परिभाषित गर्ने।
२. पूर्वाधार विकासका लागि विद्यार्थी सङ्ख्याको प्रक्षेपण, देशको भूगोल, हावापानी र लागतका आधारमा मापदण्ड विकास गर्ने।
३. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको लागत साझेदारीका आधारमा स्रोत व्यवस्थापनको प्रारूप विकास गर्ने।
४. स्थानीय तहको संयोजनमा विकास भएका पूर्वाधारहरूको विद्यालय भन्दा बाहिरका अन्य पक्षसँग उपयोगका सन्दर्भमा विधि विकास प्राप्त हुने आम्दानीलाई संबर्द्धन मर्मतका लागि व्यवस्था मिलाइने।
५. विद्यालय पूर्वाधार विकासका लागि विकास साझेदार तथा विभिन्न संघसंस्था एवं निकायहरूसँग लागत साझेदारी गर्ने।
६. एक विद्यालयमा पूर्वाधार विकासका सबै कार्य एकै पटक निर्माणको गर्ने गरी विद्यालय सम्पूर्ण निर्माणको अवधारणा कार्यान्वयन गर्ने।
७. विद्यालयहरू निर्माण गर्दा कक्षाकोठा, शिक्षक, प्रधानाध्यापक तथा प्रशासनिक कक्ष, पानी, शौचालय (विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुमान तथा उमेरलाई विचार गरेर), भान्सा वा खाजा घरलगायत सबैको योजना समावेश गरी डिजायन गरिने छ भने निर्माण भइसकेका विद्यालयहरूमा थप सरचनाको योजना एकै पटक गर्ने।
८. पूर्वाधार निर्माणसँगै सुरक्षित विद्यालय एवम् वातावरणीय पक्षलाई एकीकृत प्रणालीको विकास गरी संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
९. अन्तर सरकार र अन्य सरोकारवालाहरूसँग समन्वय, सहकार्य र साझेदारीमा विद्यमान पूर्वाधार उपयोग एवं जनशक्तिको उपयोगसम्बन्धी नीति तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने।
१०. पूर्वाधार निर्माणका लागि कसैका मागको आधारमा भन्दा पनि वास्तविक आवश्यकताको पहिचान गरी पूर्वाधार निर्माण कार्य गर्ने र निर्माणको काम विवादरहित किसिमले सम्पादन गर्ने सवालमा आवश्यक संयन्त्र, आचारसंहिता, सहमति, विश्वास र प्रतिवद्धताको वातावरण विकास गर्ने।
११. निर्माण गरिएको विद्यालय पूर्वाधार विकासको संरक्षण संवर्धन र निगरानिका लागि समुदायका मानिसहरूमा अपनत्वको भावनाको विकास गर्ने।

४.४.६ उपलब्धि नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि

१. सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक अवस्थासहितको विद्यालयमा अध्ययन गर्ने अवसर हुने।

नतिजा

१. विद्यालय शिक्षाअन्तर्गत विकास एवं विस्तार गर्नुपर्ने भौतिक पूर्वाधारको स्वरूप तथा भूमिका परिभाषित हुने ।
२. भौतिक पूर्वाधारको आवश्यकता पहिचान र मापदण्ड सहितको १० वर्षे मास्टर प्लान तयार हुने ।
३. पूर्वाधार विकासको लागि स्रोत र जिम्मेवारीको विन्याससहित कार्यान्वयन प्रारूप विकास हुने ।
४. देशका सबै विद्यालयहरूमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधार विकास र विस्तार हुने ।
५. एक विद्यालय सम्पूर्ण पूर्वाधार (A school with complete infrastructure) को अवधारणाअनुसार पूर्वाधार विकास हुने ।
६. विद्यालयहरूमा अपाङ्गता एवम् छात्रामैत्री संरचना व्यवस्था हुने ।
७. पूर्वाधार विकासका लागि आवश्यक विधि, मापदण्ड र स्तरीकरणका सूचक तयार हुने ।
८. विद्यालयहरूमा बनेका संरचनाको सम्बर्धन तथा मर्मत सम्भारका पद्धति विकास हुने ।
९. विद्यालय पूर्वाधार विकासका कामहरू दीगो र विवादरहित हुने ।

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

यस पञ्चवर्षीय शिक्षा योजना (२०८०/०८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका सबै विद्यार्थीहरूलाई भयरहित वातावरणमा सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक अवस्थासहितको विद्यालयमा अध्ययन गर्ने अवसर गराउने लक्ष्य र उद्देश्यहरू पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरूको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरूको प्राप्तिमा लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप र ति क्रियाकलापहरूको भौतिक लक्ष्यलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका ४.४: विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासका क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०८०-२०८४					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	विद्यालय शिक्षा अन्तर्गत विकास एवं विस्तार गर्नुपर्ने भौतिक पूर्वाधारको स्वरूप तथा भूमिका परिभाषित गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ
२	पूर्वाधार विकास मास्टर प्लान तयार	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश तथा पालिका
३	पूर्वाधार विकास प्रारूप विकास र तीनै तहमा स्रोतको विनियोजन	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश तथा पालिका
४	एक विद्यालय सम्पूर्ण पूर्वाधार (A School with Complete Infrastructure) अनुरूप भौतिक पूर्वाधारको विकास गर्ने	निरन्तर	१	१	१	१	१	१	संघ, प्रदेश तथा पालिका
५	मापदण्ड एवं स्तरीकरणका सूचक विकास	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ
६	अपाङ्गतामैत्री लैङ्गिक मैत्री संरचनाको विकास	सङ्ख्या	१	१	१	१	१	१	संघ, प्रदेश तथा पालिका
७	विद्यालयहरूमा बनेका संरचनाको सम्बर्धन तथा मर्मत सम्भार	सङ्ख्या	३	३	३	३	३	१५	संघ, प्रदेश तथा पालिका
८	पालिकामा भएको एउटा आवासीय सुविधा सहितका विद्यालय सञ्चालनका लागि पूर्वाधारको विकास गर्ने।	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश तथा पालिका
९	विद्यालयको पूर्वाधार निर्माण र संरक्षणका लागि समुदायका मानिसहरूमा अपनत्वका भावनाको विकास	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	पालिका, विद्यालय

४.५ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

४.५.१ परिचय

अहिलेको युग सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको युग हो । समयको माग र परिवर्तनसँगै सूचना तथा सञ्चार प्रविधि मानवीय जीवनको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास हुदै गएको एकैकाले शिक्षा क्षेत्रमा यसको महत्व दिन प्रतिदिन बढदै गइरहेको छ । विद्यालय शिक्षामा कम्प्युटर, रेडियो, टेलिभिजन, मोबाइल, इन्टरनेट, टेलिभिजन, स्मार्टबोर्ड जस्ता साधनहरूको प्रयोग गर्नुलाई शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोगका रूपमा लिन सकिन्छ । पुरानो चक एण्ड टक विधिले अहिलेको समयको आवश्यकता अनुसारको शिक्षा र जनशक्ति दिन नसक्ने हुँदा विद्यालय तह देखि माथिल्लो तहसम्मको शिक्षामा सूचना तथा संचार प्रविधिको प्रयोगको महत्वलाई बढावा दिएको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगले विद्यार्थीको सिकाइलाई रोचक तथा सान्दर्भिक बनाउन, सिकाइप्रति विद्यार्थीलाई अभिप्रेरित गर्न, शैक्षिक व्यवस्थापनमा सुधार गरी सुशासन कायम गर्न र युगसुहाउदो शिक्षा प्रदान गरी दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न सहयोग गर्दछ । यतिमात्र होइन सूचना तथा संचार प्रविधिको मद्दतले सिकाइ सुधार हुने, सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुऱ्याउन सहज हुने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाई सुशासनको प्रत्याभूति दिने भएकाले सूचना तथा संचार प्रविधिलाई शिक्षण सिकाइको महत्वपूर्ण साधनको रूपमा लिइन्छ । नेपालको संविधान, २०७२ को भाग ३ अन्तर्गत सूचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकको आफ्नो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सूचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकको व्यवस्था गरेको छ । त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुऱ्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ । डिजिटल नेपालको कार्यढाँचा, २०७६ ले विद्यालय तथा क्याम्पसहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा, जियोस्प्यासियल र जिआइएस (Geospatial/GIS) शिक्षा प्रदान गर्ने तथा शिक्षा क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि शिक्षा सम्बन्धी क्षमता विकास गर्ने र सबैका लागि सूचना प्रविधि सम्बन्धी साक्षरता प्रदान गर्ने नीति लिएको छ ।

राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ मा पनि शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी नीतिहरू उल्लेख गरिएको छ । जसमा सबै विद्यालय तथा शिक्षण संस्थाहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिसम्बन्धी संरचना तयार गर्ने, कनेक्टिभिटी पुऱ्याउने, तालिम, शिक्षण सिकाइ तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्नका लागि आवश्यक सामग्रीको व्यवस्थापन र जनशक्ति संरचना तयार पार्ने जस्ता विषय उल्लेख गरिएको छ । यसैगरी हाल शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले विद्यार्थीहरूको सिकाइका लागि इ लर्निङ्ग पोर्टल अर्थात सिकाइ चौतारी तयार पारेको छ । जसलाई हामी शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोगसँऊ जोडन सकिन्छ । साथै पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले पनि इ लाइबेरी मार्फत सिकाइका सामग्रीहरू विद्यार्थीहरूमाझ ल्याउने जमर्को गरेको छ । साथै २०७१ सालदेखि विद्यालय शिक्षाको तथ्याङ्की, व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाई सुशासनको प्रत्याभूति दिने उद्देश्यका साथ एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली (IEMIS) अद्यावधिक गराउने कार्यको थालनी भएको छ ।

नेपालको पछिल्लो समयमा सन २०१९ को अन्त्यतिर विश्वव्यापी महामारीको रूपमा देखा परेको कोभिड १९ को महामारीले शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आवश्यकतालाई महसुस गराएको छ । विभिन्न प्रकारका विपत तथा महामारीमा पनि शिक्षण सिकाइलाई निरन्तरता दिने कार्यमा सूचना तथा संचार प्रविधिले महत्वपूर्ण सहयोग गर्न सक्दछ । यस सन्दर्भमा भइरहेको क्षमताका आधारमा अनलाइन तथा अफलाइन लगाएतका भर्चुअल माध्यम प्रयोग गरी सिकाइलाई निरन्तरता दिन खोजिए पनि पर्याप्त क्षमता तथा संरचनाको अभावले सबैलाई समेट्न सकिएको छैन ।

यस खण्डमा शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोग, सबैको पहुँच, गुणस्तर, समता तथा समानता र व्यवस्थापकीय प्रबन्धको वर्तमान अवस्थाको समीक्षाका आधारमा चुनौती र अवसरहरूको पहिचान गरी आगामी पाँच वर्षका लागि नलगाड नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने किसिमका उद्देश्य, रणनीति, नतिजा र प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य उल्लेख गरिएको छ ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

नलगाड नगरपालिकाका ७१ वटा सामुदायिक विद्यालयहरूमध्ये २० वटा विद्यालयहरूमा विद्युतको विस्तार भएतापनि ५१ वटा विद्यालयहरूमा भौगोलिक विकटताका कारण विद्युत विस्तार हुन सकेको छैन । विद्युतको सुविधा नभएका ८ वटा विद्यालयमा सौर्य उर्जाको माध्यमबाट विद्युतको अभाव पुर्ति गर्ने प्रयास गरिएको छ । यसैगरी यस नगरपालिकाका सबै माध्यमिक विद्यालयहरूमा इन्टरनेट सेवाको जडान भई त्यसको सामान्यरूपमा शिक्षण सिकाइमा प्रयोग हुँदै आइरहेको पाइन्छ भने बाँकी २ वटा आधारभूत विद्यालयहरूमा इन्टरनेट जडानका लागि अनुदानको व्यवस्था गरिएको छ । विद्युत सेवाको विस्तार नहुँदा र वैकल्पिक उर्जाको व्यवस्थापन नहुँदा इन्टरनेट जडानका लागि अनुदान निकासा भएतापनि जडान हुन सकेको छैन । यस नगरपालिका ७ वटा माध्यमिक र ५ वटा आधारभूत विद्यालयहरूमा कनेक्टिभिटी सुविधा सहितको ICT प्रयोगशाला स्थापनाका लागि रकम निकाशा गरिएको छ भने १३ वटा विद्यालयहरूमा कम्प्युटरका सामग्रीहरू जडान गरिएका छन् । श्री त्रिभुवन माध्यमिक विद्यालय र वीरेन्द्र हिमालय माध्यमिक विद्यालयमा सूचना प्रविधि प्रयोगशालाको स्थापना र सञ्चालन भएको छ । यसैगरी राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ अनुसार आधारभूत तह (कक्षा ६-८) को पाठ्यक्रममा विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा सूचना र विचारहरूको आदानप्रदान, विश्लेषण तथा सूचना प्रविधिको समुचित प्रयोग गर्न सक्ने सक्षमता निर्धारण गरी सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी क्रियाकलापका लागि ३० कार्य घण्टा निर्धारण गरिएको छ भने कक्षा ७ र ८ मा हाल स्थानीय विषयको रूपमा कम्प्युटर शिक्षा विषयको अध्यापन हुँदै आएको छ । कोभिड १९ को प्रभावसँगै हाल शिक्षा प्रणालीलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगको खाँचो महसुस भएको छ । यससँगै शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रले तयार पारेको इ लर्निङ्ग पोर्टलका बारेमा सबैलाई सुसुचित गर्न सकिएको छैन । शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोग स्वरूप विद्यालय तहका सम्पूर्ण शैक्षिक सूचनाहरूलाई व्यवस्थित गर्नका लागि एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन तथा सूचना प्रणाली (IEMIS) लाई वेभमा आधारित बनाइएको भयतापनि धेरैजसो विद्यालयमा कम्प्युटर लगायत सूचना प्रविधिसम्बन्धी सामग्री तथा इन्टरनेट कनेक्टिभिटीको अभाव हुनाले यसलाई पूर्ण रूपमा विद्यालयमा आधारित बनाउन सकिएको छैन ।

चुनौती तथा अवसरहरू:

अहिलेको युग सूचना र प्रविधिको युग हो । समयको परिवर्तनसँगै शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग अपरिहार्य भयतापनि सबै विद्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी आधारभूत संरचनाको व्यवस्थापन गर्नु, सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी साधनहरूको सञ्चालन र प्रयोगका लागि शिक्षकहरूको क्षमता विकास गर्नु, अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको पर्याप्त विकास र पहुँचको विस्तार गर्नु, विभिन्न किसिमका अपाङ्गता भएका व्यक्तिका लागि उपयुक्त हुनेगरी सामग्री विकास र प्रयोग गर्नु, सबै प्रयोगकर्तालाई सहज हुने गरी शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली तथा लेखा प्रणाली व्यवस्थित गर्नु, विभिन्न तहका सरकार तथा इन्टरनेट प्रदायक संस्थाहरूका विच समन्वय र सहकार्य व्यवस्थित गर्नु, सूचना र सञ्चारको प्राणको रूपमा रहेको विद्युत सेवाको विस्तार एवम् विद्युत

सेवाको आपूर्तिलाई नियमित गर्नु, सूचना र सञ्चार प्रविधिको दुरुपयोगलाई न्यूनिकरण गर्नु जस्ता कुराहरूले शिक्षा क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको क्षेत्रमा चुनौती खडा गरेका छन् ।

यसैगरी COVID 19 ले शिक्षामा सूचना र सञ्चारको महत्वको बारेमा सरोकारवालाहरूलाई आत्मबोध गराउनु, मोबाइल सेवाको विस्तारले पनि अनलाइनबाट हुने शिक्षण सिकाइका सकारात्मक योगदान पुऱ्याउनु, प्रविधिमैत्री शिक्षक समाज नेपालले प्रविधिमैत्री शिक्षक तालिमको लागि स्वतस्फुर्त किसिमबाट योगदान गर्नु, वाइफाइ र इन्टरनेट प्रविधि छोटो समयमै मानिसको जीवनको अभिन्न अङ्गको रूपमा विकास हुनु, विद्यार्थीहरूमा अनलाइन शिक्षाप्रति अपेक्षाकृत चासो बढेको कारण शिक्षकहरूमा तत्सम्बन्धी दक्षता अभिवृद्धिका लागि दवावको सिर्जना हुनु, सूचना र सञ्चारको विकास र विस्तारका लागि सरकारी एवम् गैरसरकारी क्षेत्रहरू प्रतिष्पधात्मक किसिमबाट अधि बढ्नु, शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय, शिक्षा तथा मानव संसाधन विकास केन्द्र एवम् पाठ्यक्रम विकास केन्द्र लगायत निजी क्षेत्रबाट अन्य धेरै संघसंस्थाहरूले अनलाइनमा पढ्ने मिल्नेगरी पाठ्यसामग्रीको विकास गर्नु , जस्ता बुदाहरूलाई शिक्षाको क्षेत्रमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा देखिएका अवसरहरू मान्न सकिन्छ ।

४.५.३ लक्ष्य

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगले विद्यार्थीको सिकाइ तथा शिक्षा व्यवस्थापनमा सुधार आई गुणस्तरीय शिक्षाको प्रबर्द्धन हुने ।

४.५.४ उद्देश्य

सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगले विद्यार्थीको सिकाइ तथा शिक्षा व्यवस्थापनमा सुधार आई गुणस्तरीय शिक्षाको प्रबर्द्धन गर्नका लागि तपसिल बमोजिमका उद्देश्यहरू तय गरिएका छन्:

- सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार गर्नु
- सबै विद्यालयहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित शिक्षाको पहुँच पुऱ्याउनु
- शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनलाई सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरी प्रभावकारी, पारदर्शी र समतामूलक बनाउनु

४.५.५ रणनीतिहरू

यस योजनाले तय गरेका शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू पूरा गर्नका लागि निम्नानुसारका रणनीतिहरू तय गरिएका छन्:

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका आधारभूत संरचना तथा उपकरणको प्रबन्ध गर्ने ।
- सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा आधारित रही सबै शिक्षकहरूको क्षमता विकास गर्ने ।
- दिगो र रोचक सिकाइका लागि विभिन्न कक्षा र विषयका लागि तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीको प्रयोग बढाइने ।
- शिक्षकको पेशागत विकास तथा शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने ।
- विद्यालयका शैक्षिक स्रोत सामग्रीहरूमा इन्टरनेटको सुविधामार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गर्ने ।
- शिक्षाका विभिन्न सेवा प्रवाह तथा व्यवस्थापनमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गर्ने ।

- सामूदायिक अध्ययन केन्द्रहरूमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिका संरचनाहरूको स्थापना सञ्चालन गर्ने ।

४.५.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भई सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुग्नुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आई सुशासन प्रबर्द्धन हुने

प्रमुख नतिजा:

यस योजनाको सफल कार्यान्वयनसँगै शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको क्षेत्रमा निम्नानुसारका प्रमुख नतिजाहरूको प्राप्ति हुनेछ:

- सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पूर्वाधार विकास भई सबैको पहुँच पुग्ने,
- विभिन्न कक्षा र विषयका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल सामग्रीमा विद्यार्थीको सहज पहुँच हुने,
- सबै विद्यालयहरूले सिकाइ तथा व्यवस्थापकीय कार्यमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गरेको हुने,
- सूचना प्रविधिमा आधारित शिक्षक सहायता प्रणालीको विकास तथा सञ्चालन हुने,
- सामूदायिक सिकाइ केन्द्रमा सूचना प्रविधिको प्रयोगमा विस्तार हुने,
- सूचना प्रविधिमा आधारित एकीकृत शैक्षिक सूचना तथा व्यवस्थापन प्रणाली सुदृढ हुने,
- सूचना प्रविधिको प्रयोगले व्यवस्थापन र सुशासनमा सुधार आउने,
- अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीमा सुधार आउने,

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

यस पञ्चवर्षिय शिक्षा योजना (२०८०/०८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग सम्बन्धी लक्ष्य र उद्देश्यहरू पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरूको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरूको प्राप्तिमा लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप र ति क्रियाकलापहरूको भौतिक लक्ष्यलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका ४.५ विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि सम्बन्धी क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्र. स.	प्रमुख क्रियाकलाप	एकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७९-२०८४					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	सबै विद्यालयहरूमा विद्युत सेवाको विस्तार गर्ने	सबै विद्यालयहरू	√	√	√	√	√	√	संघ र प्रदेश
२	सबै विद्यालयहरूमा इन्टरनेट कनेक्टीभिटीमा जडान गर्ने	सबै विद्यालयहरू	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
३	शिक्षकहरूमा सञ्चार र प्रविधिसम्बन्धी क्षमताको विकास गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
४	विद्यालयका प्रधानाध्यापक र शिक्षकहरूका लागि IEMIS अद्यावधिक तथा व्यवस्थापन तालिम सञ्चालन गर्ने	पटक		१		१		२	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
५	सबै माध्यमिक तथा आधारभूत (कक्षा ६-८) विद्यालयहरूमा पुस्तकालय र ICT संरचनाको विस्तार गर्ने	आअ	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
६	प्रधानाध्यापकहरूका लागि ICT सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	सबै प्र.अ.हरू	√	√	√	√	√	√	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
७	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूमा पुस्तकालय र इन्टरनेट सेवाको विस्तार गर्ने ।	संख्या	१	१	१	१	१	५	संघ, प्रदेश र स्थानीय तह
८	साझेदारीमा क्रमस प्रत्येक विद्यालय एक शिक्षक एक ल्यापटप कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या	७१	७१	७१	७१	७१	३५५	नगरपालिका र विद्यालय

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.२.१ परिचय

योजना निर्माण गरेर मात्र हुँदैन । योजनाको प्रभावकारिता त्यतिबेला मात्र देखिन्छ जतिबेला योजनाको सफल रूपमा कार्यान्वयन हुन्छ । योजनाले राखेका लक्ष्य तथा उद्देश्यहरू पूरा गरी अपेक्षित नतिजा तथा उपलब्धि प्राप्त गर्नका लागि योजनाको कार्यान्वयन अनुगमन र मूल्याङ्कन तथा समन्वय र सहजीकरणको उपयुक्त व्यवस्था गर्नुपर्ने हुन्छ । योजनाको सफल कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्नका लागि सङ्गठन तथा संरचना निर्माण, जनशक्ति, नीति, कानून तथा मापदण्डको तयारी, वार्षिक योजना निर्माण, क्रियाकलाप निर्धारण, वित्तीय व्यवस्थापन तथा जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व बाँडफाँड जस्ता कुराहरूको उचित प्रबन्ध गर्नुपर्ने हुन्छ । यसैगरी शिक्षाका कार्यक्रमहरूमा स्रोत र साधनको वितरण कसरी भइरहेको छ, समुचित तरिकाले लगानीको प्रवाह भएको छ वा छैन, कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रक्रियामा त्रुटीहरू छन् वा छैनन्, शैक्षिक क्रियाकलापहरू निर्धारित कार्यतालिका अनुसार समयमै कार्यान्वयन भई लक्षित प्रतिफल भएका छन् वा छैनन् भन्ने कुरा निश्चित गर्न कार्यक्रम कार्यान्वयनको अवस्था र प्रगतिका बारेमा नियमित वा आवधिक रूपमा निगरानी, निरीक्षण, एवम् जाँचबुझ गर्ने गराउने कार्य अनुगमन हो । अनुगमले सञ्चालित कार्यक्रमको वर्तमान अवस्था तथा प्रगतिको बारेमा जानकारी गराउँछ । साथै शैक्षिक कार्यक्रमहरूको सान्दर्भिकता र प्रभावकारिताको बारेमा व्यवस्थित एवम् उद्देश्यपूर्ण ढङ्गले जाँचबुझ तथा लेखाजोखा गर्ने कार्य मूल्याङ्कन हो । मूल्याङ्कनको सम्बन्ध प्रतिफलसँग जोडिएको हुन्छ । अनुगमन कार्यक्रम कार्यान्वयनको चरणमा मात्र गरिन्छ भने मूल्याङ्कन कार्यक्रम सञ्चालनका चरणका साथै कार्यक्रम सम्पन्न भए पश्चात् पनि गरिन्छ । शैक्षिक कार्यक्रमहरूलाई पारदर्शी, नतिजामुखी, जवाफदेही र उत्तरदायीपूर्ण बनाउनका लागि अनुगमन र मूल्याङ्कनले महत्वपूर्ण सहयोग गर्दछन् ।

नेपालमा योजनाबद्ध विकास प्रयासको सुरुवात भएसँगै विकास आयोजनाको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने परिपाटी बसेको भएतापनि आ.व. २०३२/०३३ देखि विकास आयोजनाहरूको कार्यान्वयनको मूल्याङ्कन गर्ने व्यवस्थाको सुरुवात भएको हो । यसैगरी २०४९ देखि अनुगमन तथा मूल्याङ्कनलाई योजना कार्यान्वयनको एउटा पद्धतिको रूपमा विकास गरियो । साथै आठौँ आवधिक योजना देखि नै विगतका अनुगमन तथा मूल्याङ्कन सम्बन्धी व्यवस्थामा देखिएका कमीकमजोरीहरूमा सुधार गरी संस्थागत व्यवस्था, उच्च राजनैतिक तहको प्रतिबद्धता र उपलब्धि मूल्याङ्कनको व्यवस्था सहितको बलियो अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली लागु गरियो ।

यस परिच्छेदमा योजनाको महत्वपूर्ण पक्षका रूपमा रहेको योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन र मूल्याङ्कन, समन्वय तथा सहजीकरण सम्बन्धि वर्तमान अवस्थाको समिक्षा गर्दै आगामी समयका लागि लक्ष्य तथा उद्देश्य निर्धारण गरी त्यसको प्राप्तिका लागि रणनीति तथा लक्ष्य सहितको क्रियाकलापहरू प्रस्तुत गरिएको छ ।

५.२.२ वर्तमान अवस्था

नगरपालिकाको शैक्षिक क्षेत्र सुधार तथा विकासका लागि मार्गदर्शकको रूपमा रहने यस पञ्चवर्षीय शिक्षा योजनाको सफल कार्यान्वयन गर्नु नलगाड नगरपालिकाको प्रमुख जिम्मेवारी हुनेछ । यस योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन,

मूल्याङ्कन तथा समन्वय र सहजीकरणका लागि शिक्षा योजनाको बारेमा सबैलाई जानकारी गराउने, योजनामा समावेश भएका क्रियाकलापहरू सञ्चालनका लागि आवश्यक ऐन, नियम, कानून, मापदण्ड तथा कार्यविधि तयार पार्ने, बजेट विनियोजन गर्ने, सस्थागत संरचनाको तयारी र क्षमता विकास गर्ने, सम्बन्धित क्षेत्रका जनशक्तिहरूको व्यवस्थापन तथा तिनीहरूको क्षमता विकास गर्ने, शिक्षासँग सम्बन्धित सबै सरोकारवालाहरूको सहभागिता गराउने, साझेदार निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने जस्ता कार्यहरू गरिनेछ । नेपालको वर्तमान परिप्रेक्ष्यलाई हेर्दा यस शिक्षा योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरणका लागि तपसिल बमोजिमको संयन्त्र रहेको छः

तालिका नं. ५.२.१ कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण संयन्त्र तालिका

क्र.स.	तह	संयन्त्र	प्रमुख जिम्मेवारी	प्रक्रिया तथा कार्य
१	विद्यालय	वि.व्य.स. र शि.अ.सं.	प्र.अ./अध्यक्ष/संयोजक	सञ्चालन, व्यवस्थापन र रेखदेख
२	समुदाय	आम अभिभावक	अभिभावक	अनुगमन, सहयोग र सहभागिता
३	वडा	वडा कार्यालय, वडा शिक्षा समिति	वडाध्यक्ष	बजेट व्यवस्था, समन्वय र अनुगमन
४	नगरपालिका	नगरसभा, नगर कार्यपालिका	प्रमुख, प्र.प्र.अधिकृत	नीति निर्माण, कार्यक्रम निर्माण, बजेट
		नगर शिक्षा समिति	संयोजक/ प्रमुख	विनियोजन, कार्यान्वयन, अनुगमन
		शिक्षा युवा तथा खेलकुद शाखा	शाखा प्रमुख	मूल्यांकन, समन्वय र सहजीकरण
५	जिल्ला	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ	इकाइ प्रमुख	अनुगमन, मूल्याङ्कन, समन्वय र
		जिल्ला शिक्षा समिति	संयोजक/ प्रमुख	सहजीकरण तथा निर्देशन
		सामाजिक विकास कार्यालय	कार्यालय प्रमुख	अनुगमन, मूल्याङ्कन र समन्वय
६	प्रदेश	सामाजिक विकास मन्त्रालय	माननीय मन्त्री	योजना, नीति तथा कार्यक्रम निर्माण
		शिक्षा विकास निर्देशनालय	निर्देशक	अनुगमन, मूल्याङ्कन र सहजीकरण
७	केन्द्र	शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय	माननीय मन्त्री	नीति नियम र मापदण्ड निर्माण
		शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्र	महानिर्देशक	कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन
८	अन्य	नागरिक समाज, साझेदार निकाय	सरोकारवालाहरू	अनुगमन, मूल्याङ्कन, समन्वय

५.२.३ लक्ष्य

शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन भई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित भएको हुने ।

५.२.४ उद्देश्य

यस योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण सम्बन्धी लक्ष्य हासिल गर्न देहायका उद्देश्यहरू तय गरिएका छन्ः

- वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्नु
- शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाको क्षमता विकास गर्नु
- आवश्यकता अनुसार कानून, मापदण्ड र निर्देशिका विकास गर्नु

- एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, समीक्षा गर्ने, र सुधार गर्नु
- शिक्षण सिकाइमा आवश्यक सहयोग तथा अनुभव आदान प्रदानका लागि स्थानीय स्तरमा शिक्षक तथा विज्ञ समूह सम्मिलित शिक्षक सहायता प्रणाली विकास तथा सञ्चालन गर्नु
- विद्यालय तथा सामूदायिक अध्ययन केन्द्रहरूले योजना बनाई शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नु
- प्रभावकारी तथा कुशल अनुगमन प्रणाली विकास गर्नु
- नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली बनाउनु
- योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धि हासिल गर्नु
- योजनाको लगानीदेखि प्रभाव तहसम्मको मूल्याङ्कन गरी आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणमा सहयोग गर्नु

५.२.५ रणनीतिहरू

यस पञ्चवर्षीय योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरणका लागि देहायबमोजिमका रणनीतिहरू तय गरिएका छन्:

१. एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गर्ने ।
२. अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गर्ने ।
३. शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गर्ने ।
४. राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकताअनुसार स्थानीय सूचकहरूलाईसमेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने ।
५. योजनाका आगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गरिनेछ ।
६. प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने ।
७. अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गर्ने ।
८. कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गर्ने ।
९. सहभागितामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गर्ने ।
१०. कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणालीको प्रबन्ध गर्ने ।
११. पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गर्ने ।

५.२.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने

प्रमुख नतिजा:

यस योजनाको सफल कार्यान्वयनसँगै योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरणका क्षेत्रमा निम्नानुसारका प्रमुख नतिजाहरूको प्राप्ति हुनेछ:

- नतिजामा आधारित अनुगमन प्रणाली स्थापित हुने
- अनुगमनका आधारमा नतिजा सुधार हुने
- अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास हुने
- विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षणका नतिजाका आधारमा सुधार गर्ने परिपाटी स्थापित हुने
- विभिन्न कार्यक्रमहरूको उपलब्धि तथा प्रभावको आवधिक मूल्याङ्कन हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

यस पञ्चवर्षिय शिक्षा योजना (२०८०/८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण सम्बन्धी लक्ष्य र उद्देश्यहरू पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरूको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरूको प्राप्तिका लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलाप र ति क्रियाकलापहरूको भौतिक लक्ष्यलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं.: ५.२.२ योजना कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरणका क्रियाकलापहरू र लक्ष्य

क्र. सं.	प्रमुख क्रियाकलापहरू	इकाइ	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०७८-२०८२					जम्मा	जिम्मेवारी
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ		
१	शिक्षा योजनाको प्रभावकारी प्रतिफल प्राप्तिका लागि अनुगमन पद्धति र संयन्त्रको विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने	पटक	१				१	२	सङ्घ, प्रदेश र नगरपालिका
२	वस्तुगत तथा उपलब्धिमूलक अनुगमन एव मूल्याङ्कन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	नगरपालिका
३	विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था र कार्यक्रमहरूको नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने	पटक	३	३	३	३	३	१५	सङ्घ, प्रदेश र नगरपालिका
६	शैक्षिक कार्यक्रमहरूको मासिक, चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा गरी प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने	पटक	४	४	४	४	४	२०	नगरपालिका र विद्यालय
७	वार्षिक शैक्षिक स्थिति प्रतिवेदन तयारी, प्रस्तुती तथा सम्प्रेषण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	सङ्घ, प्रदेश र नगरपालिका
८	क्रमस कक्षा १, ३, ५, ८ र १० को विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	सङ्घ, प्रदेश र नगरपालिका
९	विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गरी थप सुधारका योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	सङ्घ, प्रदेश र नगरपालिका
१०	शिक्षा योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन गर्ने मानव संसाधनको क्षमता विकास गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	सङ्घ, प्रदेश र नगरपालिका
११	विद्यालयको सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	विद्यालय

१२	विद्यालयको लेखा परीक्षण चुस्त दुरुस्त र पारदर्शी बनाउनका समयमै लागि लेखापरीक्षण गरी सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	नगरपालिका र विद्यालय
१३	शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन र प्रभावकारिताका बारेमा अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने	पटक	१	१	१	१	१	५	सङ्घ, प्रदेश र नगरपालिका
१४	हरेक शैक्षिक क्रियाकलापहरूको प्रमाणमा आधारित मुल्याङ्कनका लागि अभिलेखिकरण गर्ने पद्धतिको विकास गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	नगरपालिका र विद्यालय
१५	स्थानीय तहद्वारा विद्यालयको कक्षा अवलोकन तथा अनुगमन गरी थप सुधारका लागि पृष्ठपोषण र आवश्यक सहयोग प्रदान गर्ने	निरन्तर	√	√	√	√	√	√	नगरपालिका

परिच्छेद: ६ स्रोत र लगानी व्यवस्थापन

६.१ परिचय

कुनैपनि योजना निर्माण गर्दैमा त्यसले प्रतिफल दिँदैन । योजनामा समावेश गरिएका लक्ष्य,उद्देश्य तथा सकारात्मक प्रतिफलको प्राप्तिका लागि त्यसलाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने हुन्छ । योजनाको पूर्णरूपमा कार्यान्वयन गरी त्यसको नतिजा प्राप्तिका लागि प्रयास लगानीको आवश्यकता पर्दछ । लगानी गर्नका लागि स्रोतको खाँचो प्रदछ किनकी स्रोत योजनाको मुटु हो । योजनाको कार्यान्वयन स्रोत र लगानीसँग जोडिने हुनाले योजनाको कार्यान्वयनमा स्रोत व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको हुन्छ । नेपालको सन्दर्भमा शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन गरी शैक्षिक सुधारका गर्न आवश्यक पर्ने विभिन्न पक्षहरूको व्यवस्थापनका लागि संघीय सरकार, प्रदेश सरकार र स्थानीय सरकारले आर्थिक स्रोत व्यवस्थापन गर्दै आएका छन् । नेपालको संविधान २०७२ अनुसार आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र परेतापनि हालको परिप्रेक्ष्यमा शिक्षाको समग्र व्यवस्थापनका लागि स्थानीय तहहरू परिपक्व हुन नसकेको अवस्था रहेकाले संघीय र प्रदेश सरकारले शिक्षाको क्षेत्रमा पर्याप्त लगानी गर्दै आएका छन् ।

विद्यमान संविधान बमोजिम आधारभूत र माध्यमिक शिक्षा निशुल्क भएसँगै विद्यालय शिक्षाको सम्पूर्ण क्षेत्रमा सरकारले नै लगानी गरेको पाइन्छ । संघीय सरकारले वार्षिक ससर्त अनुदानको रूपमा शिक्षक/कर्मचारी तलब भत्ता, भौतिक पूर्वाधारका संरचनाहरूको निर्माण, शैक्षिक गुणस्तर सुधारका कार्यक्रमहरू, विभिन्न किसिमका आवासीय तथा गैरआवासीय छात्रवृत्ति, कक्षा ६-१२ का छात्राहरूका लागि निशुल्क स्यानिटरीप्याड, सार्वजनिक विद्यालयका कक्षा १-१२ का विद्यार्थीहरूका लागि निशुल्क पाठ्यपुस्तक, बालविकास कक्षा देखि कक्षा ५ सम्मका विद्यार्थीहरूका लागि दिवा खाजा अनुदान, विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान, नमूना विद्यालयका लागि अनुदान, राष्ट्रपति रनिङ्ग सिल्ड सञ्चालन र अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षाका लागि अनुदान जस्ता कार्यक्रम शीर्षकका रकमहरू स्थानीय तहमा वित्तीय हस्तान्तरण गरी पठाउने र सो अनुदान रकमलाई स्थानीय आवश्यकता अनुसार विद्यालयहरू प्राथमिकीकरण गरी वितरण गर्ने व्यवस्था रहेको छ । यसैगरी प्रदेश सरकारले पनि विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास, उच्च शिक्षाका लागि छात्रवृत्ति, शैक्षिक गुणस्तर सुधारका कार्यक्रमहरूमा प्रशस्त लगानी गर्दै आएको छ ।

नेपाल सरकारको सबैका लागि शिक्षा कार्यक्रम शीर्षक र विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रम SSDP अन्तर्गतका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनका साथै हालै पछिल्लो समयमा राष्ट्रपति शैक्षिक सुधार कार्यक्रम मार्फत सामुदायिक विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार विकास तथा शैक्षिक गुणस्तर सुधार कार्यक्रम (पुस्तकालय, विज्ञान प्रयोगशाला तथा आई सी टी ल्याव स्थापना) का लागि बजेट विद्यालयले पेश गरेको प्रस्ताव र स्थानीय तहको प्राथमिकीकरण एवं सिफारिसका आधारमा बजेट विनियोजन विद्यालय छनौट गरी स्थानीय तहमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि वजेट हस्तान्तरण गरी पठाउने कार्यको थालनी गरेको छ । यसैगरी स्थानीय तहहरूले पनि आफ्नो क्षेत्राधिकार भित्रको शैक्षिक प्रणालीमा सुधार गर्नका लागि विभिन्न कार्यक्रमका शीर्षकहरूमा बजेट विनियोजन गरी कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने प्रयास गरिरहेका छन् । ग्रामीण क्षेत्रमा सञ्चालित सामुदायिक विद्यालयहरूमा बालबालिकाहरूको सहज पहुँच विस्तार गर्न थप विद्यालय स्थापना र सञ्चालन, शिक्षक दरबन्दी अभाव रहेको सन्दर्भमा पालिका अनुदानका शिक्षक दरबन्दीको व्यवस्थापन विभिन्न किसिमका शैक्षिक भत्ताको व्यवस्था, शिक्षकहरूको क्षमता विकासका छोटो तालिमको सञ्चालन, विद्यार्थीको प्रतिभा विकासका लागि विभिन्न पालिका स्तरीय अतिरिक्त क्रियाकलापका कार्यक्रमहरू सञ्चालन, आर्थिक तथा सामाजिक रूपले पछाडि परेका, अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरूका लागि विशेष कार्यक्रम जस्ता विविध शैक्षिक कार्यक्रमहरूका लागि स्थानीय तहहरूले स्रोत पहिचान गरी शिक्षामा लगानी गरेको पाइन्छ ।

साथै शिक्षाको क्षेत्रमा विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरु तथा साझेदार निकायहरुले पनि प्रशस्त लगानी गरेको पाइन्छ । त्यतिमात्र नभई शैक्षिक विकासका निमित्त आम अभिभावक,समुदाय, विभिन्न दाताहरुले पनि आर्थिक स्रोतको लगानी गरेको पाइन्छ । यसरी जुन तहको सरकार, संघसंस्था तथा निकायहरुले जसरी लगानी गरेता पनि सबैको लक्ष्य भनेको शैक्षिक गुणस्तर सुधार गरी समग्र शैक्षिक प्रणालीलाई बलियो बनाउनुमा केन्द्रित रहेको छ ।

यस खण्डमा नलगाड नगरपालिकाको पञ्चवर्षीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको लागि विद्यमान अवस्था, चुनौती तथा अवसरहरुको समिक्षा गर्दै स्रोत र लगानी व्यवस्थापनका लक्ष्य, उद्देश्य,रणनीति तथा अपेक्षित नतिजा निर्धारण गरी योजना कार्यान्वयनका सम्भावित स्रोतहरुको आंकलन र तिनिहरुको शिक्षाका उपक्षेत्रगत शीर्षकहरुमा गरिने लगानीको खाका तयार पारी प्रस्तुत गरिएको छ ।

६.२ वर्तमान अवस्था

नेपालको संविधान २०७२ ले शिक्षालाई तिनवटै सरकारको अधिकारको साझा सूचीमा समावेश गरेसँगै विद्यालय शिक्षामा सबै तहका सरकारले आ-आफ्नो तवरबाट लगानी तथा स्रोत व्यवस्थापन गरेको पाइन्छ । नेपालको इतिहासमा शैक्षिक सुधारका अध्ययन गरी सुझाव दिनका लागि विभिन्न समयमा गठन भएका राष्ट्रिय शिक्षा आयोग तथा कार्यदल ले सार्वजनिक गरेका प्रतिवेदनहरुले शिक्षा क्षेत्रमा कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम विनियोजन गर्नका लागि सुझाव दिँता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट प्रत्येक आर्थिक वर्षहरुमा क्रमशः ऋणात्मक रूपमा विनियोजन हुदै गइरहेको तितो थयार्थ हामीमाझ छ । त्यसमा पनि विनियोजित बजेटको करीव ७० प्रतिशत भन्दा वढि रकम शिक्षक तलव भत्ता शीर्षकमा खर्च हुने गरेको छ । भने बाँकी बजेट विद्यार्थी छात्रवृत्ति, पाठ्यपुस्तक , भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन जस्ता क्षेत्रमा खर्च हुने गरेको छ । यसैगरी प्रदेश सरकारले विनियोजन गर्ने बजेटमा विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकासका क्षेत्रमा खर्च हुने गरेको पाइन्छ । साथै नलगाड नगरपालिकाले विनियोजन गरेको बजेट हेर्दा कुल बजेटको ५.९ प्रतिशत देखिएको छ । त्यसमध्ये पनि ७० प्रतिशत बजेट शिक्षक तथा कर्मचारीहरुको तलव भत्तामा नै खर्च हुने गरेको छ । विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधारका लागि आवश्यक पर्ने शिक्षकको समय अनुकुलको क्षमता विकास,विद्यालयहरुको प्रविधिमैत्री विकास, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिमा सबैको पहुँच, विद्यालयको शैक्षिक सामग्री व्यवस्थापन तथा विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि न्युन बजेट विनियोजन हुनुले शैक्षिक गुणस्तर सुधारमा चुनौती थपेका छन् ।

स्रोत र लगानी व्यवस्थापनको सन्दर्भ जोड्दा नलगाड नगरपालिका जाजरकोटले निर्माण गरेको यस पञ्चवर्षीय नगर शिक्षा योजना कार्यान्वयनका लागि वित्तीय व्यवस्थापनको मुख्य स्रोत सङ्घीय सरकार, कर्णाली प्रदेश सरकार र नलगाड नगरपालिका जाजरकोट रहनेछन् । यसका लागि योजना अवधिको पहिलो वर्ष २०७९/०८० मा संघीय सरकारबाट वित्तीय हस्तान्तरण भइ आएको रु २१ करोड ५९ लाख, प्रदेश सरकारबाट हस्तान्तरण भइ आएको रु ४० लाख र नलगाड नगरपालिकाको विनियोजित बजेट रु १ करोड ९४ लाख ४९ हजार गरी जम्मा २३ करोड ३९ लाख लगानी गरिनेछ । यसका साथै शैक्षिक गुणस्तर सुधार तथा उन्नयनका लागि शिक्षा क्षेत्रमा काम गर्ने विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्थाहरूसंग आवश्यकता अनुसार लागत साझेदारी गरिनेछ । साथै स्रोत व्यवस्थापनमा यस क्षेत्रका विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक संघ ,अभिभावकहरु र आम समुदायको अहम भूमिका रहनेछ । यसैगरी यस योजनाको कार्यान्वयन गर्दा वित्तीय व्यवस्थापनको पाटो अन्तर्गत मुख्यतया आर्थिक स्रोतहरुको खोजी तथा संकलन गर्ने, प्राप्त स्रोतलाई प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी आवश्यकता अनुसारका क्षेत्रमा लगानी गर्ने र लगानी भएका स्रोत साधनलाई प्रभावकारी रूपका व्यवस्थापन गर्दै शैक्षिक गुणस्तर सुधार गर्ने मुख्य जिम्मेवारी नलगाड नगरपालिकाको हुनेछ ।

चुनौती तथा अवसरहरु:

शिक्षा योजनामा समावेश भएका शिक्षाका कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन गरी शैक्षिक गुणस्तर सुधारका लागि प्रयास लगानीको प्रबन्ध गर्नु, संघीय सरकारबाट प्राप्त ससर्त अनुदान आवश्यकानुसार खर्च गर्नु, भौतिक पूर्वाधार निर्माणका कार्यहरु समयमै सम्पन्न गर्नु, शिक्षा क्षेत्रको लगानीमा आम अभिभावकहरुको सहभागिता वृद्धि गर्नु, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको क्षेत्रमा प्रयास लगानी गर्नु, आर्थिक नियमितता, कार्यकुशलता र पारदर्शीतामा विद्यालयलाई जवाफदेही र जिम्मेवार बनाउनु जस्ता चुनौतीहरु स्रोत लगानी व्यवस्थापनका क्षेत्रमा देखिएका प्रमुख चुनौतीहरु हुन ।

यसै गरी विविध चुनौतीहरुका विच पनि संविधानले शिक्षालाई तिन वटै सरकारको साझा अधिकार भित्र राख्नु, आधारभूत र माध्यमिक तह स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र पर्नु, तिनै तहका सरकारले शिक्षामा लगानी वृद्धि गर्नु, विभिन्न सरकारी तथा गैरसरकारी संघसंस्था तथा दातृ निकायहरुले शिक्षामा साझेदारी गर्नु, आम अभिभावकले विद्यालय शिक्षामा लगानीका लागि चासो र चिन्तन बढ्दै जानु, संविधानले आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षालाई निशुल्क लिन पाउने व्यवस्था गर्नु, विद्यालय शिक्षामा विभिन्न किसिमका छात्रवृत्तिको व्यवस्था हुनु जस्ता कुराहरुले विद्यालय शिक्षाको स्रोत र लगानीको क्षेत्रमा अवसर सिर्जना गरेका छन् ।

५.३ लक्ष्य

नलगाड नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा सबैको पहुँच तथा गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि प्रयास लगानीको सुनिश्चितता हुने

५.४ उद्देश्य

नलगाड नगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्रमा सबैको पहुँच तथा गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि प्रयास लगानी सुनिश्चित गर्न देहायबमोजिमका उद्देश्यहरु तय गरीएका छन्:

- योजना अवधि (२०८०-२०८५) का लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्नु
- शिक्षा योजनामा पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोतहरुको पहिचान गर्नु
- विभिन्न निकायबाट उपलब्ध हुने स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु
- शिक्षाका कार्यक्रमहरुको सञ्चालन तथा व्यवस्थापनका लागि खर्चको प्रक्रिया, दायित्व र जिम्मेवारी स्पष्ट गर्नु
- विद्यालय शिक्षाको वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता र पारदर्शीता कायम गर्नु

५.५ रणनीतिहरु

यस योजनाले तय गरेका स्रोत र लगानी व्यवस्थापन सम्बन्धी लक्ष्य तथा उद्देश्यहरु पूरा गर्नका लागि देहायबमोजिमका रणनीतिहरु अवलम्बन गरिनेछ:

- सङ्घीय सरकार र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा नगरपालिकाको स्रोतबाट पनि विद्यालय शिक्षामा लगानी वृद्धि गर्ने ।
- यस नगरपालिका भित्रका लक्षित वर्गको शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्नका लागि थप लगानीको व्यवस्था गर्ने ।
- शैक्षिक विकासका लागि विनियोजित तथा वितरित र उपलब्ध स्रोतको उपयोग गर्नका लागि विद्यालयलाई जवाफदेही बनाइने ।

- पालिकाले विनियोजन गर्ने वार्षिक कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गर्ने ।
- विद्यालय शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रबर्द्धन गर्ने ।
- संघ, प्रदेश तथा स्थानीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्डका आधारमा खर्च गर्ने र सोको प्रतिवेदन पेश गर्ने पद्धति अवलम्बन गर्ने ।
- वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने ।

६.६ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

उपलब्धि:

शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुनेछ साथै विद्यालयको वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुनेछ ।

प्रमुख नतिजा:

यस योजनाको कार्यान्वयन भएपश्चात शिक्षा क्षेत्रको लगानी र स्रोत व्यवस्थापनमा देहायबमोजिमका प्रमुख नतिजाहरूको प्राप्ति हुनेछ:

- विद्यालय शिक्षाका कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि उपलब्ध हुने स्रोतको अनुमान र विश्लेषण हुने
- विभिन्न स्रोत र निकायबाट प्राप्त बजेटको प्राथमिकताक्रम निर्धारण गरिएका क्षेत्रमा लगानी हुने
- लगानी भएको बजेटका आधारमा विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार भएको हुने
- शिक्षा क्षेत्रमा कुल बजेटको २०% रकम विनियोजन भएको हुने
- वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने
- विभिन्न साझेदार निकायहरूसंग साझेदारी गरिएको हुने

प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

यस पञ्चवर्षिय शिक्षा योजना (२०८०/०८१-२०८४/०८५) ले तय गरेका शिक्षाका विभिन्न उपक्षेत्रहरूका लक्ष्य र उद्देश्यहरू पूरा गर्न तथा उल्लेखित रणनीतिहरूको कार्यान्वयन गरी मुख्य उपलब्धि र प्रमुख नतिजाहरूको प्राप्तिका लागि आगामी ५ वर्षसम्म सञ्चालन गरिने क्रियाकलापका लागि आवश्यक पर्ने अनुमानित बजेटलाई तपसिलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छः

तालिका नं. ६.१ शिक्षाका विभिन्न उप-क्षेत्र र अन्तरसम्बन्धित क्षेत्रमा विभिन्न सरोकारवालाहरूबाट भएको लगानीको अवस्था

क्र. सं.	शिक्षाका उपक्षेत्रहरू	कुल लागत	वार्षिक अनुमानित लागत (५ वर्ष) २०८०-२०८४					स्रोत आँकलन			
			पहिलो	दोस्रो	तेस्रो	चौथो	पाँचौ	संघ	प्रदेश	पालिका	अन्य
१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	४६५५०	९२५०	९४७०	९२७०	९०७०	९४९०	१९६५०	१८००	२१८००	३३००
२	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)	५२४५०	१०७५०	१०१५०	१०६५०	१०१५०	१०७५०	४४५००	५००	५९००	१५५०
३	माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)	१२८५०	२४५०	२४५०	३०५०	२४५०	२४५०	५२५०	८००	५८५०	९५०
४	पाठ्यक्रम र पाठ्यसामग्री	५१२००	१०२२०	१०२२०	१०३२०	१०२२०	१०२२०	४०८००	३१००	६२००	११००
५	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	५५२५०	१११७०	११०२०	११०२०	११०२०	११०२०	१७२५०	६००	३६६७०	७३०
६	अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ	८८२५	१६६५	१६६५	१६६५	१६६५	२१६५	६६००	१००	९००	१२२५
७	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा	२३९५०	४०१०	६२१०	५०६०	४६१०	४०६०	४३५०	२६५०	५२५०	११७००
८	शैक्षिक समता र समावेशीकरण	९६००	१८२०	१८२०	१८२०	१८२०	२३२०	२१२५	१५०	५०५०	२२७५
९	दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम	१८५०००	३७२००	३६९००	३७०००	३६९००	३७०००	१८००००	२५००	४५०	२०५०
१०	आपतकालीन तथा सङ्कटकालीन अवस्थामा शिक्षा	५१००	१०८०	१०८०	८८०	९८०	१०८०	२२००	५५०	८५०	१५००
११	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	२६८८९०	५४५७८	५३५७८	५३५७८	५३५७८	५३५७८	१६४७९०	४०५००	११३००	५२३००
१२	विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	१३६९०	२६३८	३१३८	२६३८	२६३८	२६३८	९३४०	५५०	२५००	१३००
१३	संस्थागत संरचना र क्षमता विकास	७५२५	१५४५	१५४५	१४४५	१४४५	१५४५	८००	५००	१४७५	४७५०
१४	शिक्षा योजनाको कार्यान्वयन अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	५९२५	११८५	११८५	११८५	११८५	११८५	२९२५	५००	१९००	६००
	कुल जम्मा	७४६८०५	१४९५६१	१५०४३१	१४९५८१	१४७७३१	१४९५०१	५००५८०	५४८००	१०६०९५	८५३३०

परिच्छेद ७

मुख्य मुख्य क्रियाकलाप र उपलब्धि सूचक

यस परिच्छेदमा शिक्षा योजनामा समावेश भएका शिक्षाका उपक्षेत्रहरु भित्रका मुख्य-मुख्य क्रियाकलापहरुको वित्तीय लागतको वार्षिक अनुमानित रकम तथा श्रोत आँकलनलाई तालिका मार्फत प्रस्तुत गरिएको छ। यसैगरी यस शिक्षा योजनाको अन्त्यमा योजनाले दिने प्रतिफललाई मुख्य उपलब्धि सूचकहरु रुपमा उल्लेख गरिएको छ।

७.१ वित्तीय योजना

नलगाड नगरपालिकाको पञ्चवर्षीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयन गर्नका लागि आवश्यक पर्ने अनुमानित बजेट र बजेटको स्रोतलाई शिक्षाका उपक्षेत्रगत रुपमा देहायबमोजिमको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ:

तालिका नं. ७.१ शिक्षाका उपक्षेत्रहरुका क्रियाकलापहरु सञ्चालनका लागि योजना अवधिको लागत र श्रोत आँकलन तालिका (रकम रु. हजारमा)

प्रमुख क्रियाकलाप	कुल लागत	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) २०८०/०८१-२०८४/०८५					लगानीको स्रोत			
		१	२	३	४	५	संघ	प्रदेश	पालिका	अन्य
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा										
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्डहरुका बारेमा बालविकास सहजकर्ता, प्रधानाध्याक तथा वि.व्य.स. का अध्यक्षहरुलाई प्रबोधिकरण गर्ने	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	५००	३००	६००	१००
भूगोल तथा जनसंख्या र आवश्यकताका आधारमा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरुको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण गर्ने	८००	०	४००	०	०	४००	०	३००	५००	०
विपत महामारीको बेला तथा बालविकास केन्द्रहरु स्थापना नभएका ठाउँहरुमा बैकल्पिक प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	६००	१००	१२०	१२०	१२०	१४०	२५०	०	२५०	१००
गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी संघसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	२५०	२५०

पालिका भित्रका बालविकास केन्द्रमा रहेका तथा केन्द्रमा आउन नसकेका बालबालिकाहरूको अपाङ्गता तथा आर्थिक अवस्था पहिचान गरी मूलप्रहवामा समाहित गराउने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	१००
बालविकास केन्द्रका बालबालिकाहरूका लागि उपयुक्त, बालमैत्री, सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक पूर्वाधारहरूको व्यवस्था गर्ने (कक्षाकोठा, खेलमैदान, शौचालय, खानेपानी)	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५००	१०००	३०००	५००	५००
प्रारम्भिक बालविकास शिक्षाको पाठ्यक्रम २०७७ का बारेमा बालविकास केन्द्रका सहजकर्ताहरूलाई प्रवोधीकरण गर्ने	४००	२००	०	२००	०	०	२००	०	१००	१००	१००
प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरूमा सिकाइका लागि आवश्यक पर्ने विषयक्षेत्र अनुसारका शैक्षिक सामग्री लगायत न्यूनतम खेल सामग्रीहरूको उचित व्यवस्थापन	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	५००	०	१००	१५०	१५०
सबै प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताहरूको योग्यता तथा क्षमता विकासका लागि आवश्यकतामा आधारित क्षमता विकास तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	३००	२००	२००
बालविकास शिक्षाप्रति अभिभावकको चासो र सकारात्मक चिन्तन अभिवृद्धि गर्नका लागि अनिवार्य रूपमा अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	०	०	५००	१०००	१०००
प्रारम्भिक कक्षाका सहजकर्ताहरूको पेसागत विकासका लागि आवश्यक क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने (TLG बैठक, कक्षा अवलोकन तथा पृष्ठपोषण, अवलोकन भ्रमण, तालिम)	२०००	४००	४००	४००	४००	४००	१००	१००	१०००	८००	८००
प्रारम्भिक बालविकास शिक्षामा परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी संघसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी बृद्धि गर्ने प्रणालीको विकास गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रको वास्तविक एवम् सत्य तथ्य विवरणहरूलाई शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत अद्यावधिक गर्ने व्यवस्था मिलाउने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
पेसाप्रति वफादार, जिम्मेवार, कर्तव्यनिष्ठ र दक्ष सहयोगी कार्यकर्ताको व्यवस्थापन गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रमा कार्यरत बालविकास सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक तथा सेवा सुविधामा वृद्धि गर्ने	३२५००	६५००	६५००	६५००	६५००	६५००	१७५००	०	१५०००	०
जम्मा	४६५५०	९२५०	९४७०	९२७०	९०७०	९४९०	१९६५०	१८००	२१८००	३३००
आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)										
भुगोल, जनसंख्या र आवश्यकता एवं मागका आधारमा आधारभूत तहका विद्यालयहरूको नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने	१२००	४००	०	४००	०	४००	४००	३००	३००	२००
विद्यालयमा शिक्षा ऐन र नियमावलीले तोकेको मापदण्ड अनुसार शिक्षकको व्यवस्था गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
विद्यालय सेवा क्षेत्रका सबै आधारभूत उमेरका बालबालिकालाई विद्यालय भर्ना गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
प्रारम्भिक कक्षामा पठन तथा गणितीय सीप विकासलाई अभिवृद्धि गर्न पालिकास्तरीय पढाइ तथा गणितीय सीप सम्बन्धी प्रतियोगिता सञ्चालन गर्ने (CBEGRA)	५००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	०	१००	३००
शिक्षकको पेसागत सहयोगका लागि शिक्षक विकास तथा सहायता प्रणालीको पुनर्संरचना र व्यवस्थापन गर्ने (TLG, विज्ञ समूह गठन तथा परिचालन)	५००	२००	०	१००	०	२००	२००	१००	१००	१००
सबै विद्यार्थीहरूका लागि समयमै गुणस्तरीय पाठ्यपुस्तकको व्यवस्था गर्ने	२७५००	५५००	५५००	५५००	५५००	५५००	२७५००	०	०	०
सबै सामुदायिक विद्यालयहरूमा विद्यार्थीहरूको सिकाइका लागि सन्दर्भ सामग्रीको व्यवस्था सहित बुक कर्नरको	१५०००	३०००	३०००	३०००	३०००	३०००	१५०००	०	०	०

व्यवस्था गर्ने										
सिकाइका लागि शैक्षिक सामग्री निर्माण, प्रयोग र व्यवस्थापन तथा विद्यालय व्यवस्थापनका लागि आवश्यक सामग्रीहरूको प्रबन्ध गर्ने	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	३००	१००	१००	५००
विद्यार्थीको सिकाइमा निरन्तर सहयोग गर्न कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
विद्यार्थीहरूको नतिजालाई विश्वसनीय र वैध बनाउन परीक्षा प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने	३५००	७००	७००	७००	७००	७००	१०००	०	२५००	०
शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा विद्यालयका सत्य तथ्य तथ्याङ्कहरूलाई अद्यावधिक गरी सो को प्रभाकारी प्रयोग गर्नमा जोड दिने	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	०	०	१५००	०
विद्यालयका वि.व्य.स. र शि.अ.सं.का पदाधिकारीहरूको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरूको आयोजना र सञ्चालन गर्ने	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	०	०	१३००	२००
विद्यालय र विद्यार्थीप्रति अभिभावकहरूको चासो, चीन्तन र अपनत्व विकास गरी गुणस्तरीय सिकाइका लागि अभिभावकहरूलाई अभिमूर्खीकरण र परिचालन गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	०	२५०
जम्मा	५२४५०	१०७५०	१०१५०	१०६५०	१०१५०	१०७५०	४४५००	५००	५९००	१५५०
माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)										
भुगोल, जनसंख्या तथा आवश्यकताका आधारमा माध्यमिक विद्यालयहरूको नक्शाङ्कन, पुनर्वितरण तथा समायोजन गर्ने	५००	०	०	५००	०	०	२००	१००	१००	१००
संबैधानिक व्यवस्थानुसारको निशुल्क माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्नका लागि आवश्यक पर्ने कानून, कार्यविधि र निर्देशिका तयार गर्ने	१००	०	०	१००	०	०	०	०	१००	०
माध्यमिक शिक्षामा सबै बालबालिकाहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्ने खालका कार्यक्रमहरू आयोजना गर्ने (भर्ना समता अवसर सहभागिता)	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	४००	१००

माध्यमिक शिक्षामा आवश्यकताअनुसार खुला तथा दूर शिक्षालगायतका बैकल्पिक प्रबन्ध गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	१००	१००	१००
विद्यालयहरूको शासकीय व्यवस्थामा सुधार गर्न तोकिएको मापदण्ड बमोजिम सक्षम र उत्प्रेरित प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	४००	०	१००	०
नियमित रूपमा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गरी सिकाइमा समस्या परेका विद्यार्थीहरूका लागि थप सिकाइका क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	१००	५०	५०	५०
शिक्षकहरूको क्षमता विकास गर्न तथा समय सान्दर्भिक बनाउन समयानुकूलका क्षमता विकास तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	१००
विद्यालय उत्थानशील योजना निर्माण तथा कार्यान्वयन गरी संकट तथा आपतकालीन अवस्थामा पनि विद्यार्थीहरूको सिकाइलाई निरन्तरता दिने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	१००
माध्यमिक शिक्षामा सूचना प्रविधिको प्रयोगका लागि आवश्यक संरचना, सामग्री तथा क्षमता विकास गर्ने	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	३२५०	०	१७५०	०
शिक्षक सिकाइ समूहको बैठक तथा विज्ञ समूहको परिचालन मार्फत शिक्षकको पेशागत सहयोगका लागि शिक्षक सहायता प्रणालीको स्थापना र परिचालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	१००	१००	१००
विद्यालयमा बालविवाह न्युनीकरण, पोषण, महिनावारी स्वच्छता, सरसफाई तथा सुरक्षित स्वास्थ्य सम्बन्धी अतिरिक्त क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	२००	३००
अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न विद्यार्थीहरूका लागि सिकाइमा सहयोग गर्न अक्षयकोषको स्थापना र सञ्चालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	०
निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा सुनिश्चितताका लागि पाठ्यपुस्तक, ड्रेस तथा स्टेशनरी, छात्रवृत्ति र सिकाइ सामग्री व्यवस्था गर्ने	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	५००	५०	२००	०
सबै कक्षाहरूमा कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०

पढतिको अवलम्बन गरी सिकाइको गुणस्तर सुधारमा सहयोग गर्ने											
विद्यार्थीहरूको नतिजालाई विश्वसनिय तथा बैद्य बनाइ अन्तराष्ट्रिय बजारमा प्रतिष्ठा गर्न सक्ने शिक्षा प्रदान गर्न परीक्षा प्रणालीलाई व्यवस्थित बनाउने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	३००	०	
विद्यालय शिक्षाको हरेक तथ्याङ्कहरूलाई व्यवस्थित बनाउन शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई वास्तविक बनाउने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	
विद्यालय शिक्षामा सुशासन कायम गरी प्रभावकारी विद्यालय व्यवस्थापनका लागि विव्यस, शिअसंका पदाधिकारीहरूको क्षमता विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	३००	०	
विद्यालय शिक्षाप्रति अभिभावकको चासो र अपनत्व वृद्धि गर्न अभिभावक शिक्षा तथा अभिभावक अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	
विशेष क्षमता भएका लक्षित बालबालिकाहरूका लागि विद्यालयमै आवाशीय प्रबन्धको व्यवस्था मिलाउने	१२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	०	०	१२५०	०	
जम्मा	१२८५०	२४५०	२४५०	३०५०	२४५०	२४५०	५२५०	८००	५८५०	९५०	
पाठ्यक्रम र पाठ्यसामी											
राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ बमोजिम कार्यान्वयन हुने पाठ्यक्रमको प्रबोधिकरण तथा अभिमूखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	२००	१००	५००	२००	
पाठ्यक्रमले तोकेअनुसारका सिकाइ उपलब्धिहरूको प्राप्तिका लागि आवश्यकतामा आधारित विषयगत शिक्षण सहजिकरण तालिम	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	५००	०	८००	२००	
शिक्षक पेसागत सहयोगका लागि कक्षा अवलोकन तथा विज्ञ समूहको गठन तथा परिचालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	०	३००	१००	
राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप अनुसार विद्यार्थीको नियमित	१००	२०	२०	२०	२०	२०	१००	०	०	०	

मूल्याङ्कन गरी सिकाइमा सुधार ल्याउन कक्षा कोठामा आधारित विद्यार्थी मूल्याङ्कन पद्धति अवलम्बन गर्ने											
विद्यालयमा सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने व्यवस्था मिलाउने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
शिक्षण सिकाइलाई प्रविधिमैत्री तथा गुणस्तरीय र युगसुहाउँदो बनाउनका लागि शिक्षामा डिजिटल सामग्री एवम् सुचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने	६०००	१२००	१२००	१२००	१२००	१२००	२५००	२०००	१०००	५००	
आधारभूत तथा माध्यमिक विद्यालयहरूमा क्रमस पुस्तकालयको स्थापना गर्ने	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	३०००	१०००	१०००	०	
कक्षा १ देखि १२ सम्मका सबै विद्यार्थीहरूका लागि समयमै गुणस्तरीय निशुल्क पाठ्यपुस्तक वितरण गर्ने	३००००	६०००	६०००	६०००	६०००	६०००	३००००	०	०	०	
शिक्षण सिकाइमा पाठ्यपुस्तकका अतिरिक्त प्रयास सन्दर्भ सामग्रीको प्रयोगका लागि प्रत्येक कक्षामा बुक कर्नरको व्यवस्था गरी त्यसको शिक्षणमा प्रयोग गर्ने	४०००	८००	८००	८००	८००	८००	४०००	०	०	०	
तहगत रूपमा स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गरी त्यसको सफल कार्यान्वयन गर्ने	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	०	०	१५००	०	
शिक्षण सिकाइको माध्यम भाषाका रूपमा मातृभाषाको प्रयोग गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	
पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्रीको उपलब्धता र कार्यान्वयनको अवस्था बुझ्न एव कार्यान्वयनमा देखिएका समस्याहरूको समाधानका लागि समय समयमा सुपरिवेक्षण तथा अनुगमन गरी आवश्यकताका आधारमा पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	०	३००	०	
पाठ्यक्रमको प्रभावकारिता तथा विद्यार्थीको सिकाइ स्तर जाँच गर्नका लागि आवश्यकता अनुसार विभिन्न आवधिक परीक्षा सञ्चालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	०	
शिक्षण कार्यमा उपयोगी सामग्री जस्तै : पाठ्यक्रम, शिक्षक निर्देशिका, शैक्षिक बुलेटिन लगायत सन्दर्भ	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	०	२००	१००	

सामाग्रीको उपलब्धता वृद्धि गर्ने											
पाठ्यक्रम परिमार्जनका लागि आवश्यक पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने	१००	०	०	१००	०	०	०	०	१००	०	
जम्मा	५१२००	१०२२०	१०२२०	१०३२०	१०२२०	१०२२०	४०८००	३१००	६२००	११००	
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास											
प्रचलित शिक्षा ऐन तथा नियमावली अनुरूप विद्यार्थी संख्या, आवश्यकता र विषयको आधारमा शिक्षक नियुक्ति, सरूवा तथा पूर्णवितरण गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	
विद्यालयमा भएको शिक्षकको अपर्याप्ततालाई पूरा गर्न पालिका अनुदानका दरबन्दीको सिर्जना तथा पदपूर्ति गर्ने	५००००	१००००	१००००	१००००	१००००	१००००	१५०००	०	३५०००	०	
करार तथा विद्यालय स्रोतबाट नियुक्ति हुने शिक्षकहरूको व्यवस्थापनका लागि आवश्यक मापदण्ड तथा कार्यविधि तयार गर्ने	५०	५०	०	०	०	०	०	०	५०	०	
शिक्षण पेशाप्रति दक्ष, क्षमतावान तथा व्यक्तिहरूको आकर्षणका लागि प्रोत्साहन मूलक कार्यक्रमहरूको व्यवस्था गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	१००	१००	५०	
विद्यालयमा शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	
अपाङ्गता भएका व्यक्ति, महिला, सीमान्तकृत वर्गका व्यक्तिहरूलाई शिक्षण पेसामा सहभागि गराउन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	
विद्यालयमा नियमित शिक्षण सिकाइ सुनिश्चित गर्न तथा विद्यार्थीको नतिजालाई शिक्षकको कार्यसम्पादन स्तरसँग जोडन उपयुक्त मापदण्डको विकास गर्ने	१००	१००	०	०	०	०	०	०	२०	८०	
सिकाइ स्तर कमजोर भएका विद्यार्थीहरूका लागि विशेष सहयोगी कक्षाहरू सञ्चालन	१००	२०	२०	२०	२०	२०	०	०	०	१००	
सहयोगी कक्षाले मात्र सिकाइमा सुधार हुन नसक्ने विद्यार्थीहरूका लागि थप उपचारात्मक शिक्षण पद्धति	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	

लागु गर्ने											
सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा क्रमस पुस्तकालय र पढाइ कुनाको व्यवस्था गर्ने	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	१५००	५००	२००	३००	
शिक्षकका पेशागत समस्या समाधान तथा अनुभव आदानप्रदान गर्नका लागि हरेक महिनामा १ पटक शिक्षक सिकाइ समूहको बैठक सञ्चालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	३००	२००	
सिकाइलाई खोजमूलक तथा समयसान्दर्भिक बनाउनका लागि सबै माद्यामिक आधारभुत विद्यालयहरूमा ईन्टरनेट सेवाको विस्तार गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	०	
शिक्षकले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा विताउने समयमा बृद्धि गर्नका लागि अनिवार्य रूपमा शिक्षण समय सुधार योजना बनाइ कार्यान्वयन गर्ने	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	७५०	०	०	०	
विद्यालयमा आधारित सुपरिवेक्षण तथा शिक्षकको पेशागत सहयोगका लागि अनुगमन तथा पृष्ठपोषण पदतिलाई मजबुत बनाउने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	०	
जम्मा	५५२५०	१११७०	११०२०	११०२०	११०२०	११०२०	१७२५०	६००	३६६७०	७३०	
अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ											
हाल नगरपालिका अन्तर्गत सञ्चालन भएका सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको आवश्यकताका आधारमा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्ने	५०००	१०००	१०००	१०००	१०००	१०००	५०००	०	०	०	
सबै सामुदायिक केन्द्रहरूको सञ्चालनका लागि आवश्यक न्यूनतम भौतिक पूर्वाधारको विकास तथा सुदृढीकरण गर्ने	२०००	४००	४००	४००	४००	४००	१५००	०	५००	०	
सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमा कार्यरत सामाजिक परिचालिकाहरूको क्षमता विकास	२००	४०	४०	४०	४०	४०	०	०	१००	१००	
पालिका अन्तर्गतका विभिन्न वडाहरूमा निरक्षरहरूको तथ्याङ्क संकलन गरी तथ्याङ्कगत विवरण तयार पार्ने	१२५	२५	२५	२५	२५	२५	०	०	१००	२५	

सरकारी तथा गैर सरकारी निकायसँग साझेदारी र सहकार्य गर्दै अनौपचारिक शिक्षा तथा जीवनपर्यन्त सिकाइका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	०	०	०	१०००
अनौपचारिक शिक्षा, खुला सिकाइ र निरन्तर सिकाइका लागि संस्थागत प्रबन्धको व्यवस्था गर्ने	५००	०	०	०	०	५००	१००	१००	२००	१००
जम्मा	८८२५	१६६५	१६६५	१६६५	१६६५	२१६५	६६००	१००	९००	१२२५
प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा										
आवश्यकता र उपलब्ध पूर्वाधारका आधारमा प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनका लागि प्राविधिक धारका माध्यमिक विद्यालयहरू स्थापना र सञ्चालन गर्ने	१५००	०	०	०	१५००	०	१०००	०	५००	०
प्राविधिक शिक्षा सञ्चालन भएका विद्यालयहरूको न्युनतम भौतिक पूर्वाधार विकास तथा सुधार गर्ने	६०००	०	३०००	२०००	०	१०००	३०००	२०००	१०००	०
आवश्यकतामा आधारित बहुप्राविधिक शिक्षालय स्थापना, सञ्चालन तथा नियमनको योजना तयार पार्ने	१००	०	१००	०	०	०	०	०	१००	०
प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा सँग सम्बन्धित छोटो अवधिका सिपमूलक तालिम कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	२००		५०	५०	५०	५०	५०	५०	५०	५०
गुणस्तरीय शिक्षा तथा सीप विकासका लागि दक्ष तथा पेशाप्रति प्रतिबद्ध प्रशिक्षकहरूको व्यवस्था गर्ने	१०८००	२१६०	२१६०	२१६०	२१६०	२१६०	०	०	८००	१००००
प्राविधिक शिक्षा अध्ययन गर्ने गरिव, जेहेन्दार तथा अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्ति कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	१००	२००	९००	३००
पालिका स्तरमा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिपका लागि आवश्यक नीति तथा कार्यक्रमहरू तर्जुमा गर्ने	१००	१००	०	०	०	०	०	०	५०	५०
प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम कार्यक्रम मार्फत खोज तथा नवपर्वर्तनात्मक कार्यलाई प्रोत्साहन दिने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	१००	३००	१००
स्थानीय स्तरमा रहेका परम्परागत सिपहरूको पहिचान,	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	१००	१००	५०

प्रमाणिकरण तथा प्रबर्द्धन गर्ने										
बैदेशिक रोजगारीबाट हासिल गरेको अनुभव र सिपको खोजी, प्रमाणिकरण तथा उपयोग सम्बन्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१००	०	५०	०	५०	०	०	०	५०	५०
प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिमबाट उत्पादित जनशक्तिलाई उद्यमशीलताका लागि आवश्यक आर्थिक तथा प्राविधिक सहयोग गर्ने	१००	१००	२००	२००	२००	२००	२००	२००	४००	१००
प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा धार सञ्चालन भएका विद्यालयमा प्रयोशालाको प्रबन्ध गर्ने	१०००	१०००	०	०	०	०	०	०	०	१०००
आर्थिकरूपमा पिछडिएका प्रतिभावान तथा सीमान्तकृत, दलित, अपाङ्गता भएका, लोपोन्मुख जाति/जनजाति, महिला विद्यार्थीका लागि उच्च शिक्षामा सहज पहुँचको अवसर सृजना गर्ने	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	०	०	१०००	०
जम्मा	२३९५०	४०१०	६२१०	५०६०	४६१०	४०६०	४३५०	२६५०	५२५०	११७००
शैक्षिक समता र समावेशीकरण										
पालिका अन्तर्गतका विद्यालयहरूमा अध्ययनरत आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गका बालबालिकाहरूको अवस्था पहिचान गर्ने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	५०	१५०	५०
पहिचान भएका आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गका बालबालिकाहरूको बैयक्तिक आवश्यकता अनुसारका शैक्षिक कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	०	०	५००	५००
विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भित्र ल्याउनका लागि सम्बन्धित सरोकारवालाहरू सबैलाई परिचालन गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गका बालबालिकाहरूलाई विद्यालय शिक्षाको पहुँचमा ल्याउनका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	५००	०

सबै विद्यालयहरूको भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा विकास गर्दा अपाङ्गता र लैङ्गिकमैत्री शैक्षिक पूर्वाधार बनाउने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गका बालबालिकाहरूलाई शिक्षाको अवसर प्रदान गरी टिकाइराख्न प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	४००	१००
विद्यार्थीहरूको अपाङ्गताको प्रकृति अनुसार सिकाइ सामग्री व्यवस्थापन तथा प्रयोग	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	४००	१००
आर्थिक तथा सामाजिक रूपमा पछाडि परेका वर्गका व्यक्तिहरूको क्षमता विकास गर्ने खालका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	३००	२००
विशेष क्षमता भएका लक्षित बालबालिकाहरूका लागि विद्यालयमै आवाशीय प्रबन्धको व्यवस्था मिलाउने	१२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	२५०	०	०	१२५०	०
स्थानीय आवश्यकता तथा विद्यार्थीहरूको स्थानीय ज्ञानलाई थप पृष्ठपोषण प्रदान गर्न तथा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप अनुरूप पाठ्यक्रमको स्थानीयकरण गरी पाठ्यक्रममा स्थानीय आवश्यकता अनुसारका विषयवस्तु समावेश गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	१००	३००	१००
आर्थिक विपन्नता भएका जेहेन्दार विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने	२१२५	४२५	४२५	४२५	४२५	४२५	२१२५	०	०	०
स्थानीय तहबाट आधारभूत शिक्षाका उमेर समूहका सबै बालबालिकाहरूलाई विद्यालय भर्ना गर्ने व्यवस्था मिलाइ अनिवार्य तथा निशुल्क आधारभूत शिक्षा घोषणा गर्ने व्यवस्था मिलाउने ।	५००	०	०	०	०	५००	०	०	५००	०
विद्यार्थीहरूको विद्यालयमा निरन्तरताका लागि स्वस्थकर दिवा खाजा व्यवस्था लगायतका विभिन्न प्रोत्साहनको व्यवस्था गर्दै बाकेन्द्रित शिक्षण, बालमैत्री शैक्षणिक वातावरण, शिक्षक विद्यार्थीबिच सुमधुर सम्बन्ध विकास गर्ने ।	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
अपाङ्गता भएका तथा सामाजिक र आर्थिक रूपमा	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	०	०	५००	५००

पछाडि परेका वर्गका विद्यार्थीहरूको सिकाइमा सहयोगका लागि विभिन्न साझेदार संघसंस्थाहरूसँग समन्वय गर्ने											
पाठ्यक्रम तथा सिकाइ सामाग्रीलाइ अपाङ्गमैत्री तथा लैङ्गिक उत्तरदायी बनाउदै सबै बालबालिकाको सिकाइ सुनिश्चित गर्ने ।	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
आजिवन सिकाइ तथा निरन्तर शिक्षाका सहभागिहरूको आवश्यकता अनुसारको सिकाइ सहजीकरण सामाग्रीको व्यवस्था गर्ने तथा कार्यान्वयनका लागि स्थानीय तहका शैक्षिक व्यवस्थापक तथा सहजकर्ताहरूको क्षमता विकास गर्ने ।	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	२५०	०	
विद्यालयमा कुनै पनि प्रकारको विभेद, दुर्व्यवहार, हेपाइ नहुने सुनिश्चित गर्न यस सम्बन्धी शिक्षा तथा संयन्त्र स्थापना गर्ने साथै सबै विद्यालयमा गुनासो सुनुवाई संयन्त्रको व्यवस्था गर्ने	७२५	१४५	१४५	१४५	१४५	१४५	०	०	०	७२५	
जम्मा	९६००	१८२०	१८२०	१८२०	१८२०	२३२०	२१२५	१५०	५०५०	२२७५	
दिवा खाजासहित स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम											
पालिकास्तरीय दिवा खाजा सहित स्वास्थ्य तथा पोषण र सरसफाइ तथा स्वच्छतासम्बन्धी नीति तथा कार्यविधि निर्माण	२००	२००	०	०	०	०	०	०	०	२००	
दिवा खाजाका लागि भान्सा तथा भण्डार, भाँडावर्तन तथा आवश्यक सामग्रीको प्रबन्ध	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	
साझेदारीमा आवश्यक पर्ने बजेटको व्यवस्थापन गरी स्वस्थकर तथा पौष्टिक दिवा खाजाको प्रबन्ध	१७००००	३४०००	३४०००	३४०००	३४०००	३४०००	१७००००	०	०	०	
स्थानीय स्तरमा खाद्य समन्वय तथा अनुगमन समितिको गठन र परिचालन	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	२००	३००	
तालिम/प्रचार-प्रसार/मेनु तयारी पाक शिक्षा र आवधिक अन्य क्षमता अभिवृद्धि क्रियाकलाप	३००	१००	०	१००	०	१००	०	०	०	३००	

आवश्यक जनशक्ति, भौतिक पूर्वाधार र कार्यान्वयन संयन्त्रको विकास र कार्यान्वयन ।	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
दिवा खाजाको लागि चाहिने खाद्य सामग्री आपूर्तिमा भाग लिने गरी स्थानीय कृषि सहकारी र स्थानीयहरूको संयन्त्र विकास	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	०	२५०
प्रत्येक विद्यालयलाई एक नर्सको व्यवस्था	२५००	५००	५००	५००	५००	५००	०	२५००	०	०
आवधिक स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि र शुष्कपोषक तत्त्व प्रदायक ट्याबलेटहरूको व्यवस्थापन	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	०	५००
विद्यालयमा स्वास्थ्य, खाजा, पोषण र किशोरिहरूका लागि महिनावारी स्वच्छतासम्बन्धी शिक्षा	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	०	०	२५०	५००
कक्षा ६ देखि १२ किशोरिहरूलाई महिनावारी स्वच्छताको लागि स्यानिटरी प्याडको व्यवस्था	१००००	२०००	२०००	२०००	२०००	२०००	१००००	०	०	०
जम्मा	१८५०००	३७२००	३६९००	३७०००	३६९००	३७०००	१८००००	२५००	४५०	२०५०
आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा										
विपद् तथा प्रकोप व्यवस्थापनका लागि पालिकास्तरीय नीति तथा मापदण्ड पुनरावलोकन तथा निर्माण गर्ने	२००	०	१००	०	०	१००	०	०	१००	१००
आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिकाइ निरन्तरताका लागि शिक्षा प्रतिकार्य योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्ने	१२००	४००	२००	२००	२००	२००	६००	०	४००	२००
विपद् पूर्वतयारी, प्रतिकार्य, पुनर्स्थापना तथा उत्थानशीलताको लागि सचेतना मूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१००	२०	२०	२०	२०	२०	०	०	०	१००
आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा पनि बालबालिकाको सिकाइका लागि शिक्षक तथा विद्यालय व्यवस्थापन समितिका पदाधिकारीहरूलाई तालिम कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	०	५००

स्थानीय तहमा संकटासन्नता मूल्यांकनका आधारमा योजना निर्माण गर्ने	१००	०	१००	०	०	०	०	०	५०	५०
विद्यालयको नयाँ भवन निर्माण गर्दा विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधारको विकास गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
उत्थानसिलताका लागि whole school approach का आधारमा सचेतना विकास	२००	४०	४०	४०	४०	४०	१००	५०	५०	०
विद्यालयहरूको वातावरण शान्त, स्वच्छ, हरित तथा सुरक्षित बनाउनका लागि योजना बनाइ कार्यान्वयन गर्ने	१००	२०	२०	२०	२०	२०	०	०	५०	५०
आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षालाई निरन्तरता प्रदान गर्नका लागि सम्भावित बैकल्पिक माध्यमहरूको प्रवन्ध गर्ने	२७००	५००	५००	५००	६००	६००	१५००	५००	२००	५००
जम्मा	५१००	१०८०	१०८०	८८०	९८०	१०८०	२२००	५५०	८५०	१५००
विद्यालयको भौतिक पूर्वाधार विकास										
विद्यालयको न्यूनतम भौतिक पूर्वाधारहरू विकास तथा कक्षाकोठा व्यवस्थापन गर्ने	२५००००	५००००	५००००	५००००	५००००	५००००	१५००००	४००००	१००००	५००००
प्रारम्भिक बालविकासमा केन्द्रहरूमा विद्यार्थीहरूको चौतर्फी विकासका लागि प्रयास शैक्षिक सामग्री सहितको आकर्षक तथा मनोरञ्जनात्मक कक्षाकोठा व्यवस्थापन	३५००	७००	७००	७००	७००	७००	२५००	०	८००	२००
कक्षा १ देखि ३ सम्म पढाइ क्षमताको विकास गर्नका लागि पठन सिप विकास सम्बन्धी क्रियाकलापमा सहयोग गर्न कक्षा १-३ मा छापामय वातावरण बनाउने	२९००	५८०	५८०	५८०	५८०	५८०	८००	५००	५००	११००
शिक्षण सिकाइलाई सूचना प्रविधिमा आधारित बनाउनका लागि सबै विद्यालयमा विद्युत विस्तार गरी इन्टरनेट जडान तथा सञ्चालन गर्ने	१७४०	३४८	३४८	३४८	३४८	३४८	१७४०	०	०	०
आधारभूत तथा माध्यमिक विद्यालयहरूमा पुस्तकालय, विज्ञान प्रयोगशाला तथा कम्प्युटर ल्याबको स्थापना र सञ्चालन गर्ने	९७५०	१९५०	१९५०	१९५०	१९५०	१९५०	९७५०	०	०	०

प्राविधिक व्यावसायिक शिक्षा धार सञ्चालन भएका विद्यालयमा प्रयोशालाको प्रबन्ध गर्ने	१०००	१०००	०	०	०	०	०	०	०	१०००
जम्मा	२६८८९०	५४५७८	५३५७८	५३५७८	५३५७८	५३५७८	१६४७९०	४०५००	११३००	५२३००
विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि										
सबै विद्यालयहरूमा विद्युत सेवाको विस्तार गर्ने	५००	०	५००	०	०	०	०	०	४००	१००
सबै विद्यालयहरूमा इन्टरनेट कनेक्टीभिटीमा जडान गर्ने	१७४०	३४८	३४८	३४८	३४८	३४८	१७४०	०	०	०
शिक्षकहरूमा सञ्चार र प्रविधिसम्बन्धी क्षमताको विकास गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	३००	०	२००	०
विद्यालयका प्रधानाध्यापक र शिक्षकहरूका लागि IEMIS अद्यावधिक तथा व्यवस्थापन तालिम सञ्चालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	२००	३००
सबै माध्यमिक तथा आधारभूत (कक्षा ६-८) विद्यालयहरूमा पुस्तकालय र ICT संरचनाको विस्तार गर्ने	७०००	१४००	१४००	१४००	१४००	१४००	६५००	०	५००	०
प्रधानाध्यापकहरूका लागि ICT सम्बन्धी क्षमता अभिवृद्धि गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	०	२००	१००
सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूमा पुस्तकालय र इन्टरनेट सेवाको विस्तार गर्ने	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	०	१००	५००	१५०
सूचना र प्रविधिमा अनुकरणीय क्षमता भएको जनशक्तिका निमित्त प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	२००	४०	४०	४०	४०	४०	०	५०	१००	५०
शिक्षकको पेशागत विकास तथा शिक्षक सहायता र पृष्ठपोषण प्रणालीमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	१००
प्रविधि मैत्री सिकाइका लागि टेलिभिजन, कम्प्युटर, इन्टरनेट लगायतप्रयोगका लागि तालिमको ब्यवस्था गर्ने	१५००	३००	३००	३००	३००	३००	५००	३००	२००	५००
जम्मा	१३६९०	२६३८	३१३८	२६३८	२६३८	२६३८	९३४०	५५०	२५००	१३००

संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास											
शिक्षा योजनाको कार्यान्वयन तथा शैक्षिक प्रशासन सञ्चालनका लागि आवश्यक कानूनी प्रबन्ध र मापदण्डको विकास तथा भएका मापदण्डको हेरफेर एवं संशोधन गर्ने	२००	१००	०	०	०	१००	०	०	१००	१००	
योजना कार्यान्वयन तथा सञ्चालन एवम् व्यवस्थापनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचना निर्माण तथा जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	१००	३००	१००	
संस्थागत संरचना अनुसार कार्यरत मानवीय साधनहरूको दक्षता वृद्धिका लागि आवश्यक क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	५००	३००	२००	०	
तथ्याङ्क तथा सूचकहरूको वास्तविक प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क प्रणालीको सुदृढीकरण तथा समयमै सूचना सम्प्रेषण गर्ने प्रणालीको स्थापना गर्ने	१००		१००	०	०	०	०	०	१००	०	
शिक्षा क्षेत्रमा काम गर्ने सबै जनशक्तिहरूसंग कार्यसम्पादन करार गरी सबैलाई नतिजाप्रति जिम्मेवार बनाउने	२५०	५०	५०	५०	५०	५०	०	०	२५०	०	
शिक्षक तथा समग्र विद्यालय शिक्षा प्रणालीलाई सिकाइप्रति उत्तरदायी बनाउने पद्धति विकास गरी कार्यान्वयन गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	
पालिका स्तरीय शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोग प्रणाली स्थापना गरी तिनीहरूको प्रभावकारी सञ्चालन तथा परिचालन गर्ने (TLG, Expert Group)	५००	१००	१००	१००	१००	१००	३००	०	१००	१००	
सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरू मार्फत अनौपचारिक शिक्षा र जीवनपर्यन्त सिकाइ सम्बन्धी संयन्त्र विकास गरी प्रभावकारी रूपमा परिचालन गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	१००	३००	१००	
सम्पूर्ण विद्यालयहरूले वार्षिक रूपमा सबै अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूको उपस्थितिमा विद्यालयका सम्पूर्ण गतिविधिहरू सार्वजनिक गर्ने प्रवृत्तिको विकास गर्ने	४३५०	८७०	८७०	८७०	८७०	८७०	०	०	०	४३५०	

उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गर्ने शैक्षिक जनशक्तिका लागि प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने (सम्मान,प्रसंशा, पुरस्कार,बढुवा, ग्रेडवृद्धि आदि)	१२५	२५	२५	२५	२५	२५	०	०	१२५	०
जम्मा	७५२५	१५४५	१५४५	१४४५	१४४५	१५४५	८००	५००	१४७५	४७५०
स्थानीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन										
शिक्षा योजनाको प्रभावकारी प्रतिफल प्राप्तिका लागि अनुगमन पद्धति र संयन्त्रको विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने	२००	४०	४०	४०	४०	४०	०	०	२००	०
वस्तुगत तथा उपलब्धिमूलक अनुगमन एव मूल्याङ्कन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र अध्यावधिक गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था र कार्यक्रमहरूको नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	१०००	२००	२००	२००	२००	२००	२००	२००	५००	१००
शैक्षिक कार्यक्रमहरूको मासिक,चौमासिक तथा वार्षिक समीक्षा गरी प्रतिवेदन प्रस्तुत गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	३००	०	२००	०
वार्षिक शैक्षिक स्थिति प्रतिवेदन तयारी, प्रस्तुती तथा सम्प्रेषण गर्ने	५०	१०	१०	१०	१०	१०	५०	०	०	०
क्रमस कक्षा१,३,५,८ र १० को विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	२००	१००	१००	१००
विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण गरी थप सुधारका योजना बनाई कार्यान्वयन गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
शिक्षा योजनाको कार्यान्वयन, अनुगमन,मूल्याङ्कन गर्ने मानव संसाधनको क्षमता विकास गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	४००	१००
विद्यालयको सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी र नियमित बनाउने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
विद्यालयको लेखा परीक्षण चुस्त दुरुस्त र पारदर्शी बनाउनका समयमै लागि लेखापरीक्षण गरी सार्वजनिक सुनुवाई गर्ने	२१७५	४३५	४३५	४३५	४३५	४३५	२१७५	०	०	०
शैक्षिक योजना तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन र	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	२००	२००	१००

प्रभावकारिताका बारेमा अध्ययन तथा अनुसन्धान गर्ने										
हरेक शैक्षिक क्रियाकलापहरुको प्रमाणमा आधारित मुल्याङ्कनका लागि अभिलेखिकरण गर्ने पद्धतिको विकास गर्ने	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०
स्थानीय तहद्वारा विद्यालयको कक्षा अवलोकन तथा अनुगमन गरी थप सुधारका लागि पृष्ठपोषण र आवश्यक सहयोग प्रदान गर्ने	५००	१००	१००	१००	१००	१००	०	०	३००	२००
जम्मा	५९२५	११८५	११८५	११८५	११८५	११८५	२९२५	५००	१९००	६००
कूल जम्मा	७४६८०५	१४९५६१	१५०४३१	१४९५८१	१४७७३१	१४९५०१	५००५८०	५४८५०	१०६०४५	८५३३०

७.२ कार्यक्रम तथा नतिजा खाका (Program and Results Framework-PRF)

योजना विकास तथा कार्यान्वयन र मूल्याङ्कनको मूलभूत आधार सूचक हुन । पहिलेको अवस्था कस्तो थियो , हालको अवस्था कस्तो छ । पहिलाको र वर्तमान अवस्थाको विश्लेषणबाट भविष्यमा के गर्ने भन्ने जानकारी सूचकहरुबाट प्राप्त गर्न सकिन्छ । यस पञ्चवर्षीय योजनको अन्त्यमा प्राप्ति हुने प्रमुख नतिजाको खाकालाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । योजना अवधिको पाँच वर्षलाई आधार मानी वि.सं २०८७ सम्मको प्रमुख नतिजा पनि यस तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । यसमा उल्लेख गरिएका राष्ट्रिय सूचकका मान अङ्कहरु फल्यास रिपोर्ट, राष्ट्रिय समिक्षा तथा शैक्षिक गुणस्तर परिक्षण केन्द्रको प्रतिवेदन र दश वर्षे विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजनाबाट साभार गरिएको छ । यसैगरी प्रदेशस्तरको मान अङ्क कर्णाली प्रदेशको दश वर्षे शिक्षा क्षेत्र योजनाको ड्राफ्टबाट र स्थानीय तहको शिक्षा पार्श्वचित्र , IEMIS प्रतिवेदन तथा शिक्षा तथा मानव स्रोत विकास केन्द्रको प्रतिवेदनबाट लिइएको छ ।

तालिका नं. ७.२ प्रमुख कार्यक्रम तथा नतिजा सूचकहरु

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७७	अपेक्षित नतिजा			सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
				२०७९	२०८२	२०८७		
१. प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा								
१.१	कुल भर्ना दर (%)	स्थानीय	९३.१८	९६	१००	१०५		
		प्रदेश	७१.६	N/A	९५	१०५		
		राष्ट्रिय	८६.४	९१.६	१००	१०५	फल्यास रिपोर्ट	शैक्षिक सुचना
१.२	प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र सञ्चालन (संख्या)	स्थानीय	३४	३४	३४	३४		
		प्रदेश	२५८५	२५८५	२५८५	२५८५		
		राष्ट्रिय	३००३९	३००३९	३००३९	३००३९	फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
१.३	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९३.१८	९५.०	९८.०	१००		
		प्रदेश	५८.५	N/A	८०.०	९८.०		
		राष्ट्रिय	६७.२	७५.५	९०.०	१००		
१.४	तोकिएको न्यूनतम मापदण्ड पुरा गरेका प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा केन्द्र (%)	स्थानीय	५२.९४	६०.०	८०.०	१००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	४५.०	७५	१००		
१.५	कक्षा १ मा प्रारम्भिक बालविकास कक्षाको अनुभव सहित भर्ना भएका बालबालिका (%)	स्थानीय	९५.५	९८.०	१००	१००		
		प्रदेश	६७.४	N/A	१००	१००		
		राष्ट्रिय	६८.७	९०	९०	१००		
१.६	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा बालबालिका र तालिम प्राप्त	स्थानीय	९१.५	१००	१००	१००		

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७७	अपेक्षित नतिजा			सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
				२०७९	२०८२	२०८७		
	शिक्षक तथा सहजकर्ताको अनुपात	प्रदेश	८७.१	१००	१००	१००		
		राष्ट्रिय	९१.२	१००	१००	१००	फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
१.७	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक तथा सहजकर्ता (%)	स्थानीय	९९.०	१००	१००	१००		
		प्रदेश	८२.०	१००	१००	१००		
		राष्ट्रिय	९५.७	१००	१००.०	१००.०	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.)	शैक्षिक सूचना
१.८	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा दिवा खाजा, खेल तथा सिकाइ सामग्री सहितको अनुदान प्राप्त गर्ने बालबालिकाको सङ्ख्या	स्थानीय	४२४	४५०	४७०	५००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	५८००००	६२००००	६५००००	७०००००	फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
२. आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)								
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कुल प्रवेश दर (%)	स्थानीय	१०८.३	१०६	१०५	१००		
		प्रदेश	१२६.९	N/A	११०	१००		
		राष्ट्रिय	१२१.९	११५.०	१०७.०	१००	वि.क्षे.वि.यो.	फल्यास रिपोर्ट
२.२	कक्षा १ मा खूद प्रवेशदर (%)	स्थानीय	९६.४	९८.०	९९	१००		
		प्रदेश	९७.८	N/A	९९	१००		
		राष्ट्रिय	९६.८	९७.५	९९	१००		
२.३	आधारभूत तहको कक्षा १-५ को कुल भर्नादर	स्थानीय	११०.५	१०८	१०५	१००		
		प्रदेश	१२५.९	N/A	११५	१०५		
		राष्ट्रिय	११९.२	११५.०	११२	१०७	पन्ध्रौँ योजना	शैक्षिक सूचना
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) को खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९८.७	९९.५	१००	१००		
		प्रदेश	९७.२	N/A	१००	१००		
		राष्ट्रिय	९७.१	९९	१००	१००	फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
२.५	आधारभूत तहमा कार्यरत तोकिएको योग्यता प्राप्त शिक्षक* (%)	स्थानीय	९६.१२	९७	९८	१००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७७	अपेक्षित नतिजा			सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
				२०७९	२०८२	२०८७		
		राष्ट्रिय	९६.५	N/A	९७.५	१००	दि.वि.ल. ४	शैक्षिक सूचना
२.६	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको अनुपात	स्थानीय	१:२०	१:३०	१:३५	१:४०		
		प्रदेश	१:३१	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	१:२४	N/A	N/A	N/A		
२.७	आधारभूत तह कक्षा १-८ मा महिला शिक्षकको प्रतिशत	स्थानीय	२९.६७	३२	३५	४०		
		प्रदेश	३०.०	N/A	३७	४५		
		राष्ट्रिय	४३.७	४५	५०	५०	फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
२.८	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा विद्यार्थी र तालिम प्राप्त शिक्षकको अनुपात	स्थानीय	१:२७	१:३०	१:४५	१:४०		
		प्रदेश	१:७०	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	१:५१	N/A	N/A	N/A		
२.९	आधारभूत तहकक्षा १- ८ को कूल भर्ना दर* (%)	स्थानीय	१०९.६	१०८	१०७	१०५		
		प्रदेश	११६.७	N/A	११२	११०		
		राष्ट्रिय	११०.४	१०८	१०५	१००	फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
२.१०	आधारभूत तह (कक्षा १-८) को खुद भर्ना दर* (%)	स्थानीय	९७.७	९८.०	९९	१००		
		प्रदेश	९४.९	N/A	९९	१००		
		राष्ट्रिय	९३.४	९९	९९.५	१००	फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
२.११	आधारभूत तह कक्षा १-८ को लैङ्गिक समता सूचक	स्थानीय	०.९८	०.९९	१.००	१.००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	१.०१	१.०१	१.००	१.००	दि.वि.ल.(रा.स.)	दि.वि.ल(रा.स.)
३. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)								
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत न्युनतम योग्यता तथा तालिमप्राप्त शिक्षकहरू* (%)	स्थानीय	८४.२१	९०.०	९५.०	१००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	९६.०	९७.०	९८.५	१००	दि.वि.ल. ४	शैक्षिक सूचना
३.२	माध्यमिक शिक्षा (९-१२) मा खुद भर्नादर	स्थानीय	६५.१	६८.१	७०.०	७३.०		
		प्रदेश	४६.१	N/A	९७.५	७०.०		
		राष्ट्रिय	४७.६	५१.६	५८.१	७२.१		

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७७	अपेक्षित नतिजा			सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
				२०७९	२०८२	२०८७		
३.३	माध्यमिक तह (९-१२) को कुल भर्नादर	स्थानीय	७१.६	८०.०	८५	९५		
		प्रदेश	८२.१	N/A	९०.५	९५		
		राष्ट्रिय	७१.४	७८.९	९१.६	९७.४		
३.४	माध्यमिक तहमा कुल भर्नादरमा लैङ्गिक समता सूचक	स्थानीय	१.०१	१.०	१.०	१.०		
		प्रदेश	१.०९	N/A	१.५	१.०		
		राष्ट्रिय	१.०१	१.०	१.०	१.०		
३.५	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा विद्यार्थी र तालिमप्राप्त शिक्षकको अनुपात	स्थानीय	१:२२	१:२५	१:३०	१:३५		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
३.६	कक्षा १० सम्मको टिकाउदर (%)	स्थानीय	९१.१७	९३.०	९५.०	१००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	६०.३	७३.२	९७.९	९९.०		
३.७	कक्षा १२ सम्मको टिकाउदर (%)	स्थानीय	३२.१७	३५.५	४०.०	५०.०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	२४.०	२८.०	३५.४	५२.३		
४. अनौपचारिक शिक्षा र जीवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ								
४.१	भाषिक तथा गणितिय साक्षरता सिप (५ – वर्ष भन्दा माथि)* (%)	स्थानीय	६९.३९	८०.०	९०.०	१००		
		प्रदेश	८५	N/A	९५	१००		
		राष्ट्रिय	७८	८१.६	९८	१००	दि.वि.ल. ४	शैक्षिक सूचना
४.२	भाषिक तथा गणितिय साक्षरता सिप (५ – वर्ष भन्दा माथिका महिला)* (%)	स्थानीय	६०.६१	७०.०	८५.०	१००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	८२.०	८९.०	९५.०	१००	दि.वि.ल. ४	शैक्षिक सूचना
४.३	१५ देखि २४ वर्षको साक्षरता दर (%)	स्थानीय	९६.०	९८.०	९९.०	१००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	९२	९३.४	९९.०	१००		
४.४	१५ वर्ष माथिको साक्षरता दर (%)	स्थानीय	७६.१	८०.१	९१.०	१००		

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७७	अपेक्षित नतिजा			सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
				२०७९	२०८२	२०८७		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	५८.०	६४.०	९५.०	१००		
४.५	सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरुको सञ्चालन र सवलीकरण	स्थानीय	३	३	३	३		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	२१५०	२१५०	२१५०	२१५०		
५. प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा र सिप विकास तालिम								
५.१	हरेक स्थानीय तहमा कम्तिमा एकवटा प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक सामुदायिक विद्यालय (सङ्ख्या)	स्थानीय	०	०	१	१		
		प्रदेश	३०	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	४८४	५८४	६८४	७५३	फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
५.२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा(लामो अवधि) तथा सिप विकास (छोटो अवधि) प्रदायक संस्था तथा केन्द्र (सङ्ख्या)	स्थानीय	छोटो अवधि	०	१	१		
			लामो अवधि	१	१	१		
		प्रदेश	छोटो अवधि	N/A	N/A	N/A		
			लामो अवधि	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	छोटो अवधि	११३१	११५५	१२१५	१२५०	एकिकृत सङ्ख्या
			लामो अवधि	६१८	६४९	६७८	७५३	एकिकृत सङ्ख्या
५.३	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तालिम (छोटो अवधि) प्राप्त गरी सिप परिक्षणमा उत्तीर्ण जनशक्ति* (वार्षिक सङ्ख्या)	स्थानीय	महिला	N/A	N/A	N/A	N/A	
			पुरुष	N/A	N/A	N/A	N/A	
		प्रदेश	महिला	N/A	N/A	N/A	N/A	
			पुरुष	N/A	N/A	N/A	N/A	
		राष्ट्रिय	महिला	N/A	N/A	N/A	N/A	

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७७	अपेक्षित नतिजा			सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
				२०७९	२०८२	२०८७		
			पुरुष	N/A	N/A	N/A	N/A	
५.४	इन्टरनेट उपयोग गर्न सक्ने आर्थिक रूपले सक्रिय जनशक्ति*(%)	स्थानीय	N/A	६०.०	७०.०	८०.०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	५८.०	६९.२	७८.९	९५.०	दि.वि.ल. ४ (ने.रा.का.) दि.वि.ल. (रा.स.)	दि.वि.ल. (रा.समिक्षा)
५.५	पूर्व सिकाइ तथा कार्य अनुभव, स्वअध्ययन वा अनौपचारिककार्यक्रमहरूबाट सिकेका ज्ञान, सिप र क्षमताको सिप परिक्षणका आधारमा प्राप्त सिपको तह वा क्रेडिट जम्मा गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा वा साधारण शिक्षामा प्रवेशका लागि आवेदन दिने प्राविधिक जनशक्ति (सङ्ख्या)	स्थानीय	N/A	१०	२०	३०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
५.६	कक्षा १२ उत्तिर्ण सरहको डिप्लोमा तथा प्राविधिक तथा व्यावसायिक विषयको शिक्षा पुरा गरी श्रम बजारमा प्रवेश गरेका जनशक्ति (सङ्ख्या)	स्थानीय	N/A	५०	८०	१००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
५.७	कक्षा १० पुरा गरी प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (उदाहरणका लागि डिप्लोमा) मा प्रवेश गर्ने विद्यार्थी दर (%)	स्थानीय	N/A	१२.५	१५.०	२०.०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
५.८	गुणस्तर सुनिश्चितता तथा प्रत्यायन प्रमाण चिन्ह प्राप्त गरी सञ्चालनमा रहेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकास तालिम कार्यक्रमहरू*(%)	स्थानीय	N/A	२	५	१०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
५.९	पूर्व सिकाइ अनुभव (Prior Learning) का आधारमा सिप परिक्षणमा सहभागि भइ औपचारिकप्रमाणपत्र प्राप्त (Recognition Learning) प्राविधिक जनशक्ति* (सङ्ख्या)	स्थानीय	महिला	N/A	N/A	N/A	N/A	
			पुरुष	N/A	N/A	N/A	N/A	
		प्रदेश	महिला	N/A	N/A	N/A	N/A	
			पुरुष	N/A	N/A	N/A	N/A	
		राष्ट्रिय	महिला	N/A	N/A	N/A	N/A	
			पुरुष	N/A	N/A	N/A	N/A	
६. सुशासन तथा व्यवस्थापन								
६.१	शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा कम्प्युटर लगायतको प्रविधिको उपयोग	स्थानीय		२७.५८	३०.०	३५.०	५०.०	

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७७	अपेक्षित नतिजा			सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
				२०७९	२०८२	२०८७		
	भएका विद्यालय (%)	प्रदेश	३७.०४	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	१६०	N/A	N/A	N/A		
६.२	न्यूनतम सिकाइ सवलीकरण मापदण्ड (Minimum Enabling Conditions) पूरा गरेका आधारभूत तहका विद्यालय (%)	स्थानीय	३८.०१	५५.०	८५.०	१००.०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	१३.४	५०.०	८६.०	१००		
६.३	न्यूनतम सिकाइ सवलीकरण मापदण्ड (Minimum Enabling Conditions) पूरा गरेका माध्यमिक तहका विद्यालय (%)	स्थानीय	२०.७८	५०.०	८०.०	१००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	४५.०	८०.०	१००		
६.४	न्यूनतम सिकाइ सवलीकरण मापदण्ड (Minimum Enabling Conditions) पूरा गरेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक शिक्षालय	स्थानीय	०	१	१	१		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.५	नर्सिङ सेवा तथा सुविधा पुगेको विद्यालय (%)	स्थानीय	०					
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.६	नर्सिङ सेवा तथा सुविधा पुगेका प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा तथा सिप विकास तालिम प्रदायक शिक्षालय (%)	स्थानीय	०					
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.७	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी*(%)	स्थानीय	६७.३७	७०	७०	७०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.८	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी*(%)	स्थानीय	०.७१	५	७	१०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.९	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा (लामो अवधि) तथा सिप विकास (छोटो अवधि) मा छात्रवृत्ति प्राप्त गर्ने विद्यार्थी (%)	स्थानीय	१३.०४	१५	१५	१५		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७७	अपेक्षित नतिजा			सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
				२०७९	२०८२	२०८७		
६.१०	आधारभूत तहको विद्यालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्रधानाध्यापक (%)	स्थानीय	६०.८६	७०.०	८०.०	९९.०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.११	प्रचलित कानूनमा व्यवस्था भए कमोजिम प्रधानाध्यापक तथा प्राचार्य नियुक्त गर्ने माध्यमिक विद्यालय (%)	स्थानीय	३३.३३	५०.०	८०.०	९९.०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.१२	प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक शिक्षालयमा नेतृत्व विकास तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी तालिम प्राप्त प्राचार्य (%)	स्थानीय	०	१००	१००	१००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.१३	बालबालिकालाई आधारभूत जिवन सिप सहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने आधारभूत तहको विद्यालय (%)	स्थानीय	N/A	५०	८०	१००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.१४	बालबालिकालाई आधारभूत जिवन सिप सहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने माध्यमिक तहको विद्यालय (%)	स्थानीय	N/A	९०	१००	१००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.१५	बालबालिकालाई आधारभूत जिवन सिप सहित कोभिड जस्ता महामारी तथा विपद जोखिम न्यूनिकरण सम्बन्धी अभिमुखिकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षा प्रदायक शिक्षालय (%)	स्थानीय	०	१००	१००	१००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.१७	विद्युतको पहुँच पुगेको विद्यालय*(%)	स्थानीय	४८.२७	६०.०	८०.०	१००		
		प्रदेश	४४९	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	३४.७	५०.०	७०.०	१००	फल्यास रिपोर्ट	शैक्षिक सूचना
६.१८	इन्टरनेटको सुविधा पुगेको विद्यालय*(%)	स्थानीय	२७.५८	५०.०	८१.०	९९.०		
		प्रदेश	१६० वि	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	१२.७	४७.२	६५.८	९९.०	फल्यास रिपोर्ट	शैक्षिक सूचना
६.१९	खानेपानी, शौचालय र प्राथमिक स्वास्थ्य सेवाको पहुँच पुगेको	स्थानीय	५१.७२	८०.०	९०.०	९९.०		

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७७	अपेक्षित नतिजा			सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
				२०७९	२०८२	२०८७		
	विद्यालय*(%)	प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	८५.९	८८.३	९१.९	९९.०	फल्यास रिपोर्ट	शैक्षिक सूचना
६.२०	अपाङ्गतामैत्री विद्यालय*(%)	स्थानीय	N/A	५०.०	८०.०	९९.०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	१८.०	६०.०	८०.०	९९.०	फल्यास रिपोर्ट	शैक्षिक सूचना
६.२१	राष्ट्रिय तथा स्थानीय पाठ्यक्रममा मानवअधिकार, दिगो विकास, लैंगिक समानता जस्ता विषयवस्तुहरूको समावेशिकरण भएको सुनिश्चितता	स्थानीय	५०.०	७०	९०	१००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.२२	एक वर्षमा सेवाबाट अवकास लिने शिक्षक (निवृत्त भएका समेत) दर*(%)	स्थानीय	०.५१	०.८०	N/A	N/A		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	३.०	N/A	N/A	N/A	फल्यास रिपोर्ट	फल्यास रिपोर्ट
६.२४	मुख्य विषयहरूमा डिजिटल पाठ्यसामग्री प्रयोग गर्ने विद्यालय सङ्ख्या*(%)	स्थानीय	१०.३४	१५.०	२०.०	३०.०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.२५	स्थानीय र प्रदेश तहमा औद्योगिक प्रशिक्षार्थी (Apprenticeship) तथा कायस्थलको सिकाइ सम्बन्धी सञ्चालन भएका कार्यक्रम (सङ्ख्या)	स्थानीय	N/A	N/A	N/A	N/A		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.२६	राष्ट्रिय पेसागत सक्षमता मानक (National Occupational Competency Standard) को आधारमा सिपको क्रेडिट जम्मा गर्ने प्राविधिक जनशक्ती (सङ्ख्या)	स्थानीय	N/A	N/A	N/A	N/A		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
६.२७	राष्ट्रिय योग्यताको ढाँचा अनुसार तयार गरीएको राष्ट्रिय पेसागत सक्षमता मानक (National Occupational Competency Standard) को आधारमा सिकाइ उपलब्धीको परिक्षण भएका कार्यक्रम (सङ्ख्या)	स्थानीय	N/A	N/A	N/A	N/A		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
७. शिक्षामा लगानी								
७.१	शिक्षामा कुल ग्राहस्थ्य उत्पादनको अंश (%)	स्थानीय	N/A	५	६	१०		

क्र.स.	सूचक	राष्ट्रिय, प्रदेश र स्थानीय तहको सूचक	आधार वर्ष २०७७	अपेक्षित नतिजा			सूचकको श्रोत	कार्य सम्पादन सम्बन्धी सूचनाको श्रोत
				२०७९	२०८२	२०८७		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	४.३	N/A	N/A	N/A		
७.२	सुत्रमा आधारित शिक्षामा लगानी (%)	स्थानीय	७.१	१२.०	१७.०	२०.०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	११.६४	N/A	१७.०	२०.०		
७.३	आधारभूत तह (कक्षा १-५) मा प्रति विद्यार्थी लागत (रु.)	स्थानीय	११२५६	१२०००	१३०००	१५०००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	११५३६	N/A	N/A	N/A		
७.४	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तालिम (छोटो अवधि) मा प्रति विद्यार्थी लागत (रु.)	स्थानीय	०	०	०	०		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		
७.३	प्राविधिक तथा व्यावसायिक सिप विकास तालिम (लामो अवधि) मा प्रति विद्यार्थी लागत (रु.)	स्थानीय	१२६७४	१३५००	१५०००	१६०००		
		प्रदेश	N/A	N/A	N/A	N/A		
		राष्ट्रिय	N/A	N/A	N/A	N/A		

सन्दर्भ सामग्रीहरू

१. नेपालको संविधान, २०७२	८. एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली (२०७९)
२. स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४	९. नलगाड नगरपालिका को आवधिक योजना, २०७५
३. राष्ट्रिय शिक्षा नीति, २०७६, शिक्षा ऐन, २०२८, शिक्षा नियमावली, २०४९	१०. नलगाड नगरपालिका को वस्तुगत विवरण, २०७४
४. अनिवार्य तथा निशुल्क शिक्षा ऐन, २०७५ तथा नियमावली, २०७६	११. शिक्षक पेसागत सहयोग व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७७ र मार्गदर्शन २०७७
५. १० वर्षे विद्यालय क्षेत्र शिक्षा योजनाको मस्यौदा, २०७७	१२. विद्यालय क्षेत्र विकास योजना SSDP २०६६-२०७२
६. कर्णाली प्रदेशको १० वर्षे शिक्षा क्षेत्र योजनाको मस्यौदा, २०७८	१३. पन्ध्रौँ योजना २०१५

७. स्थानीय तहको शिक्षा योजना निर्माण सम्बन्धी मार्गदर्शन, २०७९	
--	--

